

**UNIVERSITATEA COOPERATIST–COMERCIALĂ
DIN MOLDOVA**

Larisa ȘAVGA

**EVOLUȚII ȘI ORIENTĂRI STRATEGICE DE
DEZVOLTARE A COOPERĂȚIEI DE CONSUM
DIN REPUBLICA MOLDOVA**

Chișinău 2018

334.735(478)

Ş 28

Autor: Larisa Şavga, prof. univ., dr. hab.

Referenţi: Alexandru Stratan, prof.univ., dr.hab., director al
Institutului Naţional de Cercetări Economice
Svetlana Muştuc, conf.univ., dr., UCCM

Aprobat de Senatul Universităţii Cooperatist-Comerciale din Moldova
(proces-verbal nr. 3 din 21 decembrie 2017)

Editat conform hotărârii Consiliului redactare-editare al UCCM
(proces-verbal nr. 79 din 18 ianuarie 2018)

Tehnoredactare şi coperta: Viorica Fulga, conf.univ., dr.
Redactare: Ana Brăguţă, Liliana Tarasov

DESCRIEREA CIP A CAMEREI NAŢIONALE A CĂRŢII

Şavga, Larisa.

Evoluţii şi orientări strategice de dezvoltare a cooperăţiei de consum din Republica Moldova / Larisa Şavga; Univ. Cooperatist-Comercială din Moldova. – Chişinău: UCCM, 2018 (PIM, Iaşi). – 268 p. : fig., tab.

Bibliogr.: p. 247-267 (170 tit.). – Referinţe bibliogr. în subsol. – 150 ex.

ISBN 978-9975-81-041-8.

334.735(478)

Ş 28

ISBN 978-9975-81-041-8.

© L.Şavga, UCCM, 2018

*Familiei mele,
cu multă recunoștință, dragoste și mulțumiri pentru susținere,
înțelegere, răbdare și împlinirea vieții mele*

Larisa ȘAVGA

Colegialitate
Participare economică Promovare
Principii Inovare Economie socială
 Guvernare democratică **Perfecționare Statut**
Beneficii Provocări Contribuție
Formare Autonomie Proiectare **Eficiență**
Dezvoltare Cooperative Strategie
Legislație **Sustenabilitate Informare**
Libera asociere Educație Membri Optimizare
Identitate Mutualitate Consumatori
Transparență Cercetare-dezvoltare
Egalitate Colaborare

COOPERATIVELE CONSTRUIESC O LUME MAI BUNĂ

SUMAR

	Preliminarii	6
1.	Importanța și natura cooperativelor în economia contemporană	10
2.	Cooperativele în Uniunea Europeană: dimensiune, provocări, dezvoltare	47
3.	Rolul cooperativelor în dezvoltarea economico-socială a Republicii Moldova	79
4.	Dezvoltarea și dimensiunile cooperăției de consum din Republica Moldova	86
5.	Provocările cu care se confruntă cooperăția de consum	96
6.	Analiza cadrului legislativ de reglementare a cooperativelor de consum și orientări de perfecționare	113
7.	Analiza SWOT a activității cooperăției de consum, demersuri în proiectarea dezvoltării strategice a acesteia	161
8.	Orientări și acțiuni strategice prioritare de dezvoltare a cooperăției de consum	175
9.	Educație, formare și informare în domeniul cooperativelor	222
	Bibliografie	247

*150 de ani de la apariția primei cooperative
de consum din Republica Moldova,
100 de ani de educație cooperatistă,
25 de ani de la înființarea
Universității Cooperatist-Comerciale din Moldova*

Preliminarii

Cooperativele exercită un rol important în societatea contemporană datorită impactului pe care îl au asupra dezvoltării socio-economice în orice țară. Cooperativele reprezintă un model dual, bazat pe o componentă economică și una socială, devenind actori-cheie ai economiei bazate pe competiție și demonstrând că pot rezista perioadelor de criză și depăși impactul acestora. Datorită diversității activităților promovate, gradului de implicare a populației, contribuției la sporirea calității vieții, la dezvoltarea comunităților, cooperativele au devenit un pilon important în politicile internaționale și europene de dezvoltare economică, de coeziune și de incluziune socială.

Rezoluția Organizației Națiunilor Unite (2001) „Cooperativele în cadrul dezvoltării umane”, Recomandarea Organizației Internaționale a Muncii (193/2002) privind promovarea cooperativelor, precum și Comunicatul Comisiei Europene „Promovarea Societăților Cooperative în Europa” (2004), Rezoluția Parlamentului European (2013) „Contribuția cooperativelor la depășirea crizei” și alte

documente internaționale orientează spre susținerea acestei forme de activitate și încurajează guvernele, mediul academic și de cercetare să contribuie la dezvoltarea cooperativelor prin îmbunătățirea legislației, identificarea și implementarea formelor inovative de cooperative și de activitate cooperatistă, promovarea educației în domeniu în baza principiilor și bunelor practici internaționale. Grație importanței cooperativelor, ONU a proclamat anul 2012 - Anul Internațional al Cooperativelor cu motto-ul „Cooperativele construiesc o lume mai bună”, care rămâne a fi actual până în prezent.

Dezvoltarea sectorului cooperativelor este în continuă creștere și extensiune. Cooperativele asociază cca un miliard de membri în întreaga lume, fiecare al șaselea locuitor al Terrei fiind membru al unui sau altui tip de cooperative. Conform datelor Alianței Cooperatiste Internaționale, în activitatea cooperativelor sunt antrenate cca 250 de milioane de angajați. În cadrul țărilor G20 numărul persoanelor ce activează în cooperative constituie 12% din numărul total al angajaților.

Semnificația cooperativelor este în creștere și în Uniunea Europeană, unde activează cca 176 mii de întreprinderi cooperative deținute de 141 de milioane de membri. Cooperativele Europei asigură locuri de muncă pentru 4,7 milioane de persoane și contribuie, în medie, cu cca 5 % la formarea PIB-ului fiecărui stat membru.

Un rol distinct în realizarea politicilor economice și sociale naționale, în valorificarea priorităților și obiectivelor Strategiei Naționale de Dezvoltare „Moldova 2020: 7 soluții pentru creșterea economică și reducerea sărăciei” și a altor documente de politici naționale și sectoriale revine domeniului cooperativelor din țară.

În cadrul acestui sector un rol important se atribuie cooperăției de consum. Pe parcursul evoluției sale timp de un secol și jumătate, acest sistem s-a afirmat drept unul din cele mai numeroase sisteme organizate din țară, și-a extins continuu domeniile sale de activitate, devenind multisectorial, și continuu și-a dezvoltat propria infrastructură, care penetrează întreaga arie geografică a țării. Totodată, acesta a trecut prin diferite perioade de ascensiune și de declin, rezistând impactului crizelor economice mondiale și a celor de natură internă.

Într-o lume în continuă schimbare, cooperativele de consum din țară se confruntă cu multiple probleme de ordin extern, dar și intern, care devin o barieră în evoluția acestui sector. Provocările contemporane impun prioritar necesitatea regândirii formelor de organizare a cooperativelor și a managementului acestora, domeniilor de activitate economică, a sistemului relațiilor de proprietate, a raporturilor cu membrii săi, a sistemului motivațional. Semnificativă, în acest sens, este valorificarea experienței internaționale și a cercetărilor în domeniu. Implementarea soluțiilor inovative și strategice de dezvoltare ar impulsiona evoluția cooperăției de consum din țară cu toate beneficiile ce derivă din aceasta.

Prezenta lucrare conține o viziune de răspuns la provocările menționate, fiind bazată pe evaluarea importanței, naturii și rolului cooperativelor în societatea modernă, analiza dimensiunii și politicilor europene în domeniul cooperativelor, evidențierea semnificației cooperăției de consum din țară, a dimensiunilor și tendințelor de dezvoltare a acestui sistem, a provocărilor cu care se confruntă, a cadrului de reglementare a activității cooperatiste, a educației și

informării în sfera activității cooperativelor și beneficiilor ce la oferă. Toate acestea au permis punctarea orientărilor și acțiunilor strategice de dezvoltare a cooperăției de consum în perioada până la sfârșitul acestui mileniu, implementarea cărora considerăm că va dinamiza evoluția acesteia.

Datorită complexității problematicii abordate, diversității opiniilor conținute în publicațiile științifice și promovate de profesioniștii în materie de activitate cooperatistă, nu pretindem la o abordare exhaustivă a subiectelor expuse. În acest sens, suntem receptivi la sugestii, opinii, propuneri constructive, care ar facilita identificarea celor mai bune soluții în domeniu.

Lucrarea este adresată managerilor sistemului cooperăției de consum, autorităților publice, cercetătorilor preocupați de studierea fenomenului cooperativelor, cadrelor universitare, studenților în speranță că le va fi de real folos în implicațiile lor în această sferă.

Realizarea prezentei lucrări a fost posibilă grație proiectului instituțional de cercetări aplicative „Dezvoltarea comerțului interior și a cooperăției de consum în contextul integrării economice a Republicii Moldova în spațiul comunitar European” (cod 15.817.06.28 A), precum și a suportului acordat de Uniunea Centrală a Cooperativelor de Consum din Republica Moldova. Profunde mulțumiri tuturor părților implicate și interesate de acest studiu.

Autorul

Importanța și natura cooperativelor în economia contemporană

Mișcarea cooperatistă este una din cele mai vechi, numeroase și importante mișcări din lume. Cea mai veche înregistrare a unei cooperative vine de la Fenwick, Scoția, unde, la 14 martie 1761, într-o căsuță puțin mobilată, țesătorii locali au început să vândă conținutul unui sac de fulgi de ovăz cu reduceri, creând astfel Fenwick Weavers' Society (societatea țesătorilor din Fenwick).

Mișcarea cooperatistă modernă a început în anul 1844, în Rochdale, Marea Britanie, cu crearea primei cooperative de consum pentru a oferi o alternativă membrilor săi în asigurarea cu produse de calitate la preturi accesibile, folosind surplusul în beneficiul comunității. De atunci, mișcarea cooperatistă s-a dezvoltat și s-a extins continuu în toate regiunile, penetrând în toate sectoarele economice.

Termenul „cooperatie”, în general, provine de la latinescul „cooperatio” și are o tratare multiaspectuală, desemnând, în primul rând, o colaborare ce ține de coordonare și interacțiune a activităților, în al doilea rând, o integrare a muncii câtorva persoane sau colective, și, în cel din urmă rând, un ansamblu de organizații social-economice specifice ale cetățenilor, numite cooperative.

Cooperativele reprezintă actualmente un segment important al economiei naționale datorită impactului său nu doar economic, dar și social, precum și orientării prestațiilor sale spre satisfacerea nevoilor

membrilor săi și ale populației din aria sa de activitate. Din acest motiv, conform reglementărilor și documentelor de politici internaționale, cooperativele se atribuie domeniului economiei sociale.

Cooperația, privită ca sistem ce integrează diferite entități cooperatiste, reprezintă un sector specific al economiei naționale, care funcționează prin cooperative și alte forme de asociere a acestora la nivel teritorial și național.

Potrivit Alianței Cooperatiste Internaționale (International Co-operative Alliance, ICA) cooperativele sunt definite ca „a co-operative is an autonomous association of persons united voluntarily to meet their common economic, social, and cultural needs and aspirations through a jointly owned and democratically-controlled enterprise”¹, în traducere „o cooperativă este o asociație autonomă de persoane, unite în mod voluntar, în scopul satisfacerii nevoilor economice, sociale, culturale și a aspirațiilor comune ale acestora printr-o întreprindere deținută în comun și controlată în mod democratic”.

O altă definiție, mai descriptivă în ceea ce privește principiile și modul de operare, este cea oferită de Cooperatives Europe, unde întreprinderile cooperative sunt definite ca fiind înființate cu dublul scop de a obține succes economic și de a răspunde obiectivelor sociale.

Astfel, cooperativa poate fi definită ca *o asociație autonomă de persoane fizice și/sau juridice, constituită pe baza consimțământului liber exprimat de acestea, în scopul promovării intereselor*

¹ International Co-operative Alliance. <http://ica.coop/en/whats-co-op/co-operative-identity-values-principles>

economice, sociale și culturale ale membrilor cooperatori, fiind deținută în comun și controlată democratic de către membrii săi în conformitate cu principiile cooperatiste.

Fiind parte a mișcării mondiale, cooperativele funcționează și se dezvoltă potrivit unor principii internaționale, stabilite de ICA (1995). Principiile cooperatiste sunt bazate pe valorile cooperatiste asumate de aceste organizații pe parcursul existenței lor, inclusiv de auto-ajutorare, de auto-responsabilitate, de democrație, de egalitate, de echitate și de solidaritate. În prezent, sunt declarate de ICA șapte principii cooperatiste, însă cooperativele le pot aplica flexibil, în funcție de condițiile specifice de constituire și de activitate. Dintre acestea pot fi menționate:

- ***principiul asocierii voluntare și deschise***, ce prevede că cooperativele sunt organizații voluntare, care se constituie pe baza liberului consimțământ și sunt deschise tuturor persoanelor ce doresc să utilizeze serviciile lor și care sunt de acord să își asume responsabilitățile calității de membru cooperativ, fără nici un fel de discriminare pe criterii de naționalitate, origine etnică, religie, apartenență politică, origine socială sau sex;
- ***principiul controlului democratic al membrilor cooperatori***, care stabilește că cooperativele sunt organizații democratice, care sunt controlate de către membrii cooperatori ce participa la stabilirea politicilor și adoptarea deciziilor. Persoanele care activează ca reprezentanți aleși sunt responsabile în fața membrilor cooperatori. În cooperative primare membrii au drepturi egale de vot, fiecare având un singur vot, iar

cooperativele de la alte niveluri sunt organizate la fel, în mod democratic;

- ***principiul participării economice a membrilor cooperatori***, conform căruia membrii contribuie în mod echitabil la constituirea proprietății cooperativelor, exercitând asupra acesteia un control democratic. Cel puțin o parte a acestei proprietăți este proprietate comună a cooperativei. Membrii cooperatori primesc, de regula, o compensație limitată proporțional cu cota de participare la capitalul social. Membrii alocă din profitul net al cooperativei surse necesare realizării următoarelor scopuri: dezvoltarea cooperativei, *formarea unor rezerve, cel puțin o parte a cărora ar fi indivizibilă*, recompensarea membrilor cooperatori în raport cu participarea la activitatea cooperativei sau *sprijinirea altor activități* aprobate de către membri;
- ***principiul autonomiei și independenței cooperativelor***, potrivit căruia cooperativele sunt organizații autonome, bazate pe auto-ajutorare, și sunt controlate de către membrii lor. Intrarea în raporturi juridice cu alte persoane fizice sau juridice, inclusiv cu autorități publice, ori atragerea de finanțare din surse externe se face cu asigurarea controlului democratic al membrilor și cu menținerea autonomiei cooperativelor;
- ***principiul educării, instruirii și informării membrilor cooperatori***, conform căruia cooperativele asigură educarea și instruirea membrilor săi, reprezentanților aleși, managerilor și angajaților, așa încât aceștia să poată contribui efectiv la dezvoltarea cooperativelor din care fac parte. Cooperativele

informează publicul, în mod special, tineretul și liderii de opinie, în legătura cu natura și avantajele cooperăției;

- **principiul cooperării între cooperative**, care stabilește că cooperativele servesc membrii săi și consolidează mișcarea cooperatistă prin conlucrarea împreună în cadrul structurilor locale, naționale, regionale și internaționale;
- **principiul preocupării pentru comunitate**, conform căruia cooperativele acționează pentru dezvoltarea durabilă a comunităților din care fac parte prin politici aprobate de membrii lor.

ICA enumeră, de asemenea, valorile cooperativelor, dar și valorile membrilor acestora: cooperativele sunt bazate pe valorile de auto-ajutorare, auto-responsabilitate, democrație, echitate, egalitate și solidaritate. Păstrând tradiția fondatorilor, membrii cooperativelor cred în valorile etice de onestitate, deschidere, responsabilitate socială și îngrijirea celorlalți².

Deși principiile cooperatiste sunt unanim recunoscute, unii cercetători pe drept menționează că fundamentarea întreprinderilor cooperative pe principiile cooperatiste este rareori remarcată în literatura economică, probabil din motiv că acestea nu sunt constrânse legal să le aplice. Cerințele legale, de regulă, se limitează la natura comună a capitalului deținut și controlul democratic al acestor întreprinderi, dar nu specifică alte aspecte ale cooperării³.

² International Co-operative Alliance. <http://ica.coop/en/what-co-operative>

³ Novkovic, S. Defining the co-operative difference. *The Journal of Socio-Economics*. 2008, (37), p. 2170. <http://www.theholmteam.ca/Novkovic-coopDifference2008.pdf>

Cooperativele sunt recunoscute drept actori principali ai economiei sociale, ai politicilor ocupaționale și de incluziune. În studiile Centre of Research and Information on the Public, Social and Cooperative Economy (CIRIEC) cooperativele sunt abordate drept „cel mai important agent economic al economiei sociale”⁴.

Economia socială este definită ca ansamblu de activități economice, care au un scop social⁵. Prin activitățile economice pe care le îndeplinesc, cooperativele oferă nu doar beneficii economice, dar și beneficii de natură socială și culturală pentru membrii săi și pentru întreaga societate.

Natura duală a cooperativelor este subliniată și în documentele normative europene în domeniul cooperativelor. Astfel, Regulamentul (CE) Nr. 1435/2003 al Consiliului din 22 iulie 2003 privind statutul societății cooperative europene (SCE) stabilește că SCE are ca obiect principal „dezvoltarea activităților economice și sociale ale membrilor săi (...) în vederea furnizării de bunuri sau de servicii, sau a execuției de lucrări în cadrul activității exercitate (...) care să răspundă nevoilor membrilor săi”⁶.

Astfel, activitatea cooperativelor se caracterizează prin echilibrul dintre activitățile economice, cele sociale și culturale. Din acest motiv, este important de subliniat, în egală măsură, rolul social și cultural pe

⁴ The Social Economy in the European Union. Report drawn up for the European Economic and Social Committee by the International Centre of Research and Information on the Public, Social and Cooperative Economy (CIRIEC). 2012, p. 26. <http://www.eesc.europa.eu/resources/docs/qe-30-12-790-en-c.pdf>

⁵ Potrivit Rezoluției Parlamentului European din 19 februarie 2009 referitoare la economia socială, economia socială s-a dezvoltat din anumite forme de organizare și/sau juridice ale întreprinderilor, cum ar fi cooperativele, societățile mutuale, asociațiile, întreprinderile și organizațiile sociale, fundațiile și alte forme. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX:52009IP0062>

⁶ Regulamentul (CE) NR. 1435/2003 al Consiliului din 22 iulie 2003 privind statutul societății cooperative europene (SCE). <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:32003R1435&from=RO>

care îl joacă cooperativele în dezvoltarea localităților și comunităților. Aceste activități constituie diferența esențială dintre cooperative și alte tipuri de organizații.

Cooperativele se disting de alți agenți economici printr-o serie de particularități specifice. Principalele diferențe sunt prezentate în Tabelul 1.

Pornind de la definiția clasică a cooperativelor, unii autori scot în evidență și alte caracteristici specifice ale cooperativelor față de alte instituții de stat sau companii private orientate spre profit⁷:

- societățile cooperative nu fac parte din sectorul de stat (asociere autonomă);
- societatea cooperativă nu poate fi impusă prin constrângere (are la bază consimțământul liber al membrilor),
- interesele economice nu sunt singurele care sunt urmărite, la ele se adaugă și cele sociale și culturale (asocierea are drept scop urmărirea unor interese economice, sociale și culturale pentru toți membrii);
- societatea nu este proprietatea niciunui membru (ea este deținută în comun), controlul este exercitat de membri în mod democratic.

Prin prisma celor expuse, se poate conchide încă o dată, că *cooperativele reprezintă un model dual bazat pe o componentă economică și una socială*, care sunt într-o strânsă legătură și se completează reciproc, contribuind pe această cale la creșterea valorii adăugate a activităților și serviciilor oferite de cooperative.

⁷ Alexandrescu F., Mihalache F. Economia socială și cooperativele. Manual de intervenție. București: Editura Expert, 2011, p. 16-17. http://www.proactiv-org.ro/files/economia_sociala_si_cooperativele.pdf

Tabelul 1

Diferențele principale dintre cooperative și alte tipuri de agenți economici

N d/o	Criterii	Cooperative	Companii (private)
1.	Scopul primar	Asigurarea nevoilor comune ale membrilor.	Obținerea profitului.
2.	Dreptul de vot	Bazat pe principiul "un om, un vot", indiferent de mărimea contribuției. Controlul este divizat în mod egal între membri.	Bazat pe numărul de proprietari (acționari) și pe mărimea contribuțiilor (părților sociale) deținute de către aceștia. Acționarii cu contribuții (investiții) mai mari dețin puterea de control a deciziilor.
3.	Rata de recuperare a investițiilor	Membrii investesc nu pentru recuperarea investiției, dar pentru că sunt beneficiari ai produselor/ serviciilor. La plecarea din cooperativă membrilor li se restituie doar partea socială subscrisă.	Investițiile sunt recuperate în funcție de valoarea lor comercială la momentul retragerii sau prin plata dividendelor echivalent capitalului investit.
4.	Profitul	Distribuit în funcție de rezultatele activității în cooperativă, dar nu în dependență de capitalul social deținut.	Distribuit prin dividende în funcție de capitalul social deținut.

Sursa: adaptat după:

Chloupková, J. European Cooperative Movement. Background and common denominators. *The Royal Veterinary and Agricultural University, Food and Resource Economic Institute. Unit of Economics Working papers*. 2002, (4).

<http://ageconsearch.umn.edu/bitstream/24204/1/ew020004.pdf>

Manea, M. D. The development of the cooperative sector within the European and Romanian area. *Network Intelligence Studies*, 2013, 1(1), p. 70.

http://www.nis.bxb.ro/Article/NIS_1_8.pdf

Petrescu, C. Cooperatiya în România – actor al economiei sociale. *Calitatea vieții*. 2011, (4), p. 8 (416). <http://www.revistacalitateavietii.ro/2011/CV-4-2011/05.pdf>

Fiind parte a economiei sociale, cooperativele, de rând cu alte forme ale acestui tip de economie (numit deseori „al treilea sector”), sunt amplu susținute în Uniunea Europeană. În Rezoluția Parlamentului European din 19 februarie 2009 referitoare la economia socială⁸ se menționează că, întrucât economia socială reprezintă 10% din ansamblul întreprinderilor europene, 6% din totalul locurilor de muncă și are un potențial ridicat de a genera și a menține locuri de muncă stabile, în mare parte datorită naturii activităților sale, Parlamentul European „consideră importantă economia socială atât, din punct de vedere simbolic, cât și din perspectiva performanței pentru consolidarea democrației industriale și economice”, datorită faptului că ea „acordă prioritate unui model de întreprindere care nu se poate caracteriza nici prin dimensiuni, nici prin sectoarele în care își desfășoară activitatea, ci prin respectarea unor valori comune. Printre acestea se numără: supremația democrației, a participării actorilor sociali, a persoanei și a obiectivelor sociale asupra capitalului; apărarea și aplicarea principiului solidarității și al responsabilității; comuniunea între interesele membrilor utilizatori și interesul general; controlul democratic exercitat de membri; adeziunea voluntară și deschisă; autonomia de gestiune și independența față de autoritățile publice; alocarea celei mai mari părți a excedentului pentru atingerea obiectivelor de dezvoltare durabilă și de furnizare de servicii membrilor în conformitate cu interesul general”. Totodată, documentul subliniază abilitatea economiei sociale de a genera

⁸ Rezoluția Parlamentului European din 19 februarie 2009 referitoare la economia socială (2008/2250(INI)).
<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX:52009IP0062>

stabilitate într-un context de economii predominant ciclice, prin redistribuirea și reinvestirea profiturilor la nivel local.

Datorită rolului pe care îl exercită cooperativele în societate, beneficiilor ce le oferă membrilor, angajaților, comunității, ele au cunoscut o evoluție consecventă în întreaga lume, implicând un număr din ce în ce mai mare de membri și părți interesate, inclusiv autorități responsabile de elaborarea politicilor de dezvoltare.

Conform datelor Alianței Cooperatiste Internaționale (ICA), la nivel global sunt peste 2,6 milioane de cooperative, care asociază 1,2 miliarde de membri. Dezvoltarea sectorului cooperativelor implică milioane de angajați. Cooperativele oferă peste 250 de milioane locuri de muncă în întreaga lume, cu 20% mai mult decât companiile multinaționale. În cadrul țărilor G20, în cooperative sunt angajați cca 12% din totalul populației ocupate⁹. Mai multe informații despre dimensiunea sectorului cooperativelor la nivel mondial pot fi găsite în raportul WCM (World Co-operative Monitor¹⁰).

Conform datelor Monitorului, în anul 2015, 1436 de organizații din 2379 incluse în studiu (din 61 de țări) au înregistrat o cifra de afaceri de peste 100 mil. de dolari SUA. Ponderea cea mai mare (din numărul total de 2379) revine cooperativelor din sectorul agricol și de procesare a produselor alimentare (28%), urmat de asigurări (23%), bănci (18%), comerț angro și cu amănuntul (12%). Totodată, organizațiile din domeniul industrial și cel de sănătate, educație și asistență socială au constituit doar 5% din numărul total.

⁹ International Co-operative Alliance. <http://ica.coop/en/facts-and-figures>

¹⁰ Exploring the Co-operative Economy. Report 2017. *World Co-operative Monitor*. <https://monitor.coop/sites/default/files/publication-files/wcm2017-web-1135474837.pdf>

Top 300 de cooperative din lume au asigurat în perioada de referință o cifra de afaceri de 2164,2 mild. dolari SUA. Cota dominantă a acestora operează pe segmentul asigurări (41%), agricultură și procesarea produselor alimentare (30%), comerț angro și cu amănuntul (19%), bănci și servicii financiare (6%), iar cele din domeniile industrie și utilități, sănătate, educație și asistență socială dețin doar 1%. Primele poziții în clasament le revin organizațiilor cooperative din Franța, SUA, Germania, Japonia.

Cooperativele, la fel, devin din ce în ce mai importante în Uniunea Europeană, unde există peste 176 mii de întreprinderi cooperative, deținute de 141 de milioane de membri, și care asigură locuri de muncă pentru 4,7 milioane de persoane¹¹. Cooperativele Europei reunesc 50 000 de întreprinderi cooperative din industrie și din sectorul serviciilor, care asigură locuri de muncă pentru 1,4 milioane de persoane. Cooperativele contribuie, în medie, cu cca 5 % la formarea PIB al fiecărui stat membru¹².

Conform studiilor, prezentate la conferința „Promoting the Understanding of Cooperatives for a Better World”, organizată de Institutul European de Cercetări a Cooperativelor și a Întreprinderilor Sociale (EURICSE) și de Alianța Cooperatistă Internațională (ICA), la 15-16 martie 2012, în Veneția, Italia, cooperativele sunt proeminente în mai multe sectoare de activitate. În Europa,

¹¹ Cooperatives Europe. <https://coopseurope.coop/about-us>
<https://coopseurope.coop/sites/default/files/The%20power%20of%20Cooperation%20-%20Cooperatives%20Europe%20key%20statistics%202015.pdf>

¹² Rezoluția Parlamentului European din 2 iulie 2013 referitoare la contribuția cooperativelor la depășirea crizei (2012/2321(INI)). <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P7-TA-2013-0301+0+DOC+XML+V0//RO>

cooperativele agricole au o cotă de piață cumulată de aproximativ 60% în prelucrarea și comercializarea de produse agricole și o pondere estimată la 50% în furnizarea de materii prime. În SUA, cooperativele au o cotă de piață de aproximativ 28% în prelucrarea și comercializarea produselor agricole și de 26% în furnizarea de materii prime¹³.

Cooperativele au demonstrat în perioade de criză economică mondială că sunt cele mai viabile și stabile sisteme în asemenea situații, că pot rezista situațiilor de criză și să răspundă provocărilor acestora, că se pot adapta condițiilor deficiente și pot cu succes să depășească efectele crizelor. În literatura de specialitate¹⁴, la fel se menționează că societățile cooperative supraviețuiesc mai bine crizelor decât alte tipuri de întreprinderi, că reușesc cu mai mult succes să treacă peste efectele crizelor. Istoria cooperativelor de consum britanice, în timpul secolului al XIX-lea, este una de creștere susținută, care a fost doar marginal afectată de impactul recesiunilor periodice. În timpul Marii Crize din anii 1930, cooperativele de energie electrică și de telecomunicații au ajutat la transformarea economiei rurale din Statele Unite ale Americii. În timpul anilor '60 ai secolului trecut, în New York a fost lansată și desfășurată o mișcare

¹³ Borzaga C., Galera G. Promoting the understanding of cooperatives for a better world. EURICSE conference, 2012, p. 8. <http://www.euricse.eu/wp-content/uploads/2015/03/promoting-the-understanding-of-cooperatives-for-a-better-world-full.pdf>

Valentinov V., Tortia E., Iliopoulos C. Agricultural Cooperatives. Paper presented at the EURICSE conference. Venece. 2012.

¹⁴ Birchall J., Ketilson L. H. Resilience of the Cooperative Business Model in Times of Crisis. Sustainable Enterprise Programme / Responses to the global economic crisis. Geneva: ILO, 2009. http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_emp/---emp_ent/documents/publication/wcms_108416.pdf

cooperatistă pentru a oferi casă unui număr de 27000 familii¹⁵. În timpul restructurării radicale din perioada anilor '70 ai secolului XX, cooperativele de lucrători din Europa au crescut în număr și au demonstrat o rată de eșec mai mică decât firmele pentru-profit. Criza recentă a oferit în continuare dovezi în ceea ce privește punctele forte și capacitatea de rezistență a cooperativelor¹⁶.

Importanța cooperativelor la devansarea crizelor este menționată și în Rezoluția Parlamentului European din 2 iulie 2013 referitoare la contribuția cooperativelor la depășirea crizei¹⁷. Rolul esențial al cooperativelor în economia europeană se datorează faptului că acestea îmbină profitabilitatea cu solidaritatea, contribuie la crearea locurilor de muncă, consolidând coeziunea socială, economică și regională și generând capital social.

În Rezoluție se menționează, de asemenea, că:

- cooperative au demonstrat a fi chiar mai rezistente pe timp de criză, decât multe dintre întreprinderile convenționale atât în ceea ce privește rata de ocupare a forței de muncă, cât și a încetării activității întreprinderilor;
- în ciuda crizei, au fost create cooperative în sectoare noi și inovatoare și că există dovezi considerabile cu privire la această rezistență, în special în ceea ce privește băncile

¹⁵ Birchall, J., Hammond, K. Resilience of the Cooperative Business Model in Times of Crisis. Sustainable Enterprise Programme/ Responses to the global economic crisis. Geneva: ILO, 2009. http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_emp/---emp_ent/documents/publication/wcms_108416.pdf

¹⁶ Borzaga C., Galera G. Promoting the understanding of cooperatives for a better world. EURICSE conference, 2012, p. 7. http://www.euricse.eu/wp-content/uploads/2015/03/venice_romanian.pdf

¹⁷ Rezoluția Parlamentului European din 2 iulie 2013 referitoare la contribuția cooperativelor la depășirea crizei (2012/2321(INI)). <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P7-TA-2013-0301+0+DOC+XML+V0//RO>

cooperatiste și cooperativele din industrie și din sectorul serviciilor (cooperativele de lucrători, cooperativele sociale și cooperativele formate de IMM-uri);

- în calitate de model, dezvoltarea cooperativelor a demonstrat că acestea sunt capabile să răspundă unor noi nevoi și să stimuleze crearea de locuri de muncă mai bine, decât alte modele datorită importantei capacități a cooperativelor de a se adapta la schimbare, de a-și păstra activitatea, în caz de risc, continuând să-și îndeplinească misiunea;
- se accentuează rolul strategic al cooperativelor formate din IMM-uri, care pot oferi soluții colective la probleme comune și permit dezvoltarea economiilor de scară;
- crește tot mai mult importanța „cooperativelor comunitare”, care permit, în special în zonele îndepărtate și dezavantajate, participarea directă a cetățenilor pentru a răspunde diverselor nevoi, cum ar fi, de exemplu, serviciile sociale și de sănătate, serviciile școlare, serviciile comerciale, comunicațiile etc.

Parlamentul European, în documentul menționat, afirmă că rezistența cooperativelor pe timp de criză în mare parte se datorează:

- *modelului de guvernare cooperatistă*, bazat pe proprietatea comună, controlul și participarea economică pe principii democratice, organizarea și gestionarea cooperativelor de către membrii asociați și angajamentul față de comunitate;
- metodei lor caracteristice de *acumulare de capital*, care este mai puțin dependentă de evoluția piețelor financiare și depinde atât de alocarea surplusului către fonduri de rezervă, dacă este posibil parțial indivizibile (în special sub formă de active, care

consolidează mișcarea cooperatistă, în general), cât și punerii în aplicare a obiectivelor întreprinderii, având *obiective sociale și economice echilibrate* și de îmbunătățire a funcționării și a activității lor;

- adoptarea de către cooperative a unei *abordări pe termen lung*, de la o generație la alta, și ancorarea în economia locală, aducându-și aportul la dezvoltarea locală durabilă¹⁸.

Modelul cooperatist contribuie substanțial la punerea în aplicare a priorităților Strategiei Europa 2020 pentru o creștere inteligentă, durabilă și favorabilă incluziunii¹⁹.

Cercetările în domeniu confirmă că succesul și longevitatea cooperativelor se datorează, în principal, faptului că acestea sunt orientate, în primul rând, spre satisfacerea necesităților comunităților în care își desfășoară activitatea, dar nu spre maximizarea profitului pentru investitori. Cooperativele deseori se implică plenar și contribuie la soluționarea problemelor colectivității, ale localității și, în general, celor societale. Savanții C. Borzaga, G. Galera afirmă că „cooperativele au fost capabile să prospere, deoarece prezintă *avantaje specifice* în raport cu întreprinderile deținute de investitori în măsura în care ocupă roluri pe care cele din urmă nu doresc să le efectueze. Cooperativele de consumatori și de utilizatori au fost create pentru a minimiza costurile de intermediere și prețurile cu amănuntul;

¹⁸ Rezoluția Parlamentului European din 2 iulie 2013 referitoare la contribuția cooperativelor la depășirea crizei (2012/2321(INI)). <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P7-TA-2013-0301+0+DOC+XML+V0//RO>

¹⁹ EUROPA 2020. O strategie europeană pentru o creștere inteligentă, ecologică și favorabilă incluziunii. Comunicare a Comisiei Europene, Bruxelles, 3.3.2010. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:52010DC2020&from=en>

cele de producători și, în special cele agricole, pentru a crește puterea de piață slabă a producătorilor; cooperativele de lucrători pentru a oferi oportunități membrilor să autogestioneze propriile afaceri. Societățile de ajutor reciproc au fost înființate de către lucrători și comunități pentru a oferi asigurări și asistență comună. Prin satisfacerea nevoilor membrilor săi, cooperativele au contribuit la îmbunătățirea calității vieții unor segmente ale societății - adesea dezavantajate²⁰.

Recunoscând importanța cooperativelor la nivel mondial și aportul pe care îl au acestea la dezvoltarea social-economică la nivel local, național, regional și internațional, impactul asupra vieții populației, dezvoltării economiei sociale, dezvoltării comunităților și localităților, anul 2012 a fost declarat de Organizația Națiunilor Unite (Rezoluția A/RES/64/136 adoptată la 18.12.2009²¹) *Anul Internațional al Cooperativelor (2012 IYC)*.

Obiectivele Națiunilor Unite pentru Anul Internațional al Cooperativelor au vizat:

- creșterea gradului de conștientizare a societății cu privire la cooperative și la contribuțiile acestora la dezvoltarea socio-economică și realizarea Obiectivelor de Dezvoltare ale Mileniului,
- promovarea creării și dezvoltării (extinderii) cooperativelor,

²⁰ Borzaga C., Galera G. Promoting the understanding of cooperatives for a better world. EURICSE conference 2012, p. 7. http://www.euricse.eu/wp-content/uploads/2015/03/venice_romanian.pdf

²¹ Cooperatives in social development. Resolution UN adopted by the General Assembly on 18 December 2009 (A/RES/64/432). http://dag.un.org/bitstream/handle/11176/147673/A_RES_64_136-EN.pdf?sequence=3&isAllowed=y

- încurajarea guvernelor să stabilească politici, legi și reglementări, care să conducă la crearea, creșterea și stabilitatea cooperativelor²².

Cel din urmă obiectiv are o importanță majoră. Prin rezoluția menționată, ONU a făcut apel către Guverne pentru:

- a revedea *cadrul normativ, administrativ* de reglementare a cooperativelor și a crea *condiții favorabile pentru dezvoltarea* lor în condițiile socio-economice în continuă schimbare;
- a *facilita creșterea și dezvoltarea sustenabilă* a cooperativelor în condițiile schimbării rapide a mediului socio-economic;
- a *crea condiții echitabile de activitate* pentru cooperative alături de societățile comerciale și organizațiile necomerciale;
- a asigura *facilități la impozitare, acces la servicii financiare și piețe*;
- a dezvolta *parteneriate* eficiente dintre *Guverne și mișcarea cooperatistă*, a institui Consilii consultative comune.

Ban Ki-moon, Secretarul General ONU, menționa: „Cooperativele sunt o reamintire pentru comunitatea internațională, că este posibil să se urmărească atât viabilitatea economică, cât și responsabilitatea socială”.

Anul 2012 a fost marcat prin diverse acțiuni la nivel global, regional, național, local, prin care s-a diseminat și demonstrat publicului contribuția pe care o aduc cooperativele la dezvoltarea economică, stabilitatea financiară, sporirea bunăstării membrilor,

²² Blueprint for a Co-operative Decade. International Co-operative Alliance, January 2013, p. 2.
https://ica.coop/sites/default/files/media_items/ICA%20Blueprint%20-%20Final%20version%20issued%207%20Feb%2013.pdf

dezvoltarea comunităților, promovarea valorilor universale ale solidarității și egalității.

Anul Internațional al Cooperativelor a demonstrat încă o dată în plus că cooperativele sunt o forță puternică, că au un *impact economic și social substanțial* asupra dezvoltării societății.

Precum menționează *C. Borzaga și G. Galera*²³, cooperativele contribuie la funcționarea de ansamblu a sistemelor *economice*, în cel puțin, următoarele cinci moduri.

- Cooperativele joacă un rol important în *reducerea eșecurilor pieței*, ameliorând astfel funcționarea sistemului economic și bunăstarea unor mari grupuri de oameni, datorită particularităților lor referitoare la formele de proprietate și de guvernare. Diversitatea cooperativelor și penetrarea lor pe piață contribuie la creșterea competitivității, iar, drept urmare, la sporirea beneficiilor oferite consumatorilor, reducerea prețurilor produselor.
- Cooperativele exercită un rol-cheie în *stabilizarea economiei*, în special în sectoarele caracterizate de un nivel considerabil de incertitudine și volatilitate a prețurilor, cum ar fi finanțele și agricultura. Băncile cooperatiste din Europa și uniunile de credit din America de Nord sunt apreciate drept un instrument stabilizator asupra sistemului bancar, în special în perioade de criză.
- Cooperativele contribuie la *menținerea producției de bunuri și servicii aproape de nevoile persoanelor* pe care le servesc. Cooperativele oferă bunuri și servicii, care corespund

²³ Borzaga C., Galera G. Promoting the understanding of cooperatives for a better world. EURICSE conference 2012, p. 9-10. http://www.euricse.eu/wp-content/uploads/2015/03/venice_romanian.pdf

solicitărilor specifice ale membrilor săi, neatribuind importanță maximizării profitului. Deseori cooperativele produc și oferă bunuri și servicii cu un nivel de profitabilitate scăzut sau chiar mai jos de pragul de rentabilitate. Întreprinderile deținute de investitori nu sunt interesate să fabrice și livreze astfel de bunuri din motiv de ineficiență, iar autoritățile publice nu sunt în măsură să asigure populația cu astfel de bunuri și servicii, în special cea din localitățile greu accesibile și îndepărtate, deoarece aceasta solicită cheltuieli mari de distribuție.

- Cooperativele tind să adopte o *perspectivă pe termen lung*, fiind preocupate astfel de bunăstarea nu doar a generației actuale, ci și a celor viitoare. Potrivit celui de-al treilea principiu ICA, legat de participarea economică a membrilor, în statutele multor cooperative este prevăzută alocarea unei părți din surplusuri unui fond de rezervă colectiv și indivizibil, care nu aparține membrilor individuali, ci trebuie să fie utilizat în beneficiul tuturor și al generațiilor viitoare.
- Cooperativele contribuie la o *distribuție mai echitabilă a veniturilor*. Deoarece misiunea cooperativelor este satisfacerea nevoilor membrilor săi, dar nu acumularea de profituri, acestea redistribuie surplusul de venituri și alte resurse angajaților, prin creșterea salariilor sau ocupării forței de muncă, sau consumatorilor, prin oferirea unor produse, servicii la prețuri reduse.

Precum se accentuează în același studiu, cooperativele sunt nu doar operatori economici, ci și *actori sociali*, implicați activ în soluționarea problemelor comunităților, localităților, diferitor grupuri

de părți interesate. „Impactul social al cooperativelor este mai mult decât o caracteristică suplimentară sau o externalitate: este o valoare adăugată în mod voluntar generată și este o parte integrantă a funcționării cooperăției”²⁴.

Cooperativele contribuie la ocuparea forței de muncă, susținerea membrilor cooperatori, creșterea veniturilor, dezvoltarea comunităților și localităților, satisfacerea nevoilor extrem de diverse ale membrilor și ale populației din raza lor de activitate etc.

În pofida provocărilor și barierelor cu care se confruntă, cooperativele își mențin poziția sa în sistemul socio-economic, plasându-se într-un proces de dezvoltare și ascensiune continuă. Cercetătorii în domeniul mișcării cooperatiste menționează că cooperativele sunt apreciate ca forme organizaționale capabile să se adapteze la condițiile economice, sociale, culturale și politice în continuă schimbare, datorită capacității lor de a reduce costurile specifice ale tranzacțiilor în condițiile deficiențelor, dezechilibrelor, disfuncționalităților pieței, care se manifestă în mai multe sectoare. Având în vedere diferențele de dezvoltare a fenomenului cooperativelor în diferite țări, unii autori evidențiază patru „modele de cooperative”²⁵:

- *modelul mutualistic* – caracteristic cooperativelor care optează pentru o promovare strictă a intereselor membrilor afiliați acestora;

²⁴ Borzaga C., Galera G. Promoting the understanding of cooperatives for a better world. EURICSE conference 2012, p. 11. http://www.euricse.eu/wp-content/uploads/2015/03/venice_romanian.pdf

²⁵ Galera G. The evolution of the co-operative form: an international perspective. *Trends and challenges for co-operatives and social enterprises in developed and transition countries*. Ed. 31. Trento, Fondazione Cariplo, 2004, p. 18-22. http://emes.net/content/uploads/publications/trends_and_challenges.pdf

- *modelul sociologic* – caracteristic cooperativelor mai deschise intereselor comunităților în care acestea își desfășoară activitatea;
- *modelul intermediar* – care se referă la acele sisteme, în cadrul cărora conceptul de mutualitate (ajutor reciproc), conform normelor legale de reglementare a cooperativelor, este deschis interpretărilor diferite, deseori contradictorii, de apărare a naturii mutuale a cooperativelor sau de revendicare a funcției sociale a acestora, acest model prevede promovarea intereselor membrilor, dar și a comunității;
- *modelul cvasi-public* – în cadrul căruia organizațiile cooperatiste sunt percepute ca întreprinderi publice, iar normele lor de conducere sunt dictate de către autoritățile publice.

Totodată, precum menționează aceeași autori, în ultimii ani au intervenit modificări în unele modele. Spre exemplu, în ceea ce vizează primul model, se manifestă tendința în unele țări (Germania) de substituie a cooperativelor cu companii pentru profit în anumite sectoare, schimbările în cadrul celui de-al doilea model se caracterizează prin penetrarea în sectorul microcreditării și, respectiv, înrolării în lupta împotriva sărăciei și excluziunii sociale, schimbările relevante în cadrul celui de-al treilea model vizează noi inițiative, care implică creșterea responsabilității sociale față de întreaga societate (Italia, Franța, Spania, Portugalia). Mai multe detalii despre particularitățile de dezvoltare a cooperativelor din diferite țări sunt reflectate în publicațiile în domeniu²⁶.

²⁶ Trends and challenges for co-operatives and social enterprises in developed and transition countries. Edited by Borzaga, C., Spear, R. Trento: Ed.31, 2004.
http://emes.net/content/uploads/publications/trends_and_challenges.pdf

În general, în cercetările în domeniul mișcării cooperatiste, cooperativele se clasifică în patru tipuri, în funcție de poziționarea și rolul membrilor²⁷.

Cooperative ale utilizatorilor. Acest tip de cooperative sunt create de persoanele, care folosesc produsele sau serviciile cooperativelor și se regăsesc în domeniile *comerțului cu amănuntul, utilităților, creditare, asigurări, construcția locuințelor ș.a.* Membrii desemnează managerii care să organizeze afacerile în numele lor, angajând salariații necesari în acest scop. Capitalul este constituit din participațiunile membrilor care nu e neapărat să facă o contribuție individuală în proporții mari. Capitalul social se acumulează datorită numărului imens al membrilor. Aceștia pot obține produse la prețuri convenabile grație omiterii intermediarilor costisitori, precum și primirea unui surplus în formă de rabat. Adicional, aceste cooperative pot promova acțiuni specifice, focusate pe prioritățile și nevoile membrilor (comerț echitabil, protecția mediului, microcreditare ș.a.)

Cooperative ale producătorilor. Acest tip de cooperative sunt formate din membri care au propriile lor companii private, unde produc anumite produse, ce ulterior sunt oferite unei cooperative. Acestea exercită funcții de procurare a acestor produse, de marketing și deseori de prelucrare a producției. Un exemplu elocvent al acestui tip de cooperative îl reprezintă cooperativele fermierilor care sporesc puterea de piață a agricultorilor prin opoziția

²⁶ Chloupkova, J. European Cooperative Movement – Background and Common Denominators. The Royal Veterinary and Agricultural University, Food and Resource Economic Institute Unit of Economics Working papers. 2002, (4), p. 8, 35-36. <http://ageconsearch.umn.edu/bitstream/24204/1/ew020004.pdf>

²⁷ Zamagni, V.N. Interpreting the roles and economic importance of cooperative enterprises in a historical perspective. *Journal of Entrepreneurial and Organizational Diversity*. EURICSE, 2012, 1(1), p. 24-33. <http://www.euricse.eu/wp-content/uploads/2016/06/jездzamagniinterpretingtherolesandeconomicimportanceofcooperativeenterprisesinahistoricalperspective.pdf>

cu monopsoniile și internalizarea profitului obținut în urma prelucrării produselor în fabricile proprii de lactate, de vinificație, de petrol, de conserve etc., deși acestea sunt adesea încorporate ca societăți comerciale. Cooperativele detailiste sunt o formă specială a cooperativelor producătorilor. Comercianții cu amănuntul își mențineau activitatea directă în calitate de comercianți (precum o fac fermierii), dar au cooperat în cadrul achizițiilor angro și în realizarea multor altor servicii. Odată cu apariția hipermarketurilor, cooperativele detailiste au devenit un tip de cooperare neclare, de aceea, unele dintre ele au renunțat totalmente la activitatea lor de comerciant.

Cooperative ale angajaților (lucrătorilor). Acestea sunt cooperative auto-administrate de către cei ce activează în cadrul lor, care contribuie cu capitalul necesar la asigurarea funcționării cooperativei. Acest tip de cooperativă este în centrul atenției în literatura de specialitate²⁸, deoarece este condusă democratic și oferă un contrast direct formei de întreprinderi bazate exclusiv pe capital.

Cooperative sociale sau comunitare. A fost nevoie de mult timp ca acest tip de cooperative să fie oficial recunoscut de Alianța Cooperatistă Internațională. Doar în anii '90 a fost inclus al șaptelea principiu, cel al mutualității externe (principiul preocupării pentru comunitate), la cele deja existente. Acestea rămân a fi un tip special de cooperative, combinând lucrătorii și utilizatorii serviciilor sociale și care pot include și activitate de voluntariat. Aceste cooperative promovează, în general, o conducere cu implicarea mai multor părți interesate. O analiză amplă a rolului, cadrului de constituire, a

²⁸ Corcoran, H., Wilson, D. The Worker Co-operative Movements in Italy, Mondragon and France: Context, Success Factors and Lessons. Canada: University of Victoria, 2010, May 31. http://canadianworker.coop/wp-content/uploads/2012/06/CWCF_Research_Paper_International_16-6-2010_fnl1.pdf

provocărilor cu care se confruntă, a impactului cooperativelor sociale, a experienței europene în acest aspect este expusă în studiul Borzaga C., Bodini R., Carini C., Depedri S., Galera G., Salvatori G.²⁹

În plan internațional, sunt constituite și funcționează o gamă foarte variată de cooperative: cooperative agricole, cooperative de construcție, inclusiv de locuințe, cooperative de comerț, cooperative de credit, cooperative de asigurare, cooperative bancare, cooperative de producere/procesare, cooperative ale angajatorilor, cooperative de pescuit, cooperative de artizanat, cooperative meșteșugărești, cooperative muncitorești (meșteșugari, comercianți, agricultori etc.), cooperative ale IMM-urilor, cooperativele de plasare a forței de muncă, farmaceutice, sociale, ale femeilor, de sănătate, de educație, în turism ș.a.³⁰. Un tip semnificativ sunt cooperativele de consum.

În România, spre exemplu, conform legislației în vigoare³¹, cooperativele pot avea mai multe forme, în funcție de obiectul de activitate: societăți cooperative agricole, de locuințe, forestiere, pescărești, de consum, meșteșugărești, de valorificare, de transporturi, de credit, alte forme³². O altă formă vizează cooperativele de lucrători care sunt de asemenea promovate în această țară. Problemele și provocările actuale cu care se confruntă cooperativele românești de

²⁹ Borzaga C., Bodini R., Carini C., Depedri S., Galera G. and Salvatori G. Europe in Transition: The Role of Social Cooperatives and Social Enterprises. *Euricse Working Papers*, 2014, n. 69|14. http://www.euricse.eu/wp-content/uploads/2015/03/1405514708_n2553.pdf

³⁰ Exploring the co-operatives economy. Report 2017. World Co-operative Monitor. <https://monitor.coop/sites/default/files/publication-files/wcm2017-web-1135474837.pdf>

³¹ Legea privind organizarea și funcționarea cooperatiei, nr. 1/2005. Monitorul Oficial al României, nr. 368. din 20 mai 2014. <http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/59553>

³² Alexandrescu F., Mihalache F. Economia socială și cooperativele. Manual de intervenție. București: Editura Expert, 2006. http://proactiv-org.ro/files/economia_sociala_si_cooperativele.pdf

lucrători sunt analizate în lucrarea cercetătorilor Lambru M., Petrescu C.³³ Semnificația cooperativelor lucrătorilor este menționată și în documentele europene³⁴.

Importanța economică și socială a cooperativelor derivă din numărul, gradul de extindere și de penetrare a acestora la nivel sectorial și geografic.

Într-un mediu în continuă schimbare funcționarea și dezvoltarea cooperativelor este influențată de o serie de factori, printre care, conform ICA, pot fi menționați prioritar următorii:

- *economici:*
 - sistemul economic
 - economia internațională
- *politici:*
 - sistemul politic și de guvernare
 - legislație, politica socială și economică
- *tehnologici*
 - tehnologii moderne
 - know-how
- *social-demografici:*
 - structura demografică
 - condiții de viață
 - valori culturale
- *concurențiali:*
 - mecanisme eficiente de competiție

³³ Lambru M., Petrescu C. Surviving the crisis: Worker cooperatives in Romania. *Organization*. 2014, no. 1(5), p. 730-745. <http://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/1350508414537807>

³⁴ Communication from the Commission to the Council and the European Parliament, the European Economic and Social Committee and the Committee of Regions on the promotion of co-operative societies in Europe. Brussels, 23.02.2004. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52004DC0018>

- condiții echitabile pe piață
- *implicarea și loialitatea membrilor, adeziunea populației:*
 - înrolarea în activitatea cooperativelor
 - participarea în procesul decizional
 - beneficii oferite membrilor
 - beneficii oferite comunității ș.a.

Activitatea cooperativelor răspunde intereselor multiplelor părți interesate, care beneficiază de rezultatele acesteia. Pentru ca cooperativele să obțină o performanță mai bună, cercetătorii consideră că ele trebuie să fie organizate în jurul unei zone de interese omogene³⁵. În Tabelul 2 este ilustrată varietatea părților interesate (stakeholders) în dezvoltarea cooperativelor și raționalitatea unor asemenea preocupări.

Astfel, cooperativele oferă multiple beneficii atât economice, cât și sociale membrilor săi, populației din aria sa de activitate, precum și întregii societăți, iar experiența funcționării acestui sector în diferite țări confirmă că cooperativele cu adevărat „construiesc o lume mai bună”.

Recunoscând importanța cooperativelor, Comisia Europeană în comunicatul său „Cu privire la promovarea societăților cooperative în Europa”³⁶ a stabilit acțiuni pentru asigurarea înțelegerii rolului cooperativelor în economie, promovarea antreprenoriatului

³⁵ Markets vs. Managers. Presentation by Prof. Bengt Holmstrom, Department of Economics, MIT, Cambridge, USA on April 25th, 2002 in Copenhagen.

Chloupková, J. European Cooperative Movement –Background and common denominators. The Royal Veterinary and Agricultural University, Food and Resource Economic Institute Unit of Economics Working papers, 2002, (4), p. 6. <http://ageconsearch.umn.edu/bitstream/24204/1/ew020004.pdf>

³⁶ Communication from the Commission to the Council and the European Parliament, the European Economic and Social Committee and the Committee of Regions on the promotion of co-operative societies in Europe. Brussels, 23.02.2004. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52004DC0018>

cooperativ, menționând, printre acțiunile prioritare, educația și instruirea, servicii de suport pentru afaceri, acces la finanțare.

Tabelul 2

**Varietatea părților interesate în dezvoltarea cooperativelor
și interesul pentru aceasta**

Public	Aria de preocupare
Fermieri/Membri	(i) Prețuri bune, (ii) Prețuri echitabile, (iii) Reducerea riscurilor, (iv) Acces pe piață, (v) Continuitatea producerii agricole.
Consumatori	(i) Securitatea produselor, (ii) Protecția sănătății, (iii) Prețul produselor, (iv) Eficiența marketingului.
Angajați	(i) Beneficii financiare, (ii) Recunoaștere/Mândrie, (iii) Mediul de lucru.
Furnizori	(i) Preț, (ii) Stabilitate, (iii) Continuitate.
Guvern (stat/local)	(i) Taxe, (ii) Prevenirea supraofertei, (iii) Respectarea legislației, (iv) Concurență (de exemplu, fără subvenții).
Societate	(i) Creștere sustenabilă, (ii) Prevenirea pierderilor de resurse, (iii) Educație și servicii, (iv) Drepturi civile, (v) Reducerea poluării, (vi) Ocuparea forței de muncă.
Proprietari de terenuri	(i) Chirie bună pentru teren, (ii) Aprecierea valorii terenului.

Sursa: Chloupkova, J. European Cooperative Movement. Background and Common Denominators, p. 6. <http://ageconsearch.umn.edu/bitstream/24204/1/ew020004.pdf>

Din perspectiva dezvoltării globale a cooperativelor, Alianța Cooperatistă Internațională (ICA) a adoptat în 2012, la Asamblăea Generală din Manchester, Strategia (Programul) **Blueprint "Vision 2020"**³⁷, care reprezintă o politică importantă de dezvoltare și de promovare a cooperativelor pentru decada în curs.

³⁷ Blueprint for a Co-operative Decade. International Co-operative Alliance, January 2013. https://ica.coop/sites/default/files/media_items/ICA%20Blueprint%20-%20Final%20version%20issued%207%20Feb%202013.pdf

Punctul de plecare al *strategiei pentru un viitor global al cooperativelor* este afirmația puternică pe care cooperativele o fac lumii: ele au o modalitate mai bună de a face business, contribuind la echilibrarea mai eficientă a economiei mondiale.

Un obiectiv important al acesteia vizează forma cooperativă de business, care urmează să devină până în 2020:

- lider recunoscut în domeniul sustenabilității economice, sociale și a mediului;
- un model preferat de oameni;
- forma de dezvoltare rapidă a întreprinderii.

Documentul menționat se fundamentează pe cinci piloni (Figura 1)³⁸ și stabilește priorități pentru ca cooperativele să devină până în 2020 modelul de afaceri cu cea mai rapidă creștere.

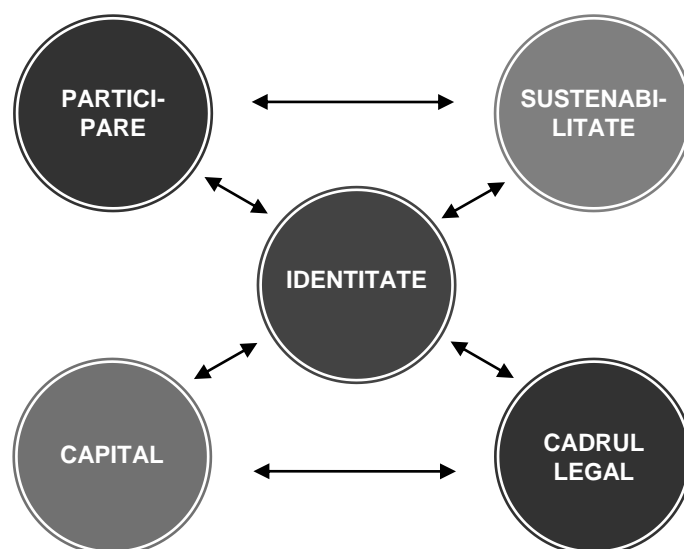

Figura 1.

**Pilonii strategiei de dezvoltare a cooperativelor
în perioada până în 2020**

³⁸ Blueprint for a Co-operative Decade. International Co-operative Alliance, January 2013, p. 4.
https://ica.coop/sites/default/files/media_items/ICA%20Blueprint%20-%20Final%20version%20issued%207%20Feb%202013.pdf

„Viziunea 2020” prevede focusarea pe următoarele aspecte critice interconexe:

- **participarea** în calitate de membru la guvernarea cooperativelor la un nivel avansat;
- poziționarea cooperativelor drept „constructori” ai **sustenabilității**;
- crearea și promovarea mesajului cooperatist și asigurarea **identității** cooperatiste;
- asigurarea **cadrlui legal** de suport pentru dezvoltarea cooperativelor;
- asigurarea **capitalului** cooperativ fiabil, garantând controlul membrilor.

Fiecare dintre aceste aspecte reprezintă arii prioritare de dezvoltare viitoare pentru fiecare organizație cooperatistă. Documentul de referință conține obiective și acțiuni indicative pentru fiecare dintre acești piloni. Cele mai importante sunt listate în cele ce urmează.

În ceea ce privește *consolidarea comunității membrilor și participării* lor în guvernarea cooperativă, strategia prevede următoarele acțiuni prioritare:

- identificarea modalităților noi de „aderare” a membrilor la cooperative pentru a crea o rețea mai consolidată de cooperatori;
- colectarea informațiilor despre bunele practici, găsirea și împărtășirea celor mai bune idei;
- colectarea informației care demonstrează impactul bunelor practici asupra performanței prin o gamă largă de indicatori;

- conlucrarea cu tinerii și media socială pentru a explora și stimula motivarea tinerei generații pentru activitate colaborativă și afiliere;
- colectarea dovezilor privind modelele și practicile existente de participare a membrilor finanțatori non-utilizatori;
- implicarea „Global 300 co-operatives” în consolidarea vizibilității succesului și impactului cooperativelor, amplificarea „vocii” cooperativelor;
- evaluarea practicilor existente de democrație cooperatistă, colectarea datelor privind practicile inovative, încurajarea abordărilor alternative.

Referitor la pilonul de asigurare a *sustenabilității economice, sociale și a mediului*, documentul punctează drept acțiuni de urmat:

- *inovații în contabilitate*: sectorul cooperativ trebuie să ia conducerea în acest domeniu. Există deja un număr mare de inițiative, prin intermediul cărora întreprinderile-business, întreprinderile sociale și organizațiile de caritate sunt încurajate să obțină performanța nefinanciară, cum ar fi „triple bottom line accounting (TBL)”, “balance scorecard approach”, “social return on investment’ (SROI)”, “social impact reporting”, “wellbeing measurement”,
- *promovarea studiilor de caz*: diversitatea formelor și scopurilor cooperativelor sunt subestimate, studiile de caz și istoriile de succes, care demonstrează contribuția cooperativelor la educație, dezvoltarea comunităților sunt importante și necesare;
- *colectarea de dovezi* pentru a demonstra dezvoltatorilor de politici contribuția cooperativelor la dezvoltarea sustenabilă, analiza impactului pozitiv este valoroasă în acest sens;

- *promovarea publică* – mesajul despre cooperative nu mai poate fi promovat doar în ceea ce privește controlul democratic al membrilor, el trebuie extins, incluzând în mod consecvent o referință la durabilitate pentru a atrage interesul factorilor de decizie, a publicului larg și a tinerilor;
- *sectorul cooperativelor* trebuie să devină *lider* în dezvoltarea și utilizarea tehnologiilor și sistemelor sociale care oferă beneficii umane fără a afecta ecosistemul;
- *dezvoltarea și promovarea practicilor de management* distinct care reflectă valorile democratice și longevitatea modelului de afaceri cooperativ și care vor pune în valoare potențialul cooperativelor și avantajele lor;
- *consolidarea și integrarea rețelelor cooperative de business* (inter-cooperare), inclusiv crearea sistemelor integrate (de exemplu, în procurări), folosind principiul de subsidiaritate.

Printre acțiunile în domeniul asigurării *identității* cooperatiste, programul menționat prevede următoarele:

- nu există intenții de a submina declarația de identitate cooperativă, aceasta trebuie susținută. Cu toate acestea principiile cooperatiste pot fi suplimentate în mod util cu un *ghid* în scopul transunerii lor într-un cadru regulator. Dezvoltarea unui asemenea ghid implică stabilirea unui nucleu ireductibil, de exemplu, care este cerința minimă referitoare la prevederea „controlată de membrii săi „prevăzută de principiul al doilea cooperatist. În lipsa unui asemenea ghid este dificil sau chiar imposibil pentru autoritățile de reglementare să accepte sau să respingă propuneri de constituire și de reglementare a cooperativelor;

- relațiile umane sunt pilonul cooperativelor, un rol important revine comunicării cu tinerii. În acest sens, cooperativele trebuie să se gândească despre modul în care ele sunt percepute și cum să-și proiecteze comunicarea cu tinerii. Provocarea interesului tinerilor și a angajării lor în mișcarea cooperatistă poate fi asigurată doar prin înțelegerea modului în care ei comunică și stabilesc relații reciproce, folosind tehnologii și media socială;
- cooperativele trebuie ia în considerație, de asemenea, și faptul cum ele sunt percepute de către non-membri și experții comunității. Utilizarea pe larg a termenilor, precum întreprindere socială, responsabilitate socială a întreprinderilor, proprietatea angajaților, inovație socială, în frecvente cazuri, conduc la confuzii referitor la diferența reală dintre cooperative și alte tipuri de organizații și business. De aceea, mesajul necesită a fi dirijat pentru a servi intereselor cooperativelor pe termen lung;
- utilizarea numelui de domeniu *.coop* doar de către cei care respectă cerințele minime (nucleu ireductibil);
- identitatea este, de asemenea, importantă în asigurarea vocii cooperativelor în cadrul dezbaterilor politice globale. În acest context, este importantă utilizarea unor simboluri comune, precum 2012 IYC. Măsura în care acest logo a fost acceptat de societate a demonstrat puterea de identificare a acestuia cu valorile cooperatiste în întreaga lume, indiferent de frontierele naționale;
- învățarea ideilor și tradițiilor cooperatiste trebuie să fie inclusă în cadrul curriculum-ului la toate etapele educației. Educația cooperatistă este cel mai bun mod de a „construi” în societate o

înțelegere a identității cooperativelor și a promova mesajele într-un cerc larg de indivizi;

- sunt necesare programe de formare (training) pentru a explica viitorilor lideri identitatea cooperatistă, aceasta se poate realiza prin promovarea acestei identități în cadrul școlilor de business, asociațiilor profesionale. Cercetarea, dezvoltarea teoriilor, cunoștințelor și ideilor cooperatiste necesită a fi promovată și extinsă, construind o colaborare eficientă dintre manageri, practicieni și mediul academic;
- este importantă monitorizarea opiniei publice despre cooperative prin realizarea de chestionare, crearea focus-grupurilor în diferite țări;
- solidaritatea dintre cooperative urmează a fi consolidată pentru a încuraja cooperativele mari să aloce o parte din profitul său pentru dezvoltarea cooperativelor nou-create și a celor mici;
- crearea unei liste mondiale a patrimoniului cooperatist pentru a crește vizibilitatea impactului cooperativelor în istoria modernă.

Pentru urmarea viziunii strategiei la capitolul asigurarea *cadrelor* legal adecvat susținerii și dezvoltării cooperativelor, documentul strategic vizează următoarele acțiuni:

- oferirea asistenței registratorilor și autorităților de reglementare prin intermediul: (1) creării unei rețele internaționale a acestora, (2) elaborării Ghidului privind modul de aplicare a principiilor cooperatiste;
- oferirea asistenței parlamentarilor, legislatorilor, elaboratorilor de politici prin studii comparative privind aplicarea legislației cooperative în diferite jurisdicții;

- integrarea agende cooperatiste în agenda instituțiilor axate pe dezvoltarea globală, precum Banca Mondială, și cu organisme interguvernamentale de stabilire a politicilor, precum G8 și G20;
- dezvoltarea capacităților de a răspunde oportunităților cooperative generate de evenimentele politice și schimbările globale și regionale;
- informațiile (dovezile) referitoare la activitatea cooperativelor pot fi publicate în beneficiul social și public al cooperativelor. Aceste publicații ar trebui să sprijine prin argumente concrete dezvoltarea bazei normative (legislative) în diferite jurisdicții și la diferite etape de dezvoltare economică;
- precum s-a menționat mai sus referitor la identitatea cooperatistă, este necesar de a stabili „nucleul ireductabil” a ceea ce înseamnă a fi cooperativă. Aceasta devine esențial în cazul în care, de exemplu, diferite facilități fiscale sau de reglementare sunt acordate cooperativelor, este un domeniu deosebit de dificil de rezolvat;
- ar trebui dezvoltat un mecanism de evaluare a cadrului juridic național și a măsurii în care acesta sprijină cooperativele. O listă a jurisdicțiilor ar putea fi compilată pentru a evidenția punctele tari și cele slabe, aceasta ar putea deveni o modalitate bună pentru a evidenția executanții mai slabi și a promova posibilitatea de angajare în politica de susținere a lor;
- crearea unei baze de date pentru măsurarea și demonstrarea impactului cooperativelor și facilitarea transferului de cunoștințe.

Referitor la pilonul *capital*, strategia recomandă axarea acțiunilor pe:

- promovarea și încurajarea, în general, a finanțării cooperativelor de către membrii existenți;
- asigurarea că cooperativele au o propunere clară ofertanților de fonduri, promovarea schimbului de idei și experiențe între jurisdicții referitor la capital și instrumentele financiare;
- dezvoltarea unui instrument financiar generic modern, clasificat drept capital de risc, care să răspundă nevoilor întreprinderilor cooperative și finanțatorilor cooperativelor;
- identificarea instituțiilor care pot acționa ca agregatori sau intermediari pentru companiile (mari și mici) ce au nevoie de capital;
- utilizarea Fondului Global de Dezvoltare Cooperativă pentru a demonstra constituirea cooperativelor ca tip de active,
- efectuarea cercetărilor referitoare la schimbarea atitudinilor și motivația pentru finanțare și pentru noile instrumente de finanțare;
- evaluarea riscurilor și oportunităților create de folosirea unei companii subsidiare, altor structuri similare și crearea grupurilor sau clusterelor cooperatiste pentru acumularea de capital;
- susținerea și promovarea modelului de formare a capitalului cooperatist în comparație cu capitalul împrumutat;
- instituirea unui indice cooperatist specific pentru măsurarea dezvoltării și performanței cooperativelor;
- promovarea standardelor de contabilitate care recunosc atributele unice ale modelului de cooperative;
- dinamizarea comerțului între cooperative la nivel mondial prin intermediul brokerilor și a structurilor de prestare a serviciilor comune.

Cu siguranță, realizarea acestor acțiuni ambițioase ar contribui la valorificarea întregului potențial al sectorului cooperativelor, sporirea contribuției lor la dezvoltarea economică și socială la nivel local, regional și mondial.

Blueprint "Vision 2020", în perioada ce a urmat după adoptare (2012), a catalizat nu doar dezvoltarea sectorului cooperativelor în multitudinea formelor sale de organizare și a tipurilor de business promovat, dar și a facilitat și încurajat căutarea de noi soluții inovative pe toate dimensiunile de activitate a sectorului cooperativelor din lume: constituire, funcționare și dezvoltare. Aceste subiecte importante au devenit o componentă indispensabilă pe agenda diferitor forumuri internaționale, în special ale celor științifice. O contribuție deosebită, în acest sens, o aduc conferințele științifice naționale, internaționale, în mod deosebit cele organizate sub egida Alianței Cooperatiste Internaționale. Dintre acestea necesită a fi menționate, pentru contribuție deosebită la dezvoltarea teoriei și practicii cooperative, următoarele: „Developing inclusive and responsible businesses: Co-operatives in theory, policy and practice” (2017, Stirling, Marea Britanie), „New strategies for co-operatives: understanding and managing co-operative creation, transition and transformation” (2016, Almeria, Spania), „Co-operatives in local and regional development” (2014, Croația), „Cooperative Responses to Global Challenges” (2012, Berlin, Germania), „New opportunities for co-operatives” (2011, Mikkeli, Finlanda) ș.a. În centrul discuțiilor acestor forumuri au fost subiecte provocate de schimbările

contemporane, inclusiv echitatea și incluziunea cooperativelor, organizarea și guvernarea cooperativelor, forme hibride de cooperative, identitatea și responsabilitatea socială a cooperativelor, loialitatea și implicarea membrilor, managementul cooperativelor, evaluarea și măsurarea performanțelor cooperativelor, colaborarea cooperativelor (rețele, clustere, consorții), inovații legislative, educație și instruire cooperatistă, implicarea tinerilor (start-up-uri cooperative), strategii inovative de piață (internaționalizare, diferențiere, nișe de piață) și de dezvoltare a cooperativelor ș.a.

Aceste conferințe au devenit platforme eficiente de discuții și comunicare dintre mediul academic, practicieni, factori de decizie, de căutare a unor soluții inovative de dezvoltare cooperatistă, de schimb de bune practici în domeniul organizării, funcționării cooperativelor, de transfer de cunoștințe și inovații către sectorul de cooperative.

Un rol important în susținerea investigațiilor științifice în domeniul cooperativelor revine Comitetului pentru cercetări cooperatiste³⁹ al Alianței Cooperatiste Internaționale (ICA Committee on Co-operative Research), care are drept scop consolidarea activității de cercetare, creșterea vizibilității rezultatelor cercetărilor în sfera cooperativelor și ale cercetătorilor, conectarea centrelor de cercetare și a instituțiilor educaționale cu mediului cooperatist, implicarea membrilor și a managementului cooperativelor în activități de cercetare și de implementare a inovațiilor. Acest comitet este parte a diferitor evenimente științifice internaționale.

³⁹ <http://ccr.ica.coop/>

2.

Cooperativele în Uniunea Europeană: dimensiune, provocări, dezvoltare

Cooperativele au devenit, fără îndoială, o *componentă importantă a economiei moderne* și, precum demonstrează practicile țărilor europene, ele au contribuit la avansarea economică a lor în coordonatele economice actuale. Cooperativele sunt bine stabilite în orice sector economic din UE.

Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene, art. 54 (ex-art. 48 TCE), a recunoscut oficial pluralitatea formelor de afaceri, inclusiv cooperativele⁴⁰, iar odată cu aprobarea în 2003 de către Comisia Europeană a Regulamentului privind Statutul Societății Cooperative Europene a fost consolidat rolul cooperativelor în societate și au fost oferite acestora posibilități legale de cooperare transfrontalieră. Toate acestea au impulsionat evoluția acestei forme de activitate.

În *aria europeană* se remarcă *creșterea segmentului de piață al cooperativelor* în activitățile economice. În Europa, precum s-a menționat mai sus, există peste 176 de mii de întreprinderi cooperative cu 141 de milioane de membri și 4,7 milioane de angajați⁴¹ (în 1996 respectiv 132 de mii de întreprinderi cooperatiste cu circa 83,5 milioane de membri). Fiecare al cincilea cetățean european este

⁴⁰ "Prin societăți se înțeleg societățile constituite în conformitate cu dispozițiile legislației civile sau comerciale, inclusiv societățile cooperative, și alte persoane juridice de drept public sau privat, cu excepția celor fără scop lucrativ" - Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene (versiune consolidată). Jurnalul Oficial al Uniunii Europene din 26 octombrie 2012. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:12012E/TXT&from=EN>

⁴¹ Cooperatives Europe. <https://coopseurope.coop/about-us>
<https://coopseurope.coop/sites/default/files/The%20power%20of%20Cooperation%20-%20Cooperatives%20Europe%20key%20statistics%202015.pdf>

membru al unei cooperative⁴². Diviziunea Europeană a Alianței Cooperatiste Internaționale (Cooperatives Europe) întrunește 84 de organizații-membre din 33 de țări europene⁴³ din diferite sectoare de afaceri, care promovează cu succes modelul de business cooperativ. Cooperativele oferă o cale sigură de a dezvolta afaceri într-o manieră modernă, democratică, responsabilă și sustenabilă. Prezența sectorului cooperatist se manifestă în cele mai diversificate forme, penetrând cele mai variate domenii de activitate economică.

În spațiul comunitar european cooperativele sunt recunoscute drept afaceri de succes, deoarece reprezintă o forță importantă pentru creșterea economică și coeziunea socială, penetrează în toate sectoarele economice și terțiare (agricultură, bănci, sănătate, comerț cu amănuntul, industrie, asigurări, construcție a locuințelor, eficiență energetică, servicii sociale, farmaceutică, turism, educație ș.a.), implică diferite tipuri de companii, indiferent de dimensiunile lor (de la întreprinderi mici, deținute de angajați, până la bănci mari, aflate în proprietatea clienților).

Conform raportului statistic “The power of cooperation. Cooperatives Europe key figures 2015”⁴⁴, publicat în aprilie 2016, în perioada 2009-2015, în Uniunea Europeană numărul întreprinderilor cooperative s-a majorat cu 12%, numărul membrilor cooperativelor a crescut cu 14%.

⁴² Cooperatives Europe.

https://coopseurope.coop/sites/default/files/Flyer%20Cooperatives%20Europe__0.pdf

⁴³ Cooperatives Europe. <https://coopseurope.coop/about-us>

⁴⁴ The power of cooperation. Cooperatives Europe key figures 2015. April 2016.

<https://coopseurope.coop/sites/default/files/The%20power%20of%20Cooperation%20-%20Cooperatives%20Europe%20key%20statistics%202015.pdf>

Dintre țările cu cel mai larg sistem cooperatist se remarcă următoarele:

- *cel mai mare număr al cooperativelor* - Italia (39600), Turcia (33857), Franța (22517), Spania (20050);
- *cea mai numeroasă comunitate a membrilor cooperativelor*: Franța (26106,8 mii de membri), Germania (22200,0 mii), Olanda (16912,9 mii), Marea Britanie (14919,1 mii), Italia (12620,0 mii de membri);
- *cea mai mare densitate a membrilor* : în Olanda fiecare locuitor este membru cel puțin al unei cooperative, în Finlanda - 85% din populație sunt membri ai cooperativelor; în Cipru - 60%, Norvegia și Suedia - 45%, Franța - 40%;
- *cel mai mare număr al angajaților* : Franța (1217,5 mii de persoane), Italia (1150,2 mii), Germania (860,0 mii), Polonia (300,0 mii), Spania (290,2 mii de persoane);
- *cea mai mare densitate a angajaților* : Italia - 4,5% din populația țării activează în cooperative, în Franța - 4%, Finlanda - 3,5%, Germania - 2%;
- *cea mai mare cifră de afaceri anuală*: Franța (307 mild.€), Germania (195 mild. €), Italia (150 mild. €), Olanda (81 mild. €).

În topul cooperativelor cu cea mai mare cifră de afaceri se situează următoarele (Tabelul 3).

Tabelul 3

**Topul cooperativelor europene conform cifrei de afaceri (mild. €),
anul 2015**

Cooperative	Sector	Țara	Cifra de afaceri
1	2	3	4
Rewe	Comerț cu amănuntul	Germania	51
Edeka	Comerț cu amănuntul	Germania	47,2
ACDLEC- E.Leclerc	Comerț cu amănuntul	Franța	44,035
Groupe Crédit Agricole	Bancar	Franța	30,24
Système U	Comerț cu amănuntul	Franța	23,51
Groupe BPCE	Bancar	Franța	23,3
Achmea	Asigurări	Olanda	20
John Lewis Partnership PLC	Consum	Regatul Unit	15,52
Groupe Crédit Mutuel	Bancar	Franța	15,41
Co-operative Group Limited	Consum	Regatul Unit	15,34
BayWa	Agricultură și energie regenerabilă	Germania	15,2
Coop Italia	Consum	Italia	13,5
Rabobank Groep	Bancar	Olanda	12,9
FrieslandCampina	Agricultură	Olanda	11,3
Coöperatie VGZ	Asigurări	Olanda	10,9
Astera	Agricultură	Franța	8,39
Hispacoop	Consum	Spania	7,9
Agravis	Agricultură	Germania	7,4
SOK-group	Consum	Finlanda	7,29
Coop Denmark	Consum	Danemarca	7,2
Grupo Eroski	Consum	Spania	5,88
Menzis	Asigurări	Olanda	5,8
In Vivo	Agricultură	Franța	5,67

1	2	3	4
Sodiaal Union	Agricultură	Franța	5,43
DMK	Agricultură	Germania	5,3
Metsa Group	Agricultură	Finlanda	4,97
NOWEDA	Pharmacie	Germania	4,9
Tereos	Agricultură	Franța	4,7
Terrea	Agricultură	Franța	4,68
KF	Consum	Suedia	4,04
Pohjola Bank	Bancar	Finlanda	3,63
Lantmännen	Agricultură	Suedia	3,61
Coop Norway	Consum	Norvegia	3,52
Coop Sweden	Consum	Suedia	3,4
Agricola Tre Valli	Agricultură	Italia	3,1
Unicoop Firenze	Consum	Italia	2,9

Sursa: The power of cooperation. Cooperatives Europe key figures 2015. April 2016, p.16-17.

<https://coopseurope.coop/sites/default/files/The%20power%20of%20Cooperation%20-%20Cooperatives%20Europe%20key%20statistics%202015.pdf>

Prezintă interes *structura sectoarelor economice* în sistemul cooperativelor europene⁴⁵. Potrivit datelor Cooperatives Europe, anul 2015 (Figura 2), industria și serviciile reprezintă sectorul cu cel mai mare număr de cooperative în Europa - cu peste 36% (61964) din numărul lor total, pe locul doi se plasează agricultura - peste 30% (51392), fiind urmat de construcția locuințelor - cu peste 22% (37570).

⁴⁵ The power of cooperation. Cooperatives Europe key figures 2015. April 2016, p. 20.
<https://coopseurope.coop/sites/default/files/The%20power%20of%20Cooperation%20-%20Cooperatives%20Europe%20key%20statistics%202015.pdf>

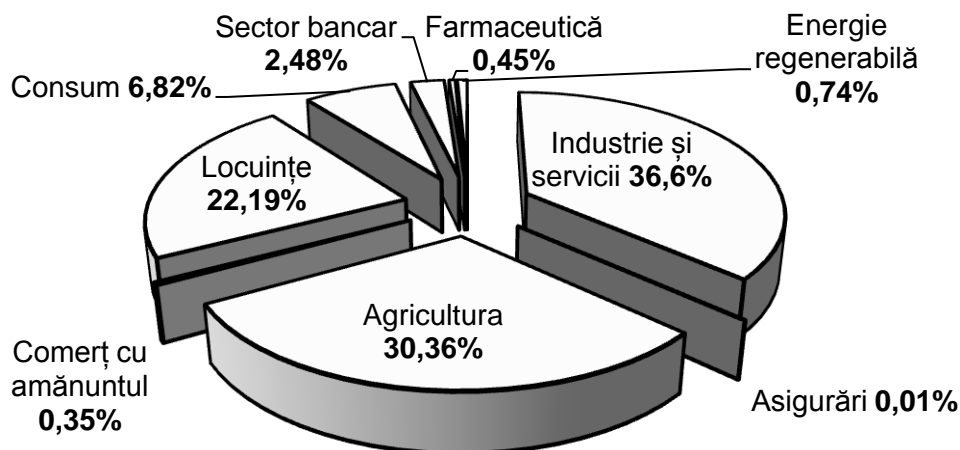

Figura 2.

Structura cooperativelor europene pe sectoare de activitate, a. 2015

Sursa: <https://coopseurope.coop/sites/default/files/The%20power%20of%20Cooperati on%20-%20Cooperatives%20Europe%20key%20statistics%202015.pdf>

În funcție de *structura pe sectoare a membrilor cooperativelor*, sectorul bancar deține prioritate - peste 43% (60440,1 mii de membri), fiind urmat de cooperativele de consum - cu aproape 27% (37358,4 mii) și asigurări - cu peste 12% (16711,8 mii de persoane), Figura 3.

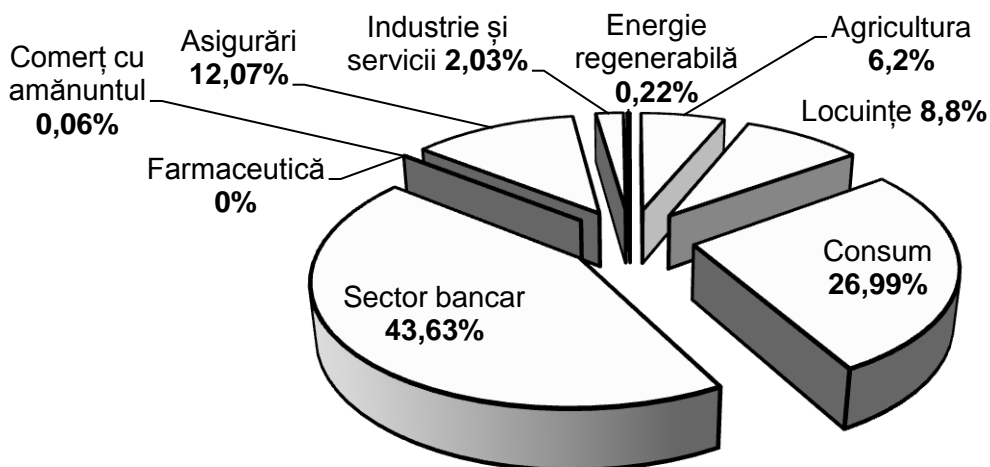

Figura 3.

Ponderea membrilor cooperativelor europene pe sectoare de activitate, a. 2015

Sursa: <https://coopseurope.coop/sites/default/files/The%20power%20of%20Cooperati on%20-%20Cooperatives%20Europe%20key%20statistics%202015.pdf>

Potrivit *numărului de angajați* ai cooperativelor din Europa pe sectoare economice (Figura 4), industria și serviciile se plasează pe primul loc, deținând mai mult de 27% (1313,7 mii de angajați) din numărul total de salariați ai cooperativelor, urmează comerțul cu amănuntul - cu aproape 24% (1142,7 mii persoane) și sectorul bancar cu cca 18% (867,3 mii de persoane).

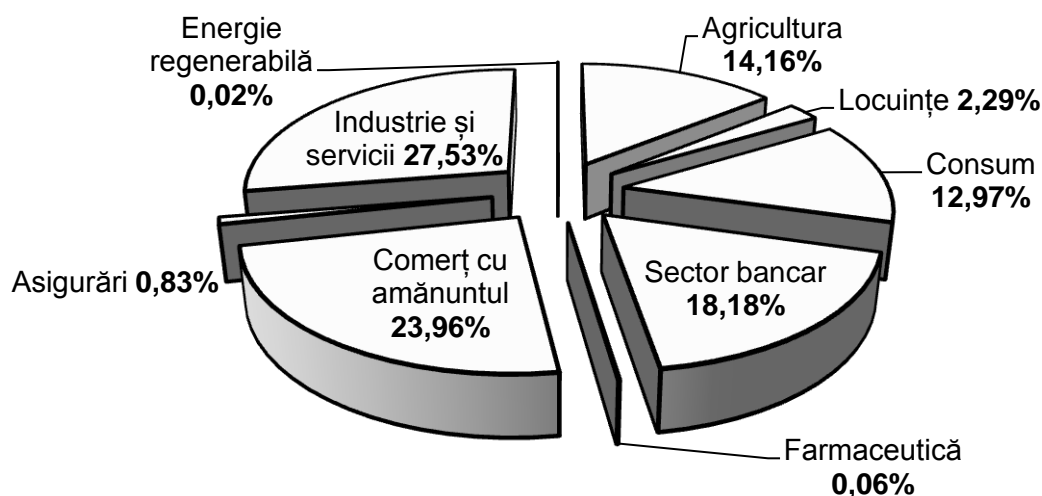

Figura 4.

Structura numărului angajaților cooperativelor europene pe sectoare de activitate, a. 2015

Sursa: <https://coopseurope.coop/sites/default/files/The%20power%20of%20Cooperati on%20-%20Cooperatives%20Europe%20key%20statistics%202015.pdf>

În *structura cifrei de afaceri anuale* a cooperativelor europene pe sectoare economice, agricultura reprezintă cel mai larg sector, acesteia revenindu-i peste 39% (347 mild. euro), pe următorul loc se plasează comerțul cu amănuntul - cu aproape 30% și sectorul de consum - cu aproape 12% din cifra de afaceri anuală totală (Figura 5).

În topul primelor 10 cooperative de consum cu cea mai mare cifra de afaceri se situează cele din Finlanda, Marea Britanie, Spania, Danemarca, Suedia, Slovacia, Olanda, Estonia (Tabelul 4).

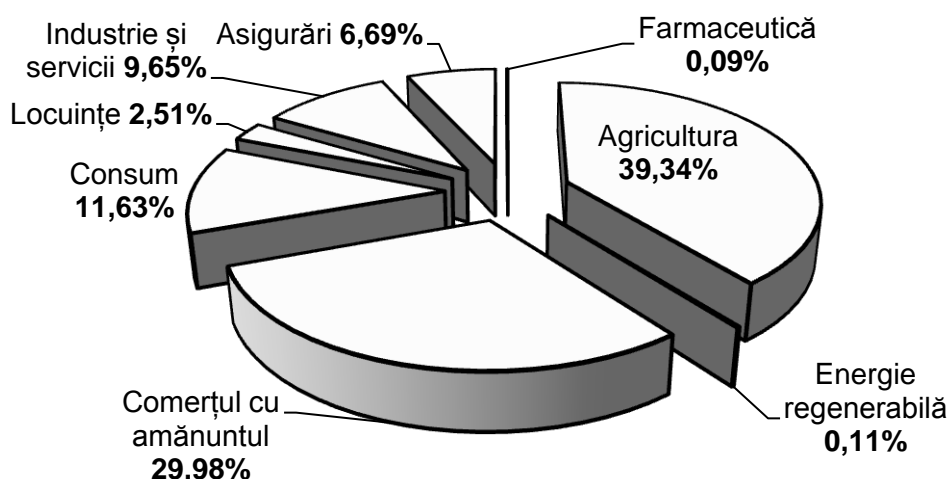

Figura 5.

Ponderea sectoarelor economice în cifra de afaceri anuală a cooperativelor, a. 2015

Sursa: <https://coopseurope.coop/sites/default/files/The%20power%20of%20Cooperation%20-%20Cooperatives%20Europe%20key%20statistics%202015.pdf>

Tabelul 4

Topul cooperativelor de consum din Europa conform cifrei de afaceri, mild. €

Cooperativele de consum din Europa	Cifra de afaceri, mild. €
Coop Italia	13,5
SOK Finland	11,3
The Co-operative Group, UK	9,4
Hispacoop, Spain	7,9
Coop Denmark	7,2
Coop Norway	3,6
Coop Sweden	3,4
Coop Jednota Slovakia	1,7
Coop Netherlands	1,0
Coop Estonia	0,5

Sursa: The power of cooperation. Cooperatives Europe key figures 2015. April 2016, p. 29.

<https://coopseurope.coop/sites/default/files/The%20power%20of%20Cooperation%20-%20Cooperatives%20Europe%20key%20statistics%202015.pdf>

În anumite sectoare de activitate economică, în unele țări, cooperativele ocupă o poziție dominantă⁴⁶:

- în Finlanda, țară cu cel mai puternic sector cooperatist, nouă din companiile cooperative finlandeze sunt listate în cele 300 cooperative globale, cifra lor de afaceri reprezentând 16% din PIB; grupurile cooperative Pellervo din această țară asigură 74% din produsele din carne, 96% din cele lactate, 50% din producerea de ouă;
- în Ungaria cooperativele de consum asigură 14,4% din segmentul de piață cu amănuntul;
- în Norvegia, cooperativele specializate în producerea lactatelor ocupă 99% din producția de lapte, cooperativele de consum dețin 24,1% din piață, cooperativele piscicole ocupă 8,7% din exportul norvegian;
- în Germania băncile cooperative au mai mult de 16 milioane de membri;
- în Polonia 75% din producția de lactate este asigurată de sectorul cooperatist; una din trei persoane locuiesc în case deținute de cooperative;
- în Slovenia cooperativele agricole ocupă 72% din producția de lapte și produse lactate, 79% din cea de bovine, 45% din producția de grâu și 77% din cea de cartofi;
- în Suedia cooperația de consum deține 17,5% din piața internă;
- în Belgia cooperativele acoperă un segment important al vânzării produselor farmaceutice (intrând într-o farmacie, în unul din cinci cazuri veți utiliza serviciile unei cooperative);

⁴⁶ Cooperatives Europe. <https://ica.coop/en/facts-and-figures>
https://coopseurope.coop/sites/default/files/Flyer%20Cooperatives%20Europe__0.pdf

Co-operatives for Europe: Moving forward together. Brussels, 2012.
https://coopseurope.coop/sites/default/files/CoopsEurope_Brochure_HiResApril.pdf

- în Italia circa 50% din sectorul agro-alimentar este gestionat de cooperative, în acest domeniu activează peste 34000 de cooperative de prestări servicii;
- în Marea Britanie cooperativele oferă cel mai larg sortiment de produse provenite din comerțul echitabil (fair trade products⁴⁷) în comparație cu alți comercianți detaiști; cea mai mare agenție de călătorie este cooperatistă.

În ceea ce privește cota de piață a cooperativelor pe domenii de activitate economică, se remarcă faptul că aceasta este semnificativă în astfel de domenii și industrii ca⁴⁸:

- *agricultură* - 83% în Norvegia, 79% în Finlanda, 55% în Italia și 50% în Franța;
- *forestieră* – 76% în Norvegia, 60% în Suedia și 31% în Finlanda;
- *sectorul bancar* - 50% în Franța, 37% în Cipru, 35% în Finlanda, 31% în Austria și 21% în Germania;
- *comerț cu amănuntul* - 37% în Danemarca, 36% în Finlanda, 20% în Suedia;
- *farmaceutică și sănătate* - 21% în Spania și 18% în Belgia;
- *asigurări* - 44% în Germania, 39% în Franța.

⁴⁷ *Fair trade* este un parteneriat economic prin care marile companii plătesc micilor producători din țările mai puțin dezvoltate un preț corect pentru produsele lor și munca depusă. Comerțul cinstit implică astfel câștiguri echitabile de ambele părți și conferă totodată cultivatorilor puterea de a negocia prețul mărfii în funcție de tarifele de pe piața globală la momentul respectiv. <https://blog.vegis.ro/ce-inseamna-fairtrade/>

⁴⁸ Cooperatives. https://ec.europa.eu/growth/sectors/social-economy/cooperatives_en

Zamagni, V. N. Interpreting the roles and economic importance of cooperative enterprises in a historical perspective. *Journal of Entrepreneurial and Organizational Diversity*. EURICSE, 2012, 1(1), p. 26. <http://www.euricse.eu/wp-content/uploads/2016/06/jeodzamagniinterpretingtherolesandeconomicimportanceofcooperativeenterprisesinahistoricalperspective.pdf>

International Cooperative and Mutual Insurance Federation (ICMIF). <http://www.icmif.org/publications/infographics/global-mutual-and-cooperative-market-infographic-2016>

Pentru a consolida eforturile în soluționarea unor probleme comune și a gestiona eficient sectoarele de activitate a cooperativelor în unele domenii, au fost create asociații sectoriale (integrare pe orizontală).

Astfel, în scopul susținerii intereselor sectorului bancar cooperatist, a fost creată în anul 1970 Asociația Europeană a băncilor cooperative (The European Association of Co-operative Banks (EACB), care reunește 27 de instituții bancare-membre și reprezintă, promovează și protejează interesele comune ale membrilor săi. Datorită rolului semnificativ pe care îl exercită băncile cooperative în sistemul financiar-economic, acestea contribuie, în mare măsură, la stabilitatea economico-financiară grație comportamentului lor anticiclic. Ele au devenit forțe puternice pentru creșterea economică locală și dezvoltarea socială, gestionând 4050 de bănci, care operează local, și 58 de mii de puncte de vânzare, servind 210 milioane de clienți, în principal, consumatori, IMM-uri și comunitatea. Băncile cooperative din Europa reprezintă 81 de milioane de membri și 749 de mii de angajați, au o cotă de piață de aproximativ 20%⁴⁹.

În domeniul asigurărilor, a fost instituită Federația Internațională a Cooperativelor și Organizațiilor mutuale, acest sector deținând pe parcursul anilor 2015-2016 o pondere de 27% din piața globală a asigurărilor, asociind 960 de milioane de membri, oferind locuri de muncă pentru 1,1 milioane de angajați. În țările Uniunii Europene sunt înregistrate 2700 de companii de asigurare cooperative și mutuale

⁴⁹ <http://www.eacb.coop/en/european-association-of-co-operative-banks.html>

(54,5% din numărul lor global), numărul de membri constituie 412 de milioane de persoane (42,9%), numărul angajaților - 446 de mii de persoane (40,5%)⁵⁰.

În sectorul cooperativelor de consum, a fost instituită Comunitatea Europeană a cooperativelor de consum, care reprezintă 4500 de cooperative, 32 de milioane de membri, 500 de mii de angajați și 76 de mild. euro cifra de afaceri anuală⁵¹. În domeniul sectorului industriei și serviciilor, a fost creată Confederația Europeană a cooperativelor de lucrători, cooperativelor sociale, a întreprinderilor sociale și participative, care asociază 41513 de cooperative, 1128,1 mii de membri, 1313,7 mii de angajați și are o cifra de afaceri anuală de 44,8 mild.euro. În sectorul locuințelor, a fost constituită Federația Europeană a locuințelor publice, cooperative și sociale cu 37570 de cooperative și 9664,5 mii de membri; în sfera eficienței energetice - Federația Europeană a grupurilor și cooperativelor cetățenilor pentru energia regenerabilă cu 1250 de întreprinderi cooperative, 300 de mii de membri, 1024 de angajați și o cifră de afaceri anuală de 979,5 mil. euro.

Precum menționează Coopseurope⁵², cooperativele reprezintă un *model unic de întreprindere*. Membrii sunt, în același timp, proprietari, care dețin controlul asupra întreprinderii cooperative, și, totodată, beneficiari ai activității acesteia (Figura 6). De exemplu, în

⁵⁰ International Cooperative and Mutual Insurance Federation (ICMIF). <http://www.icmif.org/publications/infographics/global-mutual-and-cooperative-market-infographic-2016>

⁵¹ <https://coopseurope.coop/sites/default/files/The%20power%20of%20Cooperation%20-%20Cooperatives%20Europe%20key%20statistics%202015.pdf>

⁵² Cooperatives Europe. https://coopseurope.coop/sites/default/files/CoopsEurope_Brochure_HiResApril.pdf

cazul cooperativelor industriale, un interes deosebit în dezvoltarea acestora manifestă angajații, în cooperativele agricole - producătorii, iar în cooperativele de consum, de locuințe, servicii bancare - utilizatorii sau clienții.

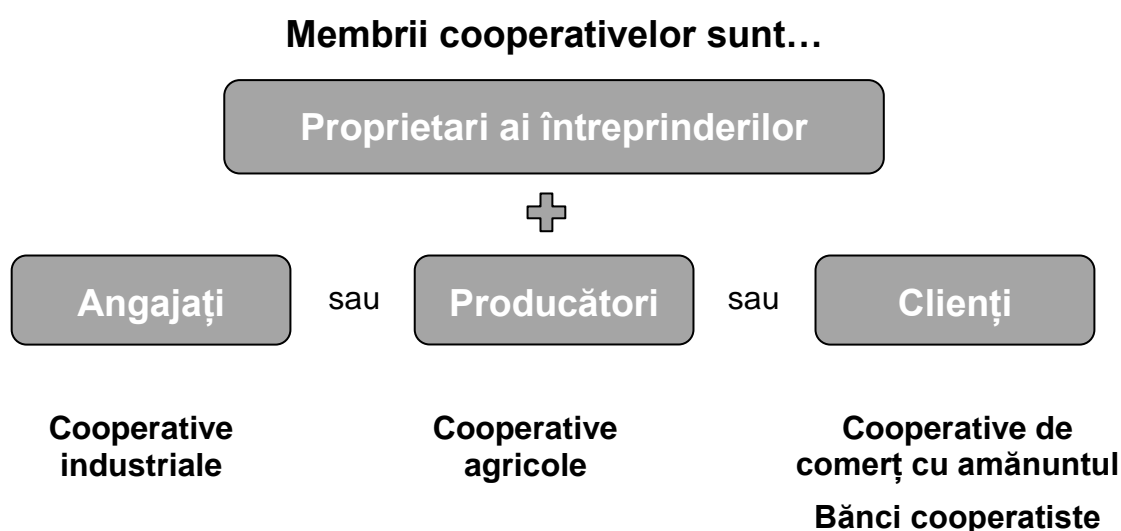

Figura 6.

Specificul calității de membru în diferite cooperative

Sursa: Co-operatives for Europe: Moving forward together. Brusels, 2012, p. 5
https://coopseurope.coop/sites/default/files/CoopsEurope_Brochure_HiResApril.pdf

Cooperativele care întrunesc numeroase părți interesate (cum ar fi cooperativele sociale sau comunitare, numărul cărora este în creștere) reprezintă organizații cu un tip diferit de proprietate. Aceasta facilitează colaborarea pe termen lung și implicarea stakeholderilor în afacerile promovate de cooperative.

Având în vedere rolul și semnificația cooperativelor în economia modernă, diversitatea și dimensiunea activității acestora, numărul enorm al persoanelor implicate, devine foarte importantă cercetarea fenomenului cooperativelor. Multiple instituții de cercetare și de

Învățământ superior sunt preocupate de această problemă în diferite țări. Institutul European de Cercetare în domeniul Cooperativelor și Întreprinderilor Sociale (European Research Institute on Cooperative and Social Enterprises - EURICSE⁵³) este instituția lider, la nivel european, în cercetarea subiectelor ce vizează funcționarea și dezvoltarea cooperativelor, promovarea cunoștințelor și inovațiilor în această sferă, a înțelegerii acestui tip de organizații și a impactului lor asupra dezvoltării economice și sociale. Aria preocupărilor acestui institut vizează următoarele domenii:

- raționamente economice și sociale ale cooperativelor și întreprinderilor sociale;
- dimensiunea și caracteristicile principale ale cooperativelor în Europa și Italia;
- impactul entităților cooperative și sociale asupra dezvoltării și creării capitalului social;
- cadrul legislativ și politici de suport cooperativelor și întreprinderilor sociale;
- management și guvernanta entităților cooperative și sociale.

EURICSE realizează importante proiecte de cercetare, printre care: dezvoltarea teoriei economice privind cooperativele, identificarea modelelor inovative de cooperative și evaluarea celor existente, dezvoltarea cadrului legislativ în domeniu, dezvoltarea cooperativelor la nivel local ș.a.

Un studiu amplu al activității cooperativelor din Europa a fost realizat în *Anul Internațional al Cooperativelor* (2012), rezultatele

⁵³ European Research Institute on Cooperative and Social Enterprises - EURICSE. www.euricse.eu
<http://socialcapitalgateway.eu/en>

fiind difuzate la diferite manifestări științifice organizate în acel an și în continuare, servind drept platformă pentru diseminarea ideilor inovative de dezvoltare cooperatistă. Asemenea cercetări contribuie la depășirea barierelor pe care le întâmpină mișcarea cooperatistă, reacția promptă la provocările mediului în care operează entitățile cooperative, găsirea unor soluții inovative de dezvoltare a cooperativelor.

Cu toate că activitatea cooperativelor este în continuă extensie atât în aspect geografic (teritorial), cât și al domeniilor și dimensiunilor de activitate, acest sector economic și social important, precum se menționează în cercetările din această sferă⁵⁴, se confruntă adesea cu obstacole severe, care le împiedică dezvoltarea. Dintre acestea pot fi menționate următoarele.

- *Legislația în domeniul cooperativelor.* În timp ce reglementarea activității companiilor pentru-profit este relativ uniformă în diferite țări europene, legislația cooperativelor variază foarte mult, iar, în unele țări, nici nu există o legislație specifică. Această lipsă de uniformitate generează două deficiențe principale: în primul rând, subminează sau limitează vizibilitatea și utilizarea formei de proprietate specifică cooperativei, în al doilea rând, împiedică internaționalizarea întreprinderilor cooperatiste și slăbește potențialele interacțiuni dintre cooperativele cu sediul în țări diferite.
- Legislația cooperativelor, menționează autorii, de multe ori tinde să fie restrictivă mai degrabă decât tolerantă ori permisivă. În

⁵⁴ Borzaga, C., Galera, G. Promoting the understanding of cooperatives for a better world. EURICSE conference 2012, p. 13-15. http://www.euricse.eu/wp-content/uploads/2015/03/venice_romanian.pdf

unele țări, legislația limitează sectoarele în care cooperativele pot opera, precum și scopul activităților care pot fi desfășurate de către membri. Obstacole suplimentare sunt instaurate prin stabilirea unui număr minim elevat de membri sau de active necesare pentru înființarea unor cooperative. Mai mult, în special în țările în care cooperativele sunt încă clasificate drept entități nonantreprenoriale, există limitări în ceea ce privește scopul și forma activităților antreprenoriale.

- *Reglementările pieței.* Reglementările pieței pot dăuna valorificării avantajelor competitive ale cooperativelor. În unele cazuri, reglementările pieței nu afectează sau chiar sunt favorabile cooperativelor, în altele însă normele de concurență pot limita dezvoltarea cooperativelor. Există multiple exemple în acest sens.

Dacă la proiectarea reglementării piețelor financiare nu se iau în considerare particularitățile cooperativelor, acestea devin un impediment în dezvoltarea întreprinderilor cooperatiste din sectorul de credit. Standardele internaționale de contabilitate și normele financiare internaționale limitează dezvoltarea cooperativelor întrucât impun sisteme de capitalizare, de gestionare a lichidității și mecanisme de guvernare, care nu țin cont de specificul modelului cooperatist⁵⁵. Un eșec în a recunoaște natura specifică a cooperativelor poate genera costuri de reglementare disproporționate asupra băncilor cooperative și pot reduce accesul la credite întreprinderilor mici și gospodăriilor⁵⁶.

⁵⁵ Grillo, M. Competition Rules and the Cooperative Firm. Paper presented at the EURICSE conference "Promoting the Understanding of Cooperatives for a Better World". Venice, 2012.

⁵⁶ Ferri, G. Credit Cooperatives: Challenges and Opportunities in the New Global Scenario. Paper presented at the EURICSE conference "Promoting the Understanding of Cooperatives for a Better World". Venice, 2012.

În sectorul utilităților publice, autoritățile antitrust pot încerca să apere utilizatorii împotriva puterii de piață a furnizorilor prin impunerea unor norme și constrângeri, care generează costuri suplimentare. Aceste norme presupun existența doar a întreprinderilor aflate în proprietatea investitorului. Cu toate acestea, atunci când sunt implicate și cooperativele, unele dintre aceste reguli și constrângeri sunt redundante și generează costuri inutile, deoarece utilizatorii sunt deja protejați de forma de proprietate cooperatistă. O situație similară apare în sectorul serviciilor de interes general. Cooperativele pot fi afectate prin procese inechitabile de contractare a prestării unor astfel de servicii atunci când sistemul de contractare se bazează pe criterii care nu iau în seamă diferențele intrinseci dintre cooperative și întreprinderile deținute de investitori.

- *Politici de sprijinire.* Cooperativele ar trebui să beneficieze de politici publice, proiectate cu scopul de a sprijini înființarea și consolidarea inițiativelor antreprenoriale. Politicile de sprijin îndreptate către cooperative sunt adesea slabe, contradictorii sau controversate. În unele țări, politicile refuză cooperativelor statutul deplin de „întreprindere”, lipsindu-le astfel de beneficiile prevăzute pentru firmele pentru-profit. De exemplu, subvențiile de angajare sunt uneori refuzate membrilor sau angajaților cooperativelor. În alte țări, legislația impune obligații împovărătoare cooperativelor, care nu se aplică firmelor deținute de investitori. Acest lucru se întâmplă, de exemplu, atunci când cooperativele trebuie să respecte normele de imobilizare a activelor, dar nu se califică pentru a primi beneficii fiscale în numele concurenței. Cooperativele de multe ori nu au

dreptul la stimulentele și avantajele fiscale acordate organizațiilor non-profit, deși acestea urmăresc aceleași obiective.

- *Practici de management și de guvernare.* Cooperativele se confruntă cu numeroase provocări, întrucât urmăresc performanța economică, în timp ce încearcă să rămână fidele valorilor și principiilor fondatoare. Cooperativele trebuie să lupte pentru a adopta practici de management și de contabilitate, care reflectă etica lor.

Practicile manageriale aplicate sunt de multe ori inadecvate pentru gestionarea cooperativelor. Lipsa unor programe educaționale și de formare profesională, adaptate nevoilor cooperativelor, conduc managerii spre adoptarea unor practici și instrumente incompatibile cu misiunea cooperativelor.

În timp ce cooperativele au crescut în număr și mărime în multe sectoare și și-au dovedit eficiența, managementul a rămas o zonă de slăbiciune. Copierea practicilor de la firmele deținute de investitori nu ține cont de potențialul cooperativelor de a dezvolta modele alternative mai eficiente și consecvente cu forma de proprietate cooperatistă. Managementul slab are mai multe consecințe negative: împiedică cooperativele din a-și exploata avantajele lor cheie, stimulează demutualizarea de către membri și manageri. Lipsa practicilor de gestiune coerente apare, mai ales, atunci când cooperativele cresc în dimensiune, și atunci când crește eterogenitatea intereselor membrilor. Această problemă ar putea fi gestionată prin intermediul unor strategii inovatoare de guvernare.

Cu toate acestea, cooperativele sunt adesea blocate între tendințe izomorfe și soluții de guvernare ideologice. Astfel,

experimentarea unor strategii inovatoare poate fi împiedicată de acceptarea pasivă a unui model exclusiv de guvernare prin adunări generale și consilii de administrație alese pe baza principiului „un om, un vot”⁵⁷. În același timp, experiența empirică demonstrează că există diferite strategii de guvernare, prin care cooperativele pot fi gestionate, iar costurile de proprietate reduse, chiar și atunci când sunt în joc interese eterogene. Însă aceste strategii inovatoare au fost rareori analizate în profunzime și formalizate, prin urmare, adoptarea lor nu a fost extinsă.

Experiența băncilor cooperative din Finlanda a demonstrat că adaptarea instituțională este un factor important pentru asigurarea succesului. Datorită capacității lor de a se adapta la condițiile în schimbare prin crearea unor soluții de guvernare inovatoare, cooperativele și-au demonstrat capacitatea de a prospera și, în același timp, de a răspunde presiunilor⁵⁸.

Pe lângă multiplele avantaje ale formei de întreprindere cooperatistă, Comisia pentru servicii, în documentul „Cooperativele în Europa antreprenorială”, la fel, a menționat anumite dezavantaje și dilemele ale formulei cooperatiste, evidențind printre acestea următoarele⁵⁹:

⁵⁷ Hansmann, H. B. Firms are Cooperatives and so are Governments. Paper presented at the EURICSE conference „Promoting the understanding of cooperatives for a better world”, Venice, 2012.

⁵⁸ Derek, C. J., Panu, K. Economies of Scale versus Participation: A Co-operative Dilemma?. Paper presented at the EURICSE Conference „Promoting the understanding of cooperatives for a better world”, Venice, 2012. <http://www.euricse.eu/wp-content/uploads/2015/03/promoting-the-understanding-of-cooperatives-for-a-better-world-full.pdf>

⁵⁹ Cooperativele în Europa antreprenorială. Document de lucru al Comisiei pentru servicii, p. 14-15. <http://europa.eu.int/comm/enterprise/entrepreneurship/coop/consultation/index.htm>
<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52004DC0018>

- accesul limitat la capitalul extern prin oportunitățile oferite de piața de capital, care poate conduce la o dependență de împrumuturi de capital, atunci când capitalul membrilor este insuficient;
- restricțiile dreptului de vot (o persoană – un vot) poate constitui un dezavantaj în atragerea capitalului fără o comensurare a puterii de vot;
- orientarea membrilor poate cauza dificultăți în diversificarea producției și a serviciilor care ar putea profita de noile oportunități apărute, când astfel de oportunități nu sunt în consens cu interesele membrilor. Alocarea capitalului către cele mai eficiente utilizări este de aceea mai puțin efectivă în cooperare comparativ cu piața de capital;
- conducerea democratică poate conduce la o încetinire a procesului decizional;
- în cazul în care investiția membrilor este modestă, aceasta poate conduce la un interes scăzut al membrilor pentru activitatea de dezvoltare a întreprinderii;
- un număr mare de membri poate avea ca rezultat eșecul în încercarea de a menține unite necesitățile și interesele membrilor;
- accesul la achiziționările efectuate de sectorul public în situația în care adesea, autoritățile publice consideră cooperativele ca organizații non-profit și, drept urmare, neeligibile la licitații ș.a.

În multe alte studii, de asemenea, se menționează barierele pe care le întâmpină cooperativele din Europa și contradicțiile generate de condițiile actuale și de mediul concurențial (natura membrilor care dețin cooperative, redistribuirea valorii adăugate, principiile clasice,

precum cel democratic, competitivitatea cooperativelor, conflictele dintre scopurile economice și sociale, subordonarea cooperativelor intereselor politice, uneori, managementul organizațiilor și întreprinderilor cooperative ș.a.), subliniindu-se necesitatea găsirii unor soluții viabile pentru depășirea situațiilor de criză internă și externă și impulsivarea dezvoltării cooperativelor⁶⁰.

În scopul asigurării dezvoltării cooperativelor, valorificării pe deplin a avantajelor lor, necesită a fi lichidate barierele existente. Reieșind din cele expuse mai sus, printre acțiunile principale ce urmează a fi realizate cu suportul tuturor părților interesate (membri, autorități, cercetători etc.) se remarcă⁶¹:

- **implementarea reglementărilor și a politicilor de sprijinire adecvate**
- adoptarea unor reglementări coerente, care să permită exploatarea avantajelor competitive ale cooperativelor, dar și a unor politici de sprijin, care pot facilita start-up-ri, extinderea și consolidarea acestora;
- recunoașterea rolului cooperativelor în legislație, aceasta ar trebui să fie suficient de flexibilă pentru a permite cooperativelor să funcționeze în orice domeniu, unde se dovedesc a fi utile;
- interpretarea într-un mod flexibil a principiilor de cooperare, sprijinind apariția unor noi forme de cooperare și practici de guvernare;
- garantarea unui mediu concurențial echitabil;

⁶⁰ Popescu, G. Cooperative phenomenon in European context. *Agrarian economy and rural development - realities and perspectives for Romania*. 2013, (4), p. 152-158.
https://mpr.ub.uni-muenchen.de/53618/1/MPRA_paper_53618.pdf

Petrescu, C. Cooperația în România – actor al economiei sociale. *Calitatea vieții*. 2011, (4), 409-430.
<http://www.revistacalitateavietii.ro/2011/CV-4-2011/05.pdf>

⁶¹ Conform opiniilor cercetătorilor expuse la EURICSE Conference „Promoting the understanding of cooperatives for a better world”. Venice, 2012, p. 21-24. <http://www.euricse.eu/wp-content/uploads/2015/03/promoting-the-understanding-of-cooperatives-for-a-better-world-full.pdf>

- reglementarea pieței în concordanță cu caracterul întreprinderilor cooperatiste, aceste reglementări ar trebui să fie orientate spre a maximaliza câștigurile colective pentru societate;
 - asigurarea prin politicile naționale că întreprinderile de tip cooperatist au acces la servicii antreprenoriale;
 - oferirea unor beneficii fiscale favorabile cooperativelor în raport cu întreprinderile aflate în proprietatea investitorilor, având în vedere natura lor non-profit;
 - introducerea în legislație a unor obligații pentru cooperative în scopul prevenirii demutualizării, spre exemplu, norme de blocare a activelor;
- ***reglementările pieței***
- stabilirea unor norme, în special a celor de reglementare a pieței financiare, favorabile dezvoltării activității economice a cooperativelor;
 - luarea în considerare a particularităților naturii, modelului și activităților cooperativelor;
 - reducerea constrângerilor și a costurilor suplimentare inutile, generate de acestea pentru cooperative;
- ***dezvoltarea de practici de guvernare și de management coerente***
- dezvoltarea unei culturi de management coerente, care să încorporeze valorile și principiile cooperatiste;
 - conștientizarea mai puternică a membrilor cu privire la caracteristicile intrinseci ale întreprinderilor de tip cooperative;
 - adoptarea practicilor de management în mai mare conformitate cu valorile și principiile cooperatiste;
 - sprijinirea noilor cercetări cu privire la

practicile de management și modelele de guvernare;

- dezvoltarea abilităților manageriale ale liderilor cooperatiști prin programe formative inovatoare și cursuri universitare bazate pe cercetările și inovațiile recente;
 - consolidarea practicilor de colaborare (operarea împreună ca sisteme de întreprinderi - federații, consorții, grupuri - pentru a profita de avantajele de scară și pentru a oferi cooperativelor membre asistență tehnică, de gestiune, de marketing, de vânzare, servicii de instruire și management de proiect de calitate și la costuri reduse) ce ar ajuta cooperativele să realizeze economii de scară și să profite de oportunitățile de creștere;
- ***politici de suport***
 - implementarea unor politici publice, care să susțină start-up-urile și inițiativele de afaceri;
 - facilitarea unor instrumente eficiente, care să sprijine dezvoltarea cooperativelor (stimulente și facilități fiscale similare organizațiilor non-profit);
 - ***promovarea vizibilității cooperativelor***
 - sprijinirea unei mai bune înțelegeri a rațiunii de a fi membri ai cooperativelor și creșterea vizibilității lor ca instituții care îndeplinesc roluri economice și sociale importante;
 - depășirea fragmentării specifice studiilor privind cooperativele și dezvoltarea cercetărilor bazate pe ipoteze realiste atât în ceea ce privește mecanismele care pot fi utilizate de către agenții economici, cât și motivațiile care determină acțiunile lor;
 - promovarea măsurilor pentru sporirea vizibilității cooperativelor ș.a.

Organizațiile cooperatiste sunt permanent în căutarea formelor competitive de organizare cooperatistă. În multe state europene, forma cooperatistă a întreprinderii este utilizată într-o *formă inovativă*, fiind încurajată de factorii de decizie. De fapt, aceste inițiative reprezintă o nouă aplicare a ideilor cooperatiste. Sunt multiple exemple de cooperative care au eșuat atunci când managementul a încetat să mai acționeze pentru realizarea intereselor membrilor lor. Numeroase cooperative au găsit *mijloace inovative* pentru a depăși restricțiile de formă cooperatistă, păstrând, în același timp, statutul legal de cooperative (de exemplu, prin constituirea de filiale bazate exclusiv pe capital).

În încercarea de a reduce restricțiile impuse de forma de organizare cooperatistă, fie reglementările acesteia, fie prin reguli asumate voluntar, au fost introduse inovații semnificative în regulile și legile care guvernează cooperativele în multe state în perioada ultimelor două decenii. Aceste reforme au fost elaborate pentru a asigura cooperativelor accesul la piața de capital și pentru a estompa restricțiile și condițiile de formare a cooperativelor. Se poate presupune că unele din evoluțiile recente sunt contrare principiilor cooperatiste, dar oricum ele au avut un grad mare de oportunitate pe linia luării în calcul a nevoilor legate de dezvoltarea cooperativelor într-o economie modernă⁶². Astfel de reforme au inclus:

- reducerea numărului minim de persoane abilitate să formeze o cooperativă;

⁶² Cooperativele în Europa antreprenorială. Document de lucru al Comisiei pentru servicii, p. 24-25.
<http://europa.eu.int/comm/enterprise/entrepreneurship/coop/consultation/index.htm>
<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52004DC0018>

- posibilitatea de a oferi unor membri mai mult decât un vot;
- lărgirea limitelor pentru activități și colaborarea cu membrii;
- posibilitatea de a emite obligațiuni specifice, reprezentând capitalul de risc;
- permiterea terților să participe la constituirea capitalului;
- permiterea transformării cooperativei într-o societate de capital ș.a.

Multe cooperative au fost destul de inventive în găsirea unor soluții proprii în cadrul limitelor regulatorii care le-au fost impuse, de exemplu, transferul unor activități unor filiale constituite parțial sau integral pe bază de capital. În alte cazuri, cooperativele au creat instrumente financiare adaptate, precum fond comun de investiții.

O tendință inovativă este și dezvoltarea *cooperării transfrontaliere*, în acest sens a fost elaborat *Statutul Societății Cooperative Europene* (The Statute for a European Co-operative Society – SCE)⁶³, care prevede constituirea cooperativelor prin fuziune sau conversie, sau înființarea de noi cooperative, ori crearea de întreprinderi comune. Drept exemplu, în acest sens, poate servi societatea *Coop Norden AB* (înființată în 2001), care a întrunit rețele de comerț din cooperativele de consum din Danemarca (38%), Suedia (42%) și Norvegia (20%), funcționarea cărora s-a bazat pe un management participativ, promovând standarde moderne de dezvoltare a acestui domeniu și de deservire a membrilor săi. Această societate întrunea cca 1000 de magazine amplasate în cele trei țări, în

⁶³ Council Regulation (EC) No. 1435/2003 of 22 July 2003 on the Statute for a European Cooperative Society (SCE). <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32003R1435&from=EN>
<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=URISERV%3A126018>

cadrul căreia activau 25 de mii de persoane. Din anumite considerente, această rețea și-a încetat activitatea.

Totodată, o altă formă de colaborare internațională cooperatistă a fost inițiată prin crearea *CoopTrading AB*⁶⁴, o companie de procurări deținută de organizațiile cooperative din țările nordice (Norvegia, Danemarca, Finlanda) - Coop Norge, Coop Danmark and SOK Finland (2007). Aceasta are cca 4000 de magazine, operează în cele trei țări și pe piața din Suedia, deservind peste 13 milioane de consumatori. Unul din obiectivele CoopTrading AB este asigurarea cu produse de marcă la prețuri competitive și dezvoltarea sortimentului de produse cu mărci proprii. Această organizație operează pentru următoarele rețele detaliste cunoscute: SuperBrugsen, Irma, Kvickly, Fakta, Coop Nără, Coop Konsum, Coop Extra, Coop Mega, Prisma etc.

Una din tendințele recente în domeniul dezvoltării cooperativelor în țările Uniunii Europene vizează crearea cooperativelor de angajați și transferul afacerilor către acestea. În acest sens, Cooperatives Europe, fiind implicat în proiectul European TransfertoCOOPS (2016), a elaborat abordări practice de îmbunătățire a mediului pentru transformarea întreprinderilor în cooperative ale angajaților și este preocupată de conștientizarea societății privind beneficiile ce le oferă aceste cooperative.

De menționat, în acest context, că angajații (lucrătorii) au organizat cooperative într-o gamă largă de industrii. În Italia există

⁶⁴ CoopTrading. <http://www.cooptrading.com>

mai mult de 25000 de cooperative de lucrători. În Spania cca 14000 de noi cooperative au fost constituite în ultimele două decenii, dintre care 75% au fost cooperative ale angajaților. Distribuția sectorială a acestor cooperative tinde să varieze de la o țară la alta, de exemplu, în Franța multe cooperative de lucrători operează în industria prelucrătoare și în construcții, un număr mai mic în domeniul serviciilor⁶⁵.

În multe țări europene au fost lansate inițiative de diversificare a cooperativelor pentru a răspunde necesităților contemporane. În studiile în domeniu⁶⁶ se menționează că asemenea inițiative urmăresc scopul de a servi o comunitate mai largă și pun cu precădere accent pe dimensiunea intereselor generale, spre deosebire de cooperativele tradiționale, care sunt orientate, în primul rând, spre interesele membrilor. Acestea sunt diferite de cooperativele tradiționale și prin faptul că deseori membrii lor sunt o combinație de diferite tipuri de părți interesate (muncitori plătiți, voluntari și alți membri etc.), în timp ce cooperativele tradiționale sunt, de regulă, organizații cu o singură parte interesată.

În Italia, astfel, au apărut cooperative sociale (reglementate legal în 1991), care joacă un rol important în economia acestei țări⁶⁷. În Grecia, pe lângă cooperativele tradiționale, sunt create și funcționează cooperative sociale cu răspundere limitată, care au drept scop oferirea oportunităților de angajare persoanelor cu dezabilități. Prezintă interes

⁶⁵ Borzaga, C., Galera, G. Promoting the understanding of cooperatives for a better world. EURICSE conference, 2012, p. 8. http://www.euricse.eu/wp-content/uploads/2015/03/venice_romanian.pdf

⁶⁶ Antreprenoriatul social, o șansă pentru comunitățile de romi: raport [online]. Cord. V.Pepene. Institutul de Economie Socială, 2011, p. 42. http://www.ies.org.ro/library/files/raport_final_antreprenariat_social_.pdf

⁶⁷ Borzaga, C., Galera, G. Innovating the provision of welfare services through collective action: the case of Italian social cooperatives. *International Review of Sociology*. 2016, Volume 26, Issue 1, p. 31-47.

experiența Franței, inovația din ultimii ani prevede implementarea unei forme juridice noi (reglementată prin legea din 2002), cea de „societate cooperativă de interes general (colectiv)” (SCIC), care este concepută ca o organizație privată de interes colectiv, o nouă formă de întreprindere cooperativă ce reunește angajați, utilizatori, voluntari, autorități locale și regionale și orice alt partener, care dorește să lucreze împreună cu ceilalți la un anumit proiect de dezvoltare locală. Acest tip de cooperative promovează o strategie a pluralității părților interesate și nu se limitează doar la membrii cooperativelor.

Dezvoltarea cooperativelor sociale a devenit o tendință actuală și în multe alte țări europene, fiind reglementate printr-un cadru legislativ specific, precum Spania (societăți cooperative sociale, societăți cooperative de integrare a muncii), Portugalia (cooperative de solidaritate socială), Polonia, Ungaria, Grecia (cooperative sociale)⁶⁸.

O altă experiență vizează mișcarea cooperatistă din Polonia, în care s-a implementat un nou mod de guvernare a cooperativelor, drept răspuns la tendințele de declin a activității acestui sector după anii '90 ai secolului trecut și provocările mediului concurențial. Datorită percepției denaturate a formei tradiționale a cooperativei, menționează unii autori⁶⁹, a apărut o varietate de forme legale și soluții organizaționale noi. Astfel, au fost create organizațiile de marketing

⁶⁸ Borzaga, C., Bodini, R., Carini, C., Depedri, S., Galera, G. and Salvatori G. Europe in Transition: The Role of Social Cooperatives and Social Enterprises. *Ericse Working Papers*, 2014, 69|14, p. 9.
http://www.ericse.eu/wp-content/uploads/2015/03/1405514708_n2553.pdf

⁶⁹ Banaszac, I., Beckmann, V. New Modes of Governance of Cooperative Arrangements in Agricultural Markets. The Case of Polish Producer Groups. RePEc, 2009.
[file:///C:/Users/utilizator4/Downloads/New_modes_of_governance_of_cooperative_arrangement%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/utilizator4/Downloads/New_modes_of_governance_of_cooperative_arrangement%20(1).pdf)

ale cooperativelor de fermieri, numite grupurile producătorilor agricoli. Este un caz interesant de experimentare a noilor forme de management (gestionare) a acordurilor cooperative pe piața agricolă. Funcțiile pe care le exercită asemenea grupuri în localitățile în care operează sunt similare cooperativelor rurale tradiționale. Totodată, acestea experimentează noi forme de guvernare (asociații, uniuni, societăți cu răspundere limitată). Această formă oferă suficiente garanții și încurajează investițiile. Autorii studiului constată că noile forme de guvernare a acordurilor cooperative ca societăți cu răspundere limitată sau uniuni sunt promițătoare. În același timp, cadrul legal pentru organizațiile cooperatiste trebuie să fie aplicat cu precauție. Un anumit nivel al investițiilor inițiale ale membrilor, precum și cadrul juridic, care garantează transparența și încurajează investițiile viitoare sunt necesare pentru a asigura angajamentul membrilor și a oferi garanții pentru dezvoltarea întreprinderii.

Grupurile de producție au apărut și în alte țări, de exemplu, în Grecia entitățile legale, ce pot fi recunoscute ca grupuri de producție, sunt organizațiile rurale cooperative și companiile comerciale legale (S.A., Ltd ș.a.). În această țară un număr mare de grupuri de producție funcționează în domeniul diferitelor produse: ulei, tutun, bumbac, cereale, produse vegetale, lapte, miere, vin, nuci, pește etc.⁷⁰.

Recunoscând importanța cooperativelor ca formă importantă a antreprenorialului social, Comisia Europeană acordă o atenție deosebită susținerii cooperativelor. Astfel, în *Comunicatul Comisiei*

⁷⁰ Economia socială și cooperativele. Manual de intervenție. București: Editura Expert, 2011, p. 36.
http://www.catalactica.org.ro/files/economia_sociala_si_cooperativele.pdf

*către Consiliul și Parlamentul European privind promovarea societăților cooperative în Europa*⁷¹ se menționează că:

- cooperativele sunt un mijloc pentru consolidarea și creșterea puterii economice a întreprinderilor mici și mijlocii pe piață;
- cooperativele sunt un mijloc pentru furnizarea serviciilor de înaltă calitate (serviciile reprezintă 70% din producția și 69% din locurile de muncă în UE, peste 75% din totalul întreprinderilor nou create în Europa sunt în domeniul serviciilor);
- cooperativele contribuie la constituirea societății bazate pe cunoștințe.

În *Recomandările Organizației Internaționale a Muncii privind promovarea cooperativelor*, art.7.1, este stipulat că susținerea dezvoltării cooperativelor trebuie să constituie unul din fundamentele politicilor naționale și internaționale de dezvoltare economică și socială în orice țară⁷².

Apreciind înalt rolul cooperativelor în crearea pieței unice și sporirea competitivității, în *Comunicatul Comisiei către Parlamentul European, Consiliul, Comitetul Economic și Social și Comitetul Regiunilor „Către un Act privind piața unică. Pentru o economie socială de piață cu grad ridicat de competitivitate”* se menționează că cooperativele contribuie esențial la structura și dinamismul economiei. De altfel, ele propun mecanisme de solidaritate unice între membrii lor și creează, de fapt, structuri, care favorizează o cultură de grup

⁷¹ Communication from the Commission to the Council and the European Parliament, the European Economic and Social Committee and the Committee of Regions on the promotion of co-operative societies in Europe. Brussels, 23.02.2004. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52004DC0018>

⁷² Recommendation concerning promotion of Cooperatives (No. 193). International Labour Organization, Geneva, 2002. http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_code:R193

puternică, participarea angajaților la capitalul social și investițiile pe termen lung⁷³.

Un rol aparte revine cooperativelor în noile politici de dezvoltare, inclusiv cele ale Uniunii Europene. În *Rezoluția ONU "Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development"*⁷⁴, adoptată la 25 septembrie 2015, este recunoscut rolul cooperativelor, iar dezvoltarea afacerilor, investițiilor și inovațiilor sunt tratate drept forțe majore pentru creșterea economică și crearea locurilor de muncă. Pentru a răspunde provocărilor globale și tendințelor de dezvoltare sustenabilă, *Comisia Europeană în Comunicatul său către Parlamentul European din 22 noiembrie 2016 "Propunere pentru un nou Consens european privind dezvoltarea. Lumea noastră, demnitatea noastră, viitorul nostru"*⁷⁵ a subliniat rolul cooperării în asigurarea dezvoltării sustenabile pe trei dimensiuni – economică, socială și protecția mediului, în cadrul cărora o importanță majoră revine sectorului cooperativelor. Precum se menționează în raportul anual al Cooperativelor Europei, această organizație contribuie la promovarea cooperativelor în politicile europene de dezvoltare⁷⁶.

⁷³ Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the economic and social committee and the committee of the regions. Towards a Single Market Act. For a highly competitive social market economy. Brussels, 2010. p. 27.

<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52010DC0608&from=RO>

⁷⁴ Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development. Resolution aUN adopted by the General Assembly on 25 September 2015, p. 29.

http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/70/1&Lang=E

⁷⁵ Propunere pentru un nou Consens european privind dezvoltarea. Lumea noastră, demnitatea noastră, viitorul nostru. Comunicarea Comisiei către Parlamentul European, Consiliu, Comitetul Economic și Social European și Comitetul Regiunilor din 22.11.2016.

<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:52016DC0740&from=EN>

⁷⁶ Cooperatives Europe. Annual Report. May 2016-Mai 2017, p. 17.

https://coopseurope.coop/sites/default/files/COOPERATIVESEUROPE_ANNUALREPORT_2016.pdf

Cooperativele sunt ancorate local, se subliniază în raport, dar, în același timp, ele sunt un actor important al inovării într-o societate în continuă schimbare. Această orientare se regăsește în acțiunile cooperativelor care optează pentru domenii noi de activitate în consens cu interesele entităților cooperatiste și ale membrilor. Unele inițiative, de exemplu cele ce vizează economia colaborativă și auditul cooperativ, sunt într-o fază incipientă, în timp ce altele, cum ar fi antreprenoriatul sunt la o etapă de dezvoltare avansată. Întreprinderile cooperatiste asigură legătura dintre activitatea economică și societate prin intermediul membrilor săi, anume aceasta atribuie sustenabilitate dezvoltării cooperativelor.

De aceea, autoritățile europene optează pentru promovarea utilizării pe larg a formei cooperative în aria europeană prin îmbunătățirea vizibilității, caracteristicilor și înțelegerii sectorului, îmbunătățirea în continuare a legislației comunitare în domeniul cooperativelor, consolidarea poziției cooperativelor și creșterea contribuției la realizarea obiectivelor comunității. Printre acțiunile prioritare în domeniu se menționează: educația și instruirea, servicii suport pentru business, acces la finanțare, conlucrare cu organizațiile reprezentative ale cooperativelor.

Cooperativele sunt deschise și active în abordarea subiectelor noi și soluționarea problemelor apărute care reprezintă instrumentul schimbărilor majore în societatea contemporană. Deosebit de semnificativă este deschiderea pentru noua generație de cooperatori, susținerea tinerilor interesați de dezvoltarea afacerilor prin forma de business cooperatist.

3.

Rolul cooperativelor în dezvoltarea economico-socială a Republicii Moldova

Un rol important exercită cooperativele în sistemul economic și social al Republicii Moldova. Cooperația de consum din țară este unul din cele mai vechi sisteme economico-sociale, ce a evoluat cu amploare în perioada sa de existență, continuând și în prezent, în condiții economice extrem de complexe, să-și mențină coordonatele stabile în sectorul economic național, fapt generat de natura sa și obiectivele supreme ce le urmărește.

Apariția cooperației de consum în țară datează cu 22 aprilie 1868, când a fost înființată prima cooperativă denumită „Sberejenie”, drept răspuns la decalajele social-economice dintre populația săracă și cea asigurată. Misiunea cooperației de consum a fost la momentul apariției, continuând să se mențină până în prezent, satisfacerea cerințelor materiale și spirituale ale membrilor pe baza principiilor de echitate și dreptate. Cooperația apare ca o formă de adeziune liber consimțită a membrilor ei, care se angajează să contribuie cu mijloacele lor materiale, financiare și prin activitatea lor la realizarea misiunii menționate și obținerea unor avantaje. Astfel, cooperația ia ființă din libera voință a unui grup de persoane pentru materializarea unor obiective comune, formându-și, în acest scop, capitalul propriu din participările membrilor ei și alocările destinate dezvoltării, provenite din rezultatele activității economice⁷⁷.

⁷⁷ Șavga, L. Managementul previzional al necesarului de resurse umane. Ch.: ASE, 1999, p. 156-157.

Potrivit legislației naționale⁷⁸, cooperativă este asociația benevolă de persoane fizice și juridice, organizată pe principii corporative în scopul favorizării și garantării, prin acțiunile comune ale membrilor săi, a intereselor lor economice și a altor interese legale. Organizarea și funcționarea cooperativelor, indiferent de forma de organizare, se bazează pe aceleași principii și valori recunoscute la nivel mondial (expuse mai sus), acestea regăsindu-se și în legislația națională.

Pe parcursul evoluției sale, mișcarea cooperatistă din țară a luat diferite forme, a evoluat cu diferită intensitate, adaptându-se fiecărei perioade istorice, cunoscând perioade de succes, dar și de declin, însă mereu a găsit echilibrul necesar pentru a-și continua misiunea sa social-economică.

Tranziția la economia de piață și implementarea mecanismelor de piață liberă în decursul ultimului sfert de veac au favorizat diversificarea formelor de organizare a întreprinderilor și a activității economice, dezvoltarea antreprenoriatului. Aceste tendințe, în cele din urmă, au influențat structura agenților economici după forma organizatorico-juridică. Astfel, în prezent, conform informației de la 1 ianuarie 2017, conținute în Registrul de Stat al Republicii Moldova, au fost înregistrate 171622 de persoane juridice și întreprinzători individuali, dintre care 3911 cooperative, ponderea acestora constituie 2,3%⁷⁹ (Figura 7). Ponderea cea mai mare revine societăților cu

⁷⁸ Codul Civil al Republicii Moldova, nr. 1107-XV din 06.06.2002. *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, Ch., 2002, nr. 82-86.

⁷⁹ Structura numărului de întreprinderi care sunt înregistrate pe teritoriul Republicii Moldova, conform formelor juridice de organizare. <http://www.cis.gov.md/statistica#a>

răspundere limitată și întreprinzătorilor individuali, respectiv 56,7% și 35,5%. De menționat că în ultimii ani se constată tendința de diminuare a numărului de cooperative, în timp ce numărul persoanelor juridice este în creștere. Astfel, la 1 ianuarie 2012 numărul persoanelor juridice și întreprinzătorilor individuali a alcătuit 160717, dintre acestea cooperative - 4023 (2,5%). În anii '90 (perioada de startare a trecerii de la economia planificată la cea de piață), în republică funcționau 3250 de cooperative, tipurile principale fiind: cooperativele de consum, de proiectare și construcție, agricole ș.a.

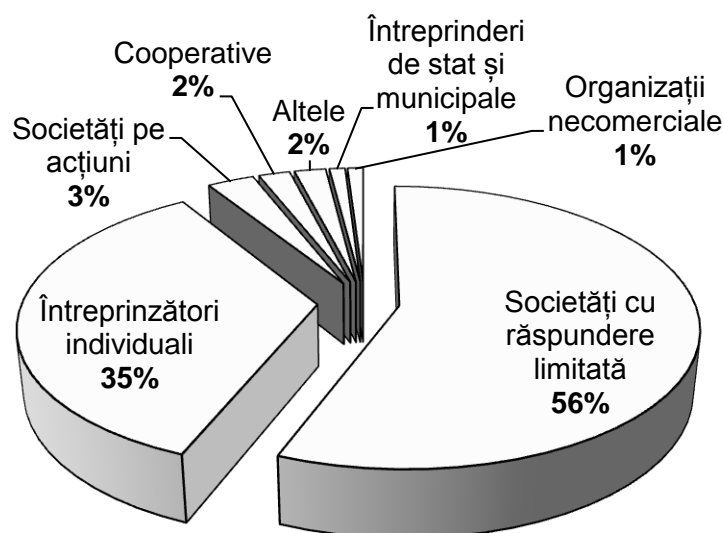

Figura 7.

Structura agenților economici din Republica Moldova conform formei organizatorico-juridice, la 1 ianuarie 2017

Sursa: <http://www.cis.gov.md/statistica#a>

Odată cu dezvoltarea cadrului legislativ general (Codul Civil⁸⁰) și specific în domeniul cooperativele (Legea privind cooperativele de

⁸⁰ Codul Civil al Republicii Moldova, nr. 1107-XV din 06.06.2002. *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*. Ch., 2002, nr. 82-86(661). În continuare Codul Civil.

întreprinzător⁸¹, Legea cooperăției de consum⁸², Legea privind cooperativele de producție⁸³), forma cooperatistă de activitate și-a diversificat tipurile, fiind prezentă actualmente prin cooperative de consum, cooperative de producție, cooperative agricole, cooperative de întreprinzător, cooperative de credit (denumite în legislație „asociații de economii și împrumut ale cetățenilor”) ș.a. În cadrul sectorului cooperatist un rol important revine *cooperăției de consum*.

Cooperăția de consum din Republica Moldova reprezintă unul din cele mai numeroase sisteme organizate din țară. Pe parcursul existenței sale de aproape un secol și jumătate, acest sistem s-a afirmat drept unul dintre cele mai viabile segmente în domeniul cooperativelor, cu impact nu doar economic, dar și social. În acest sens, necesită de menționat că, spre deosebire de alte forme de activitate economică, economia cooperăției de consum are un pronunțat caracter social, la fel ca și cooperativele la nivel mondial. Astfel, cooperăția de consum este, de fapt, printre puținele sisteme economice care integrează în sine misiunea economică și socială. În condițiile economiei de piață, în care afacerile sunt orientate spre profit, promovarea economiei sociale devine tot mai complexă și actuală.

Cooperăția de consum este un actor-cheie important al economiei naționale, în special al economiei sociale, aducându-și

⁸¹ Legea privind cooperativele de întreprinzător, nr. 73-XV din 12.04.2001. *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*. Ch., 2001, nr. 49-50(237).

⁸² Legea cooperăției de consum, nr. 1252-XIV din 28.09.2000. *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*. Ch., 2000, nr. 154-156(1156). În continuare Legea cooperăției de consum.

⁸³ Legea privind cooperativele de producție, nr. 1007-XV din 25.04.2002. *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*. Ch., 2002, nr. 71-73(575).

contribuția la dezvoltarea social-economică a țării, la dezvoltarea localităților, în special a celor din mediul rural. În parteneriat cu autoritățile publice centrale și locale, organizațiile și întreprinderile cooperatiste se implică activ în realizarea programelor și strategiilor naționale de dezvoltare social-economică, de integrare în circuitul economic internațional, precum Programul Național de Dezvoltare „Moldova 2020”, Planul de acțiuni derivat din Acordul de Asociere „Republica Moldova – Uniunea Europeană”, alte strategii sectoriale (de dezvoltare a comerțului interior, a sectorului agricol, a industriei etc.) ș.a.

Precum s-a menționat mai sus, misiunea cooperativelor de consum constă în satisfacerea necesităților și intereselor membrilor săi, fiind mereu în serviciul acestora. În acest scop, cooperativele desfășoară, prin intermediul entităților sale, diverse activități economice. Bazată pe echitate socială și economică, funcționarea și evoluția cooperației de consum are la bază principiile oneste, aproape de natura ei și de speranța pentru promovarea și protejarea ei adecvată.

Fiind un important element în sistemul economic al țării, cu un profund caracter social și cu o mare diversitate de activități, cooperația de consum are drept *obiective fundamentale*:

- asigurarea cu bunuri de consum a populației din aria de activitate;
- oferirea diferitor servicii membrilor săi și altor beneficiari,
- dezvoltarea infrastructurii;
- diversificarea și extinderea prestațiilor cooperatiste;
- sporirea calității mărfurilor și serviciilor, protecția consumatorilor;

- oferirea programelor de dezvoltare profesională;
- promovarea intereselor economice, sociale și culturale ale membrilor cooperatori;
- dezvoltarea parteneriatelor externe.

Funcționarea cooperăției de consum din Republica Moldova este asigurată prin suportul ei *economic, social, legal și organizațional*. *Suportul economic* îl constituie relațiile economice și de proprietate. Patrimoniul cooperatist este fundamentul funcționării acestui sistem important. Suportul social rezidă în ideea dreptății și echității. Membrii cooperatori constituie axa de reper a sistemului cooperăției de consum, care actualmente înregistrează circa 144 de mii de membri, reprezentând preponderent populația rurală. *Suportul legal și organizațional-managerial* pentru funcționarea cooperativelor de consum îl formează respectiv cadrul legislativ-normativ, în special legea cooperăției de consum⁸⁴, și deciziile de organizare internă a entităților cooperatiste și de management a acestora.

De menționat că organizațiile și întreprinderile cooperatiste sunt deschise întregii comunități din aria în care își desfășoară activitatea, fiind în serviciul nu doar al membrilor săi, dar și altor persoane din localitățile respective. Astfel, sistemul cooperăției de consum este în serviciul a cca 57% din populația țării.

Cooperăția de consum, potrivit concepției și motivației social-economice, este implicată în problematica localităților și a populației. Ca subsistem social-economic cu anumite repere în evoluție și

⁸⁴ Legea cooperăției de consum, nr. 1252-XIV din 28.09.2000. *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*. Ch., 2000, nr. 154-156.

adresabilitate, în special mediului rural, acest sector nu poate să lipsească din dezvoltarea social-economică a localităților. Dispunând de structuri organizatorice penetrate în profil teritorial, sistemul cooperatist poate produce mutații favorabile atât în sens evolutiv, cât și structural asupra localităților rurale. Accelerarea dezvoltării social-economice în mediul rural necesită susținerea dezvoltării bazei tehnico-materiale a cooperației de consum pentru activități de comerț, achiziționare - procesare, prestări servicii etc.

Pentru a se menține pe piață și a face față provocărilor mediului concurențial, cooperația de consum trebuie să fie în continuă schimbare. Aceasta se referă nu numai la modernizarea bazei tehnico-materiale, dar, mai cu seamă, la optimizarea organizatorică și managerială.

Constituind un important element în sistemul economic al țării și având drept scop acoperirea necesarului și aspirațiilor economice și sociale ale comunității prin intermediul proprietății din posesie, administrate în mod democratic, entitățile cooperației de consum au devenit un partener important al autorităților publice în realizarea programelor de dezvoltare social-economică a localităților, în special a celor rurale.

Dezvoltarea și dimensiunile cooperăției de consum din Republica Moldova

Cooperăția de consum și-a extins continuu domeniile sale de activitate, devenind multisectorială, și și-a dezvoltat propria infrastructură, care penetrează întreaga arie geografică a țării. Astfel, pornind de la servicii comerciale de asigurare a membrilor săi cu mărfuri, preponderent de prima necesitate, cooperăția de consum din Moldova a ajuns să presteze prin anii '80-90 activități de comerț cu amănuntul și angro, de achiziționare a produselor agricole, de origine animalieră și de altă natură de la populație, de condiționare și de procesare a produselor agricole, de transport, de prestări servicii, inclusiv de piață, de alimentație publică, educaționale s.a. În condițiile economiei planificate (până în anii '90), cooperăția de consum a fost unicul prestator de servicii comerciale în mediul rural și deținea o pondere importantă în piața rurală, asigurând 36-40% din volumul de vânzări cu amănuntul din țară și dispunând de o rețea vastă de magazine (60-66% din numărul total) amplasate în întreaga țară. Numărul angajaților ce operau în acest sistem în perioada de referință a fost de peste 70 de mii, numărul membrilor cooperatori depășea un milion de persoane (23% din populația țării)⁸⁵.

Tradițional, cooperăția de consum își desfășoară activitatea în mediul rural, această particularitate menținându-se până în prezent.

Implementarea și dezvoltarea relațiilor pieței libere în Moldova, începând cu anii '90, a favorizat apariția și dezvoltarea concurenței,

⁸⁵ Cooperăția de consum din Republica Moldova. Ch.: Moldcoop, 1992.

căreia organizațiile cooperatiste nu au putut face față la prima etapă, iar aceasta a avut drept urmare reducerea dimensiunilor sectorului cooperatist, descreșterea bruscă a valorilor indicatorilor activității economice.

Astfel, perioada până în anul 2002 s-a caracterizat prin declin economic al activității sistemului cooperatist de consum, utilizarea neeficientă a infrastructurii sale, pierderea pozițiilor în piața internă. Abia în anul 2002 tendințele de regres au fost stopate, în perioada ulterioară conturându-se tendințe de creștere economică, ce a atribuit stabilitate dezvoltării cooperăției de consum.

În perioada ce a urmat, sub influența factorilor de ordin intern și extern, activitatea economică a sistemului cooperăției de consum a cunoscut o evoluție neuniformă (Figura 8).

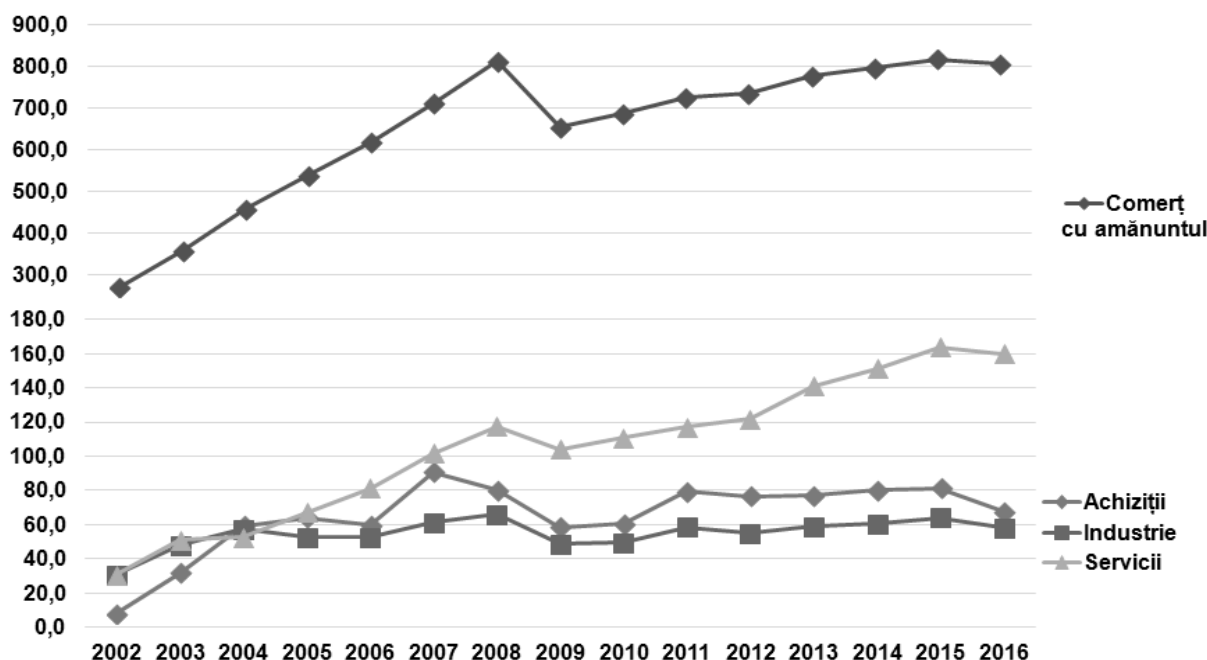

Figura 8.

Volumul vânzărilor cu amănuntul, a producției industriale, a achiziționării produselor agricole, a prestării de servicii în cooperăția de consum (mil. lei)

Sursa: informații Moldcoop

Astfel, dezvoltarea economică accelerată a ramurilor cooperatiste în anii 2003-2004 a fost urmată de o anumită stabilitate în următorii doi ani (2005-2006), anul 2007 înregistrând o creștere avansată. În anii 2008-2009 activitatea cooperăției de consum din Moldova a fost afectată de criza economică mondială, ce s-a manifestat prin diminuarea valorilor indicilor economici principali, impactul acesteia fiind resimțit și la începutul anului 2010. Ulterior, situația economică s-a stabilizat, conturându-se din nou tendințele de creștere, care s-au menținut și în următoarea perioadă.

Un rol substanțial în dinamizarea activității cooperatiste i-a revenit Programului de dezvoltare a cooperăției de consum în anii 2012-2015⁸⁶, realizarea căruia a facilitat evoluția acestui sector, contribuind prin aceasta la dezvoltarea social–economică a țării.

Cooperăția de consum a continuat oferirea unui spectru larg de servicii și promovarea diferitor activități, precum: comerțul cu amănuntul și cu ridicata, achiziționarea produselor agricole, de origine animalieră și de altă natură, procesarea acestora, prestarea diverselor servicii, inclusiv celor educaționale, de piață, de alimentație publică, subordonându-și activitatea intereselor membrilor săi și ale populației din aria sa de activitate, deservind mai mult de jumătate din populația țării.

Mobilizarea resurselor interne, valorificarea potențialul existent, dezvoltarea infrastructurii cooperatiste au favorizat creșteri în toate domeniile de activitate economică. Astfel, în perioada 2012-2015:

⁸⁶ Programul de dezvoltare a cooperăției de consum din Republica Moldova în anii 2008-2011. Aprobata la Congresul al XV-lea al cooperăției de consum, 27 ianuarie 2012. Ch.: Moldcoop, 2012.

- vânzările cu amănuntul s-au majorat cu 11,5%, vânzările angro – cu 65,1%, constituind 817,8 mil. lei și 120,7 mil. lei respectiv în 2015;
- achiziționarea producției agricole, de origine animalieră și de altă natură a crescut cu 6,1%, alcătuind la finele perioadei vizate 81,5 mil. lei;
- fabricarea producției industriale s-a majorat cu 17,4%, însumând 64,2 mil. lei în anul 2015;
- prestarea serviciilor cu plată populației a crescut cu 25,3%, alcătuind 165,1 mil. lei în 2015, inclusiv a serviciilor de piață cu 13,9%.

În anul 2016, sub influența factorilor socio-economici de ordin extern, dar și celor de natură internă, ritmurile de dezvoltare a activităților economice au încetinit. Indicatorii principali pe domenii de activitate economică au înregistrat valori sub nivelul anului 2015, iar în anul 2017 se remarcă deja tendințe de creștere economică.

O analiză mai detaliată scoate în evidență faptul că creșterea bruscă a activităților economice se atestă în anii din ajun de congresele cooperăției de consum (2003, 2007, 2011, 2015), care, în viziunea noastră, confirmă potențialul intern al sistemului și capacitatea de mobilizare a resurselor pentru asigurarea funcționalității cooperăției de consum și a activității ei eficiente.

Relansarea economică a cooperăției de consum s-a reușit în mare măsură grație extinderii și modernizării infrastructurii sale (de comerț și de alimentație publică, de producere, în special a celei de panificație).

Un rol aparte în structura activităților cooperatiste revine serviciilor comerciale, comerțul fiind domeniul cu pondere dominantă în cifra de afaceri (80-90%). În perioada menționată accentul a fost pus pe sectorul comercial, datorită importanței asigurării cu bunuri a populației rurale pentru sporirea calității vieții.

Începând cu anul 2003, a demarat un amplu proces de redeschidere și de repunere în funcțiune a unităților de comerț în localitățile rurale, primordial în cele în care lipseau prestațiile comerciale ale cooperației de consum și de re tehnologizare a unităților comerciale. Astfel, în perioada primilor ani de relansare economică (2003-2007), au fost redeschise și repuse în funcțiune 536 de unități de comerț și de alimentație publică, re tehnologizate (modernizate tehnologic) 753 de unități cu acest profil, construite 14 edificii noi comerciale⁸⁷.

Chiar și în anii 2008-2011, în condiții de criză economică, a continuat procesul de extindere și de modernizare a activității cooperatiste, fiind redeschise 68 de unități de comerț și de alimentație publică, re tehnologizate 214 de unități din domeniile comerț și servicii de alimentare (ce a necesitat investiții în valoare de 26,8 mil. lei), organizate 14 magazine de tip CoopPrim⁸⁸.

Tendința s-a menținut și în perioada următoare. În 2012-2015 au fost redeschise și puse în serviciul comunității rurale 31 de unități de

⁸⁷ Strategia de dezvoltare a cooperației de consum din Republica Moldova în anii 2008-2011, aprobată la Congresul al XIV-lea al cooperației de consum, 14 decembrie 2007. Ch.: Moldcoop, 2007.

⁸⁸ Programul de dezvoltare a cooperației de consum pentru anii 2012-2015. Aprobat la Congresul al XV-lea al cooperației de consum, 27 ianuarie 2012. Ch.: Moldcoop, 2012.

comerț, modernizate în aspect de design și tehnologii comerciale 190 de magazine, re tehnologizate 54 de unități de alimentație publică⁸⁹.

Acțiunile din această perioadă s-au axat pe dezvoltarea conceptului de rețea comercială, pe proiectarea și implementarea noilor formate de magazine de tip CoopPrim și CoopPlus. Numărul unor asemenea unități este în continuă extensie datorită beneficiilor oferite consumatorilor și eficienței sale, înregistrând actualmente 115 de unități. Doar în anul 2017 au fost deschise 24 de magazine de tip CoopPrim. Pe lângă beneficiile sociale oferite de aceste unități, ele asigură și un nivel înalt de eficiență economică. Vânzările lunare medii sunt de 2,3 ori mai mari în rețeaua CoopPrim în raport cu unitățile clasice. Ponderea vânzărilor în magazinele de tip CoopPrim în volumul total de vânzări este anual în creștere, constituind 20,5% în anul 2017.

Optând pentru sporirea calității serviciilor oferite de întreprinderile cooperatiste, acestea continuu investesc în modernizarea infrastructurii, re tehnologizarea altor sectoare ale activității cooperatiste, la particular de achiziționare-procesare, de prestări servicii etc. În perioada 2003-2011 au fost organizate 13 întreprinderi și 117 puncte specializate de achiziționare, filiale ale acestora, în diferite localități din țară; repuse în funcțiune 4 brutării și re tehnologizate 10 brutării din cadrul sistemului; deschise 10 secții de cofetărie și reutilate 4 secții de acest gen; modernizat abatorul din s. Seliște (Orhei); modernizată infrastructura complexului achiziții-

⁸⁹ Strategia de a cooperăției de consum din Republica Moldova în perioada 2016-2019. Aprobata la Congresul al XVI-lea al cooperăției de consum din Moldova, 12 februarie 2016. Ch.: Moldcoop, 2016.

producție-export din cadrul întreprinderii de producție Prodcoop din mun. Chișinău, creând condiții pentru îmbutelierea mierii de albine conform cerințelor europene; organizate 5 și modernizate 16 piețe comerciale; create 17 mini-sectoare de procesare a produselor agricole pentru populație (extragere a uleiului, morărit)⁹⁰.

Plasând ca prioritate modernizarea infrastructurii pentru asigurarea calității prestațiilor entităților cooperatiste, acest proces a continuat și în următorii ani. Astfel, în perioada 2012-2015 au fost organizate 2 întreprinderi și 15 puncte specializate de achiziționare a produselor agricole și filiale ale acestora în diferite localități din țară, re tehnologizate 12 brutării din cadrul sistemului cooperatist și reutilate 5 secții de cofetărie, modernizate 12 piețe comerciale⁹¹. În următorii ani acest proces a continuat prin modernizarea a 16 unități de alimentație publică și a altor elemente infrastructurale.

Apreciind aceste tendințe benefice, necesită menționat faptul că insuficiența resurselor financiare este unul din factorii principali de constrângere a dezvoltării intensive și extensive a cooperăției de consum. Deși mijloacele circulante au crescut în perioada 2011-2016 până la 249,7 mil. lei, cele proprii au constituit doar 8,6%.

Cu toate că organizațiile și întreprinderile cooperăției de consum activează în condiții de insuficiență de resurse financiare, sistemul

⁹⁰ Strategia de dezvoltare a cooperăției de consum din Republica Moldova în anii 2008-2011. Aprobata la Congresul al XIV-lea al cooperăției de consum, 14 decembrie 2007. Ch.: Moldcoop, 2007.

Programul de dezvoltare a cooperăției de consum pentru anii 2012-2015. Aprobata la Congresul al XV-lea al cooperăției de consum, 27 ianuarie 2012. Ch.: Moldcoop, 2012.

Strategia de a cooperăției de consum din Republica Moldova în perioada 2016-2019. Aprobata la Congresul al XVI-lea al cooperăției de consum din Moldova, 12 februarie 2016. Ch.: Moldcoop, 2016.

⁹¹ Strategia de a cooperăției de consum din Republica Moldova în perioada 2016-2019. Aprobata la Congresul al XVI-lea al cooperăției de consum din Moldova, 12 februarie 2016. Ch.: Moldcoop, 2016.

cooperatist a reușit să investească în dezvoltarea proprie, în anii 2003-2007 – cca 70 mil. lei, în anii 2008-2011 – 58 mil. lei, iar în perioada 2012-2016 – cca 103,8 mil. lei. Insuficiența surselor pentru investițiile necesare și neatractivitatea sistemului pentru investitorii externi (preponderant datorită naturii proprietății cooperatiste) rămân o barieră importantă în dezvoltarea sustenabilă a cooperăției de consum pe termen lung.

Un rol important în activitatea cooperăției de consum revine comerțului exterior. Volumul exportului produselor agricole a constituit 78,6 mil. lei în anii 2012-2016. În anul 2017 exportul urma să sporească estimativ cu 9,4% în raport cu anul precedent.

Extinderea și diversificarea activității a contribuit la creșterea cifrei de afaceri (vânzărilor nete) în cooperăția de consum în perioada 2003-2007 de 2,6 ori, iar, ca urmare, la stabilizarea situației financiar-economice a cooperăției de consum. De menționat că în anii 1999-2002 sistemul cooperatist a activat cu pierderi în ascensiune. Abia în anii 2003-2004, datorită schimbării politicii economice și eficientizării managementului cooperăției de consum, s-au redus pierderile, iar, începând cu anul 2005, cooperăția de consum a devenit un domeniu ce funcționează profitabil. În anul 2007 s-a înregistrat profit net în valoare de 12,6 mil. lei în raport cu pierderi de 7,0 mil. lei în anul 2002. În perioada 2012-2016 sporirea vânzărilor nete cu 7,7% a facilitat menținerea stabilității financiar-economice a cooperăției de consum. Astfel, în anii 2007-2016 profitul net anual a variat în limita 5-12,6 mil. lei.

Odată cu creșterea volumelor activităților practicate de cooperăția de consum, continuu au sporit și contribuțiile sistemului la bugetul consolidat prin plata impozitelor, taxelor, precum și contribuțiile la asigurările sociale și medicale. În anii 2012-2016 acestea au înregistrat în total cca 535,5 mil. lei. Plățile la bugetul consolidat au crescut în 2016 comparativ cu anul 2012 cu 23,7 %.

Deoarece resursele umane sunt resursa-cheie, care asigură dezvoltarea cooperăției de consum, iar motivarea și dezvoltarea personalului sunt apreciate drept factorii principali pentru creșterea performanței cooperăției de consum și eficientizarea activității economice a acesteia, organizațiile și întreprinderile cooperatiste acordă o atenție deosebită valorificării potențialului uman. În cadrul sistemului cooperatist activează 4357 de persoane. Salariul mediu lunar, în anii 2012-2016, a sporit de 2,1 ori. Circa 416 persoane, ce activează în cadrul întreprinderilor și organizațiilor cooperatiste, au fost antrenate în diverse programe de formare și de dezvoltare profesională în cadrul instituțiilor de învățământ proprii în această perioadă.

Potrivit naturii și principiilor sale, cooperăția de consum este un sistem centrat pe membri, de aceea, cooperativele în permanență optează pentru consolidarea comunității de membri cooperatori și dezvoltarea infrastructurii sale. Sistemul cooperăției de consum, precum s-a menționat mai sus, asociază peste 144 de mii de membri cooperatori. În cadrul sistemului activează 161 de agenți economici, inclusiv 98 de cooperative de consum⁹².

⁹² Strategia de a cooperăției de consum din Republica Moldova în perioada 2016-2019. Aprobata la Congresul al XVI-lea al cooperăției de consum din Moldova, 12 februarie 2016. Ch.: Moldcoop, 2016.

Dimensiunea infrastructurală a cooperăției de consum din țară se caracterizează prin următoarele:

- unități de comerț – 1930 cu suprafața comercială 185 mii m²;
- unități de alimentație publică – 230, piețe – 32;
- sector de producție, care asociază cca 100 de elemente infrastructurale în acest domeniu (întreprinderi de producție, brutării, secții de cofetărie-patiserie, abatoare, unități de procesare a produselor agricole, inclusiv pentru semințe floarea soarelui, pentru cereale, secții de mezeluri).

Cooperăția de consum este prezentă în cca 770 de localități din țară, desfășurând diverse activități economice și prestând servicii necesare populației din cadrul acestora.

De menționat că sistemul cooperăției de consum și-a dezvoltat pe parcursul evoluției sale propriul sistem educațional, care include toate treptele de învățământ profesional: superior universitar, profesional-tehnic postsecundar (colegiu), profesional-tehnic secundar.

Deși situația economico-financiară a sistemului cooperatist s-a redresat în ultimii ani, încă există suficiente rezerve pentru dezvoltare, iar potențialul interior al acesteia urmează a fi valorificat integral.

5. Provocările cu care se confruntă cooperarea de consum

Într-un mediu în continuă schimbare, cu o economie mixtă, sectorul cooperatist se confruntă, pe de o parte, cu aceleași probleme cu care se întâlnesc firmele tradiționale de capital și care sunt generate de procesele de globalizare – concentrări, integrări, alianțe, restructurări manageriale, iar, pe de altă parte, cu provocări generate de specificul cooperării de consum – activitate economică controlată pe principii democratice. În asemenea condiții, cooperativele trebuie să fie competitive pentru a se menține în piață.

În același timp, situația existentă în domeniul cooperării de consum, tendințele de dezvoltare a acesteia în condițiile pieței concurențiale confirmă faptul că cooperarea de consum este ușor influențată de factori atât externi, cât și interni. Aceasta concluzie este susținută și de următoarele constatări:

- numărul membrilor cooperatori în cooperarea de consum este în descreștere, înscrierea noilor membri se efectuează lent;
- potențialul logistic nu este folosit la capacitatea maximală, în comerțul cu amănuntul se utilizează cca 75% din infrastructura disponibilă (în principiu, datorită ineficienței activității în localități vulnerabile, din punct de vedere al distribuției mărfurilor), în alte domenii (industrie, achiziții) utilitatea infrastructurii este la fel joasă;
- patrimoniul cooperatist are tendința spre diminuare, marcată de înstrăinarea bunurilor imobile neutilizabile (care necesită

investiții majore pentru redresare și repunere în funcțiune), precum și de un ritm încetinit de construcție/procurare a noilor edificii de infrastructură;

- insuficiența resurselor financiare limitează posibilitățile de re tehnologizare în diverse domenii de activitate economică (procesare, distribuție ș.a.);
- capacitățile instituționale ale sistemului cooperatist pentru investiții în dezvoltarea infrastructurii sunt limitate în comparație cu necesitățile;
- în structura activităților economice tradiționale mai viabile (constante și puternice) sunt comerțul și prestarea de servicii, celelalte sectoare, în special cel de industrie, nu au capacitatea de dezvoltare multidimensională (pe produs, pe criteriul geografic) din motivul resurselor financiare limitate;
- ponderea vânzărilor cu amănuntul a cooperației de consum în comerțul rural este în descreștere (de la 20% în a. 2006 la 11% în ultimii ani) datorită cauzelor de ordin intern (neprofiabilitatea funcționării unităților de comerț în localități cu număr mic al populației și cele amplasate la distanțe mari de sursele de aprovizionare), dar, mai cu seamă, de cel extern, entitățile cooperatiste fiind puse în condiții neechitabile de funcționare în raport cu alți agenți economici și antreprenori.

Principalele deficiențe cu care se confruntă cooperația de consum, în opinia noastră, sunt cele de ordin legislativ, financiar, patrimonial, organizațional, managerial, motivațional (Tabelul 5).

Analiza situației actuale în domeniul cooperativelor din Republica Moldova permite de a conchide că dezvoltarea intensivă a cooperației de consum este limitată, în esență, de contradicțiile dintre

abordările tradiționale de organizare cooperatistă și provocările actuale ale economiei moderne bazate pe concurență și competiție.

Tabelul 5

Constrângerile cu care se confruntă cooperarea de consum din Republica Moldova

Constrângeri de ordin	Manifestare
1	2
Legislativ	<ul style="list-style-type: none"> • imperfecțiunea legislației cu privire la cooperarea de consum; • decalaje dintre legislația cooperatistă și alte acte normative naționale, precum și cu acquis-ul comunitar.
Financiar-economic	<ul style="list-style-type: none"> • acces limitat la capitalul extern; • sistemul existent nu favorizează atragerea de investiții interne și, mai cu seamă, externe, atragerea de noi fonduri; • menținerea diversității activităților economice cooperatiste, unele domenii fiind ineficiente.
Organizatoric	<ul style="list-style-type: none"> • rigiditatea aplicării principiilor cooperatiste (care mențin modul tradițional de organizare a sistemului cooperatist), ce nu stimulează implementarea noilor forme inovative); • organizarea multinivelară a cooperăției de consum (cooperative – uniuni teritoriale – uniune centrală a cooperativelor de consum) și existența în unele localități, regiuni a câtorva agenți economici cu aceeași arie geografică de activitate, ce devine o barieră în dezvoltarea cooperatistă.
Managerial	<ul style="list-style-type: none"> • menținerea structurii multinivelare generează „întârzieri” în procesul decizional; • structura ierarhică excesivă implică costuri administrative nejustificate.

1	2
Patrimonial	<ul style="list-style-type: none"> • imperfecțiunea relațiilor de proprietate (patrimoniale) din cadrul cooperăției de consum; • raporturile patrimoniale stabilite în cadrul sistemului nu facilitează funcționarea eficientă și competitivitatea cooperăției de consum într-un mediu concurențial.
Motivațional	<ul style="list-style-type: none"> • contribuțiile financiare ale membrilor cooperatori sunt foarte modeste, ceea ce conduce la un interes scăzut pentru dezvoltarea cooperativelor și nu-i motivează pentru participare la dezvoltarea sistemului cooperatist; • deținerea unei părți sociale mici reduce interesul membrilor de a influența factorii de decizie pentru un management eficient; • angajații nu sunt motivați pentru creșterea continuă a eficienței prestațiilor sale.

Sursa: Șavga, L., Șavga, G., Surugiu, T. Recent Trends and Strategic Focus of the Consumer Co-operatives in The Republic of Moldova. *Genossenschaften im Fokus einer neuen Wirtschaftspolitik*: Intern. Conf. on Cooperative Studies, Wien, 2012. Teilband IV: Länderstudien. Hg.: J. Brazda, M. Dellinger, D. Rößl. Wien: LIT VERLAG, 2012, p. 1372.

http://www.lit-verlag.de/ebook/505156/Genossenschaften_im_Fokus_Band4.pdf

O provocare contemporană ține de natura activităților cooperatiste. Precum apreciază unii autori, Levi Y., Davis P., Borzaga C., Depedri S., Ermanno T., Petrescu C.⁹³, ”cooperativele sunt prea *economic orientate* pentru a putea fi incluse în cadrul sectorului nonprofit și, totodată, prea *social orientate* pentru a putea fi considerate organizații economice, care urmăresc obținerea de profituri”. Precum s-a menționat mai sus, cooperativele sunt privite ca

⁹³ Levi, Y., Davis, P. Cooperatives as the “enfants terribles” of economics: Some implications for the social economy. *The Journal of Socio-Economics*, 2008, (37), p. 2178–2188.

Borzaga, C., Depedri, S., Ermanno, T. The role of cooperative and social enterprises: a multifaceted approach for an economic pluralism. *Euricse Working Papers*. Italy: EURICSE, 2009, no. 000/09.

un *model dual* bazat pe o componentă *economică și una socială*. Aici poate fi găsită sursa de *incompatibilitate* dintre paradigma economică și raționalitatea organizațională, care pretinde că este bazată pe coexistența celor două caracteristici, cea economică și cea socială⁹⁴.

Cooperativele de consum din Republica Moldova, la fel, pot fi considerate actori principali ai economiei sociale (deși acest aspect nu este reglementat și nu este reflectat în legislația națională) datorită faptului că:

- contribuie la reducerea dezechilibrelor pieței prin prezența în localități (îndepărtate de la sursele de aprovizionare sau cu un număr mic de populație), care nu sunt profitabile pentru întreprinderile private;
- oferă produse și servicii la prețuri reduse membrilor săi, dar și populației din aria sa de activitate, care se distinge printr-un nivel mic de venituri;
- procură bunuri, produse (prioritar agricole, de origine animalieră ș.a.) la nivel local, inclusiv de la populație, la prețuri convenabile acestora;
- oferă locuri de muncă persoanelor în localitățile în care operează, precum și oportunități de formare și de dezvoltare profesională continuă;
- contribuie la dezvoltarea localităților în care își desfășoară activitatea.

O asemenea abordare este susținută și de experții în materie de mișcare și activitate a cooperativei⁹⁵.

⁹⁴ Petrescu, C. Cooperația în România – actor al economiei sociale. *Calitatea vieții*. 2011, (4), 409-430.
<http://www.revistacalitateavietii.ro/2011/CV-4-2011/05.pdf>

⁹⁵ Novkovic, S. Co-operative business: the role of co-operative principles and values. *Journal of Co-operative Studies*, 2006, 39(1), 5–16.

Un aspect important vizează natura entităților cooperăției de consum. Cercetările în domeniu⁹⁶ constată că în cadrul economiei clasice cooperativele joacă un rol echivoc, deoarece nu este o delimitare clară dintre orientarea acestora *pentru-profit* sau pentru *nonprofit*. Aspectul *nonprofit* al cooperativelor rezidă în indivizibilitatea rezervelor comune și se bazează pe proporționalitatea patronajului membrilor în privința distribuirii surplusurilor, dacă acest principiu este aprobat de organele de conducere. Surplusul se distribuie pe criteriile de egalitate („un membru, un vot”) și proporționalitate (proporțional participării fiecărei persoane în activitatea entității cooperatiste). Dintr-o astfel de abordare rezultă că aceste organizații pot distribui proporțional o parte din veniturile lor, *fără a avea nici o legătură cu împărțirea profitului în funcție de capitalul investit*. Drept urmare, o astfel de distribuție a surplusului nu lipsește cooperativele de orientarea lor nonprofit. Astfel, ele nu pot fi integrate nici într-un sistem pentru profit, nici în unul nonprofit. Datorită acestui fapt, susțin cercetătorii, cooperativele pot fi considerate *întreprinderi economice și organizații nonprofit în același timp*. Având la bază dualitatea socioe-conomică, cooperativele sunt abordate ca *organizații „hibrid”*, care îmbină elemente de voluntariat și comerciale⁹⁷.

Asemenea viziune este susținută și de alți autori⁹⁸, care, la fel, consideră că opțiunea de distribuire a surplusului nu privează în mod

⁹⁶ Petrescu, C. Cooperăția în România – actor al economiei sociale. *Calitatea vieții*. 2011, (4), 409-430
<http://www.revistacalitateavietii.ro/2011/CV-4-2011/05.pdf>

⁹⁷ Levi, Y., Davis, P. Cooperatives as the “enfants terribles” of economics: Some implications for the social economy. *The Journal of Socio-Economics*. 2008, (37), 2178–2188.

⁹⁸ Săulean D. Defining the Cooperative Sector in Romania. Bucharest, FDSC, 1998.

necesar cooperativele de natura lor nonprofit, deoarece aceasta se face în concordanță cu proporționalitatea patronajului membrilor, indiferent de tipul și mărimea capitalului investit. Cooperativele sunt considerate a fi inițiative antreprenoriale ale clasei mijlocii și a celei de jos, care conduc la crearea de întreprinderi economice mici, ce le permit satisfacerea nevoilor lor sociale.

Analiza tendințelor și fenomenelor ce au loc în sistemul cooperației de consum din ultimele două decenii constată că *modelul social-economic existent* al sistemului cooperatist și al subiecților acesteia înscrie rămăneri în urmă în raport cu *provocările economiei contemporane* și nu motivează pentru o dezvoltare durabilă și asigurare a avantajelor competitive într-o economie concurențială.

Toate acestea solicită și justifică necesitatea unor noi viziuni inovative de reformare a sistemului cooperației de consum din țară, care ar impulsiona dezvoltarea lui, ar motiva toți participanții (membrii cooperatori, angajații) pentru o activitate eficientă, sustenabilă și ar spori avantajele competitive ale acestui sistem. În asemenea condiții, devine imperativă necesitatea unui *model economic inovativ*, bazat pe *diversitate, inovare, cooperare*.

Un factor determinativ în dezvoltarea cooperației de consum din țară și realizarea misiunii sale social-economice este crearea condițiilor economice echitabile pentru toți agenții economici ce operează în piața internă care ar asigura o concurență loială. Totodată, menționăm că cooperația de consum, fiind parte a sistemului economico-social al țării, este influențată, în mare măsură, și de fenomenele, tendințele manifestate la macronivel.

În acest context, considerăm necesar să menționăm că situația existentă în cooperarea de consum a fost generată nu doar de factorii de natură internă, dar și de cei de origine externă. Cei din urmă au influențat, în principal, prin *condițiile economice neechitabile* asupra activităților desfășurate de cooperarea de consum în raport cu alți agenți economici ai antreprenoriatului.

Această situație a fost favorizată de *legalizarea activității economice în baza patentei de întreprinzător*⁹⁹, care este specifică în formula existentă doar Republicii Moldova. Achitând taxa pentru patentă în valoare de 150-700 lei (până la 01.10.2017 această taxă varia în limita 100-360 lei), deținătorii de patentă comercializau mărfuri în cantități imense (inclusiv mărfuri alimentare, tehnice etc.), fără a achita alte taxe și impozite.

Eforturile autorităților din ultimii ani și facilitățile oferite deținătorilor de patentă pentru a-și schimba forma de activitate într-o formă organizatorico-juridică legală întâmpină o mare rezistență din partea acestor persoane.

Deși, conform modificărilor legislației¹⁰⁰, reforma patentei de întreprinzător urma să se realizeze în a. 2007-2009, însă, sub influența factorilor de ordin social, termenul de valabilitate a patentei de întreprinzător pentru comerțul cu amănuntul s-a extins până la 1 ianuarie 2017¹⁰¹. Dar, sub presiunea deținătorilor de patentă, și acest

⁹⁹ Legea cu privire la patenta de întreprinzător, nr. 93-XIV din 15.07.1998. *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*. Ch., 1998, nr. 72-73 (485).

¹⁰⁰ Legea pentru modificarea și completarea unor acte legislative., no. 208-XVI din 07.07.2006. *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*. Ch., 2006, nr. 126-130/607.

¹⁰¹ Legea pentru modificarea și completarea Legii nr. 93-XIV din 15 iulie 1998 cu privire la patenta de întreprinzător, nr. 121- XVI din 29.05.2008. *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*. Ch., 2008, nr. 106.

termen a fost extins de către autorități încă pentru doi ani, până la 31 decembrie 2018¹⁰². Totodată, se prevede stoparea emiterii patentelor noi, majorarea taxei pentru patentă (540-700 lei), localizarea activității deținătorilor de patentă doar în piețe și doar cu anumite referințe de mărfuri (comerțul cu amănuntul la tarabe, tejghele, tonete, în chioșcuri (gherete), în pavilioane și din autovehicule; comerțul cu produse alimentare și mărfuri ușor alterabile autohtone, cu condiția respectării cerințelor sanitar-epidemiologice privind depozitarea, păstrarea și comercializarea lor).

Pentru sistemul cooperăției de consum, care își onorează plățile și impozitele, păstrarea activității de comerț în bază de patentă de întreprinzător semnifică menținerea condițiilor economice neechitabile și o concurență neloială cu alți agenți ai antreprenoriatului comercial.

În piața internă operează cca 17 mii de deținători de patente de întreprinzător. Conform datelor Serviciului Fiscal de Stat¹⁰³, în anul 2016 au fost eliberate 16258 de patente, dintre care 9620 pentru activități de comerț (59,2%), a fost prelungit termenul pentru 79319 de patente de întreprinzător, dintre ele, pentru prestarea serviciilor comerciale - 52100 (65,7%). Sursele încasate din eliberarea și prelungirea valabilității patentelor au constituit 40821,3 mii lei. La 31 decembrie 2016 numărul patentelor valabile a alcătuit 17723 (inclusiv oferite pentru servicii comerciale - 10556 sau 59,6%), la sfârșitul anului 2015 - 19359 de patente (Tabelul 6).

¹⁰² Legea pentru modificarea Legii nr. 93-XIV din 15 iulie 1998 cu privire la patenta de întreprinzător, nr. 278 din 16.12.2016. *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*. Ch., 2016, nr. 472-477. <http://lex.justice.md/md/368092/>

¹⁰³ <http://date.gov.md/ckan/dataset/5251-date-statistice-privind-numarul-detinatorilor-de-patente>

Tabelul 6

Deținătorii patentei de întreprinzător în Republica Moldova

Nr. d/o		2012	2015	2016	2017, trim. I
1.	Numărul patentelor eliberate	15459	18549	16258	4491
2.	Numărul patentelor prelungite	68423	80679	79319	22191
3.	Numărul patentelor valabile la sfârșitul perioadei	16063	19359	17723	18613
	<i>inclusiv pentru activitate de comerț</i>	10556	10769

Sursa: datele Serviciului Fiscal de Stat

<http://date.gov.md/ckan/dataset/5251-date-statistice-privind-numarul-detinatorilor-de-patente>

În anul 2010, în republică activau 30197 de deținători de patentă, dintre care 60% în domeniul comercial¹⁰⁴. Conform estimărilor Ministerului Economiei, statul suportă anual pierderi până la 2 mild. lei în urma activității în bază de patente. Totodată, necesită menționat faptul că, conform informației Biroului Național de Statistică, ponderea vânzărilor cu amănuntul prin piețe a constituit în ultimii ani cca 35% din volumul total de vânzări cu amănuntul din țară¹⁰⁵.

Concurența neloială din piața internă „sugrumă” entitățile cooperatiste prin practicarea unor prețuri ce nu includ taxe, care, în

¹⁰⁴ Diagnosticul situației în comerțul interior și priorități de dezvoltare (Coord. L. Șavga). Ch.: UCCM, 2012, p. 63.

¹⁰⁵ Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova.
<http://statbank.statistica.md/pxweb/Dialog/Saveshow.asp>

cele din urmă, conduc la excluderea de pe piață a cooperăției de consum.

Necesită subliniat faptul că antreprenoriatul comercial a devenit un domeniu foarte atractiv. Numărul agenților economici cu profil comerț este în continuă creștere pe parcursul ultimului deceniu, numai în perioada 2006-2010 acesta s-a majorat cu 27,2%, înregistrând 19,1 mii de agenți economici, ce activau în comerțul cu amănuntul și cu ridicata la 1 ianuarie 2011. Ponderea întreprinderilor mici și mijlocii (IMM) cu profil comerț a înscris la aceeași dată 97,9% din numărul agenților economici din sfera comerț¹⁰⁶. Această tendință s-a menținut și în continuare. În anul 2015 numărul întreprinderilor ce activează în domeniul comerț a crescut până la 20,3 mii, alcătuind 39,7% din numărul total de întreprinderi înregistrate în țară¹⁰⁷. Cota IMM cu profil comerț a constituit 97,5% din numărul total de întreprinderi din sfera comerțului și 39,8% din numărul total de IMM¹⁰⁸. Conform informațiilor Camerei Înregistrării de Stat a Republicii Moldova, în anul 2011, și-au declarat la înregistrare comerțul cu amănuntul și cu ridicata drept gen de activitate 45% din agenții economici din republică, în timp ce la 1 ianuarie 2017 ponderea acestora a crescut cu 8 p.p. și a constituit 53%¹⁰⁹ (Figura 9).

¹⁰⁶ Anuarul Statistic al Republicii Moldova. Ch.: Statistica, 2010, p. 494, 500.

¹⁰⁷ Biroul Național de Statistică. Anuarul Statistic al Republicii Moldova, 2016, p. 633
http://www.statistica.md/public/files/publicatii_electronice/Anuar_Statistic/2016/AS_2016.pdf

¹⁰⁸ Biroul Național de Statistică. Anuarul Statistic al Republicii Moldova, 2016, p. 643.
http://www.statistica.md/public/files/publicatii_electronice/Anuar_Statistic/2016/AS_2016.pdf

Biroul Național de Statistică. Activitatea întreprinderilor mici și mijlocii în Republica Moldova în anul 2015.
<http://www.statistica.md/newsview.php?!=ro&idc=168&id=5258>

¹⁰⁹ Camera Înregistrării de Stat a Republicii Moldova. <http://cis.gov.md/statistica#f>

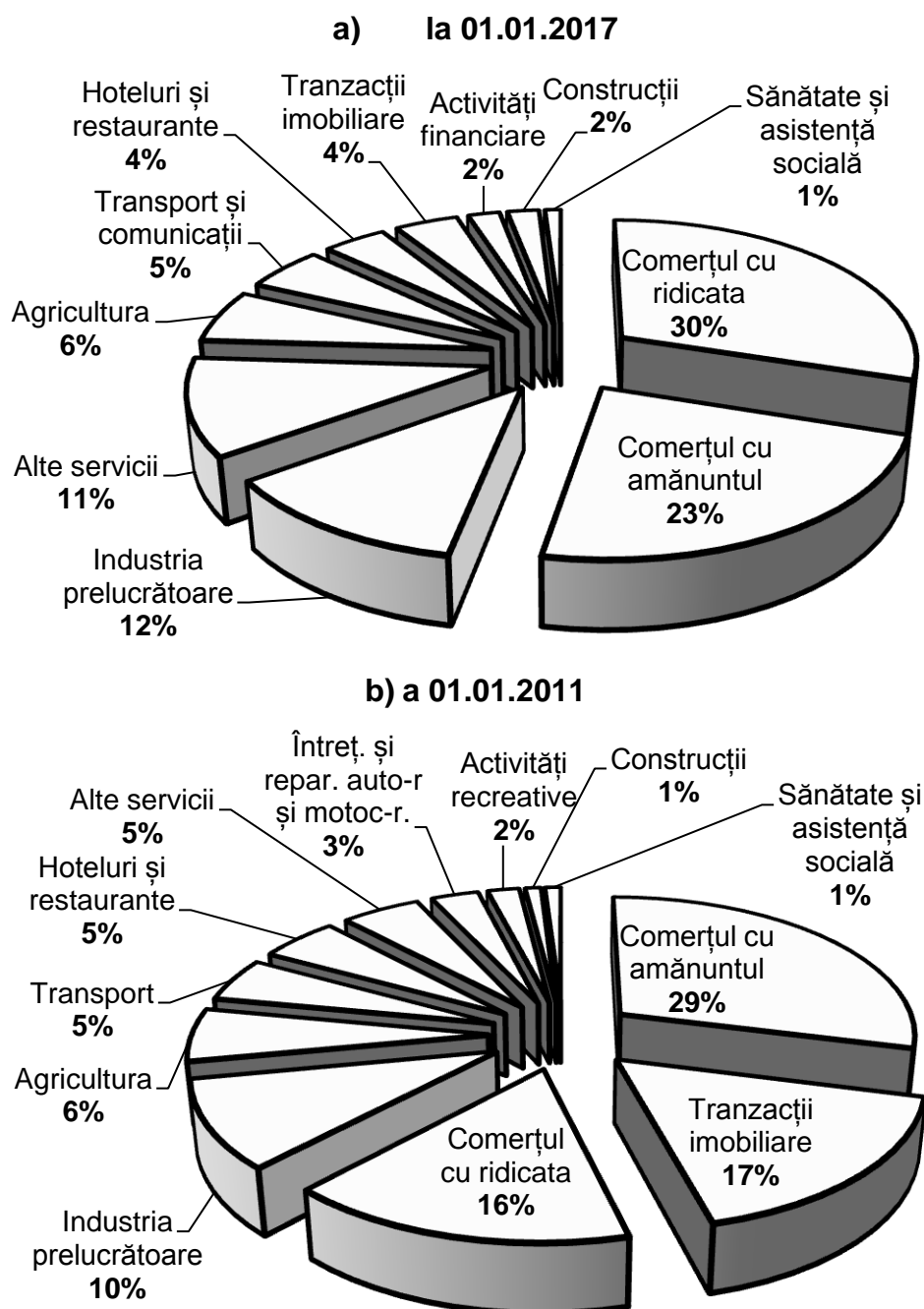

Figura 9.

Genurile de activitate declarate la înregistrarea agenților economici

Sursa: <http://www.cis.gov.md/statistica#a>

Totodată, eficiența economică a întreprinderilor comerciale este în diminuare timp îndelungat. Astfel, pe parcursul perioadei indicate, ponderea întreprinderilor ce activează cu pierderi se menține în medie la nivel de 50%. În anul 2010, din 19095 de întreprinderi de comerț cu

amănuntul și cu ridicata au activat cu profit 8395 de agenți economici (44,0%), 9722 de întreprinderi au încheiat anul financiar cu pierderi (50,9%), nu au desfășurat activitate 978 de întreprinderi (5,1%)¹¹⁰. Conform datelor Biroului Național de Statistică, ponderea întreprinderilor ce au activat cu pierderi a constituit în anul 2006 – 51%, 2007 – 50%, 2008 – 48%, 2009 – 54%, 2010 – 51%. În 2015 au admis pierderi deja 11193 de întreprinderi din 20313 sau 55,1% (pierderile constituind 3084,1 mil. lei), au înregistrat profit doar 8078 (39,8%) din întreprinderile cu profil comerț (profitul a alcătuit 6554,9 mil. lei, profitul mediu revenit unei întreprinderi a constituit 811,5 mii lei)¹¹¹. Evident că astfel de tendințe denotă existența deficiențelor în legalitatea activității comerciale a multor agenți economici ce desfășoară activitate de comerț, de altfel cum poate fi explicat faptul că, în condițiile ineficienței din punct de vedere economic al acestei activități, numărul întreprinderilor ce operează în domeniul comerț este în creștere.

Asemenea situații nu asigură condiții echitabile pentru toți agenții economici ce prestează servicii comerciale, în special pentru întreprinderile cooperăției de consum, care își onorează toate obligațiile fiscale.

Despre condițiile neechitabile în care funcționează entitățile comerciale cooperative se menționează și în Strategia de dezvoltare a

¹¹⁰ Anuarul Statistic al Republicii Moldova. Ch.: Statistica, 2012. p. 488.

¹¹¹ Biroul Național de Statistică.

http://statbank.statistica.md/pxweb/pxweb/ro/40%20Statistica%20economica/40%20Statistica%20economica__24%20ANT__ANT030/ANT030090.px/table/tableViewLayout1/?rxid=b2ff27d7-0b96-43c9-934b-42e1a2a9a774

comerțului interior în Republica Moldova pentru anii 2014-2020, aprobată prin Hotărârea Guvernului nr. 948 din 25.11.2013¹¹² ”populația rurală procură produse de primă necesitate de pe piețe, organizate în sate în zilele de odihnă de către comercianți individuali, în special deținători de patentă. Aceștia vând produse nesigure, nu dețin acte de proveniență și de calitate a produselor, ceea ce are ca efect crearea denaturării mediului concurențial între operatorii pieței, inclusiv pentru întreprinderile cooperăției de consum”.

Recunoscând rolul cooperăției de consum în satisfacerea cerințelor sociale ale populației din localitățile rurale, în documentul sus menționat, Guvernul consideră „necesară promovarea diverselor cooperative și asociații, cum ar fi cooperăția de consum (pentru comerț, turism, alimentație publică)”¹¹³. Urmează să fie implementate acțiuni concrete pentru realizarea acestui deziderat.

Un alt factor important, de care depinde dezvoltarea sectorului cooperăției de consum în viitor, constituie susținerea *acestei forme de cooperative de către autoritățile publice centrale și locale*. Având în vedere că pe parcursul activității sale cooperăția de consum participă activ la realizarea politicilor naționale social-economice, asigurând cu mărfuri de prima necesitate și prestând servicii în cele mai îndepărtate localități rurale, Guvernul ar trebui să subvenționeze unele activități economice cooperatiste, de exemplu: fabricarea și asigurarea

¹¹² Hotărârea Guvernului, nr. 948 din 25.11.2013 cu privire la aprobarea Strategiei de dezvoltare a comerțului interior în Republica Moldova pentru anii 2014-2020 și a Planului de acțiuni privind implementarea acesteia. *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*. Ch., 2013, 284-289, p. 10.

¹¹³ Hotărârea Guvernului, nr. 948 din 25.11.2013 cu privire la aprobarea Strategiei de dezvoltare a comerțului interior în Republica Moldova pentru anii 2014-2020 și a Planului de acțiuni privind implementarea acesteia. *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*. Ch., 2013, 284-289, p. 14.

populației cu pâine și produse de panificație, procurarea de la populație a surplusului de produse agricole, de origine animalieră ș.a., însă aceasta nu se întâmplă.

Dimpotrivă, autoritățile locale frecvent impun taxe majore pentru activitatea unităților cooperatiste. În baza prevederilor art. 289 lit. e) al Codului Fiscal al Republicii Moldova¹¹⁴, autoritățile publice locale încasează taxe de amplasare pentru unitățile comerciale și/sau de prestări servicii exagerate în majoritatea cazurilor, îndeosebi pentru cele amplasate în mediul rural, fără a ține cont de condițiile locale specifice, ce pun în deficiență desfășurarea activității comerciale în localități cu populație redusă și cu capacitate mică de cumpărare. Având în vedere adaosul comercial redus aplicat de entitățile cooperatiste de consum și cheltuielile de distribuție majore activitatea economică a acestora devine nerentabilă. În aceste condiții, cooperativele sunt impuse să-și sisteze activitatea sa, în pierdere fiind populația, dar și dezvoltarea comunităților rurale.

Un aspect important, de care depinde direct funcționarea în continuare a cooperăției de consum, vizează procurarea terenurilor aferente obiectivelor cooperatiste. Deși unele entități cooperatiste în anumite localități au reușit în acest domeniu, multe altele întâmpină confruntări ale autorităților publice locale (în special din municipii și localități rurale mari) în realizarea acestui deziderat. Astfel, cooperăția de consum dispune de bunuri patrimoniale amplasate pe terenuri care nu le aparțin, fapt ce a generat multiple litigii judiciare pentru apărarea

¹¹⁴ Codul Fiscal al Republicii Moldova, nr. 1163-XIII din 24.04.1997. *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*. Ch., 2007, republicat, ediție specială. <http://www.lex.md/fisc/codfiscaltxtro.htm>

patrimoniului ce îi aparține legal, precum și „pierderea” obiectivelor infrastructurale ale sistemului cooperatist. O asemenea situație devine o barieră importantă în accesarea unor fonduri externe, accesarea de credite sau atragerea investițiilor, fiindcă în aceste condiții cooperativa nu poate demonstra dreptul de proprietate asupra imobilului unde va derula viitoarea activitate investițională și nu poate oferi garanții imobiliare în acest scop.

Toate acestea slăbesc din forța structurilor cooperatiste, conduc la reducerea activității, sistarea activității unor unități cooperatiste sau chiar la închiderea unor cooperative.

Amplificarea necesităților interne de schimbare impun prioritar *regândirea formelor de organizare a cooperativelor, a managementului acestora, domeniilor și formelor de activitate, a relațiilor cu membrii săi, sistemului relațiilor de proprietate.* Totodată, este importantă *redefinirea rolului statului în relația cu sistemul cooperăției de consum* și crearea unor condiții favorabile de dezvoltare a acestui sistem, reconstituirea imaginii acestuia în societate.

De aceea, în viziunea noastră, impulsionearea și asigurarea funcționalității dezvoltării cooperăției de consum din țară solicită soluții inovative în domeniu de ordin intern, care să fie susținute de factori de decizie externi.

Toate acestea justifică oportunitatea *modificării legislației cu privire la cooperăția de consum în vigoare, ajustarea ei la necesitățile interne ale sistemului, la cadrul comunitar și experiența*

internațională în domeniul, precum și optimizarea infrastructurii, eficientizarea activităților economice în cadrul cooperății de consum, realizarea cărora, în cele din urmă, va avea și impact social.

Menționăm, în acest context, că activitatea cooperății de consum din Moldova este guvernată de Legea cooperății de consum¹¹⁵, aprobată în 2000, cu modificările și completările ulterioare. Analiza cadrului normativ de reglementare a cooperății de consum din țară este efectuată în următorul subcapitol.

Un rol important în realizarea acestor acțiuni de inovare a activității cooperății de consum revine studierii practicilor internaționale, inclusiv a experienței țărilor Uniunii Europene, în domeniul organizării și managementului cooperativelor. Având în vedere tendința de extindere a cooperativelor în lume, omniprezența acestora, diversificarea tipologiei lor și penetrarea în cele mai variate sfere de activitate, creșterea numărului de membri-cooperatori, precum și contribuția pe care o au cooperativele la dezvoltarea economică și socială la nivel local, regional și național, capacitatea de a rezista situațiilor de criză și de a depăși efectele acestora, cunoașterea experienței internaționale în domeniul reglementării, organizării și funcționării cooperativelor capătă valențe majore pentru modernizarea și inovarea cooperății de consum din Moldova, dar și a altor sectoare de activitate cooperatistă.

¹¹⁵ Legea cooperății de consum, nr. 1252-XIV din 28.09.2000. *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*. Ch., 2000, nr. 154-156(1156).

6.

Analiza cadrului legislativ de reglementare a cooperativelor de consum și orientări de perfecționare

Transformările social-economice și politice, care s-au produs în anii '90 în Republica Moldova, au influențat activitatea sectorului cooperatist, au condiționat diversificarea acesteia, asigurându-i o bază legală de funcționare. De menționat că printre primele acte legislative, care au pus baza reglementărilor legale a noilor relații economice din țară în acea perioadă, a fost Legea cu privire la cooperatie¹¹⁶, care prevedea legalitatea constituirii a trei tipuri de cooperative (întreprinderi cooperatiste): de producție, de consum și mixte. Reglementările acestei legi au determinat limitele legale de dezvoltare a sistemului de cooperative în perioada de tranziție, cadrul legal actual în domeniu fiind o continuare organică a acestora.

Actualmente, în afară de dispozițiile Codului Civil (art. 171-178)¹¹⁷, modul de constituire, de funcționare a cooperativelor sunt reglementate de Legea cooperatiei de consum¹¹⁸, Legea privind cooperativele de întreprinzător¹¹⁹, Legea privind cooperativele de producție¹²⁰, precum și de alte acte cu caracter normativ.

¹¹⁶ Legea Republicii Moldova cu privire la cooperatie, nr. 864-XII din 16.01.92. *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*. Ch., 1992, nr. 1/14. (abrogată în 2002).
<http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=310915&lang=1>

¹¹⁷ Codul Civil al Republicii Moldova, nr. 1107-XV din 06.06.2002. *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*. Ch., 2002, nr. 82-86(661).

¹¹⁸ Legea cooperatiei de consum, nr. 1252-XIV din 28.09.2000. *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*. Ch., 2000, nr. 154-156(1156).

¹¹⁹ Legea privind cooperativele de întreprinzător, nr. 73-XV din 12.04.2001. *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*. Ch., 2001, nr. 49-50(237).

¹²⁰ Legea privind cooperativele de producție, nr. 1007-XV din 25.04.2002. *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*. Ch., 2002, nr. 71-73(575).

Astfel, potrivit legislației naționale în vigoare, în prezent pot fi constituite și pot funcționa câteva tipuri de cooperative, precum cooperative de consum, cooperative de întreprinzător, cooperative de producție, cooperative agricole, cooperative de construcție, cooperative de locuințe ș.a.

Majoritatea reglementărilor naționale în domeniul cooperativelor țin cont de prevederile legislației europene în sectorul cooperativelor, precum stabilirea unui număr minim de persoane abilitate să formeze o cooperativă, posibilitățile pentru dezvoltarea activităților economice și sociale, susținerea colaborării cu membrii, guvernarea cooperativelor etc.

Prezintă interes analiza reglementării cooperativelor în diferite țări ale Uniunii Europene, în special în cele cu un sistem cooperatist bine dezvoltat. De menționat, în acest context, că, din punct de vedere al legislației care reglementează cooperativele, statele europene pot fi divizate în trei categorii¹²¹: state în care există o lege generală cooperatistă (Germania, Finlanda, Suedia, Norvegia, Belgia, Austria, Regatul Unit, Malta, Cipru, Portugalia, Bulgaria, Croația, Ungaria, Republica Cehă, Lituania); state în care nu este o lege generală pentru

¹²¹ Communication from the Commission to the Council and the European Parliament, the European Economic and Social Committee and the Committee of Regions on the promotion of co-operative societies in Europe. Brussels, 23.02.2004. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52004DC0018>

The power of cooperation. Cooperatives Europe key figures 2015. April 2016
<https://coopseurope.coop/sites/default/files/The%20power%20of%20Cooperation%20-%20Cooperatives%20Europe%20key%20statistics%202015.pdf>

Antreprenoriatul social, o șansă pentru comunitățile de romi: raport. Cord. Valentin PEPENEL. Institutul de Economie Socială, 2011. http://www.ies.org.ro/library/files/raport_final_antreprenorat_social_.pdf

Economia socială în economia europeană. Rezumatul raportului întocmit pentru Comitetul Economic și Social European de Centrul Internațional de Cercetare și Informare privind Economia Publică, Socială și Cooperatistă (CIRIEC). http://www.eesc.europa.eu/resources/docs/a_ces11042-2012_00_00_tra_etu_ro.pdf

cooperative, dar există anumite legi pentru forme specifice de cooperative (Irlanda, Suedia, Grecia, România), în unele state chiar s-a instituit o suprareglementare, având legi diferite pentru fiecare tip de cooperativă și nivel de guvernare națională sau regională (Franța, Italia, Spania, Polonia), și state în care nu există legislație cooperatistă specifică, iar natura cooperativă a companiei derivă din documentele de asociere sau acte legislative generale (Olanda, Luxemburg, Danemarca, Irlanda, Republica Slovacă). Republica Moldova se referă la cel de-al doilea grup, în care sunt adoptate legi speciale ce reglementează anumite tipuri de cooperative (cooperative de consum, cooperative de întreprinzător).

Studiile în domeniul cooperativelor constată¹²² „că, în funcție de țară, cooperativele pot fi considerate: companii comerciale, companii specifice, asociații civile sau organizații greu de catalogat. De asemenea, poate exista chiar o lipsă totală de reglementări juridice specifice, ceea ce le obligă pe acestea să urmeze regulile pentru companii, în general, adică cele prevăzute pentru societăți comerciale. În asemenea cazuri, membrii cooperativei trebuie să includă regulile de operare în statutul asociației, care să permită unei companii să poată fi identificată drept „cooperativă”. În unele studii, autorii¹²³, din

¹²² Antreprenoriatul social, o șansă pentru comunitățile de romi: raport. Cord. Valentin PEPENEL. Institutul de Economie Socială, 2011. http://www.ies.org.ro/library/files/raport_final_antreprenariat_social_.pdf

Economia socială în economia europeană. Rezumatul raportului întocmit pentru Comitetul Economic și Social European de Centrul Internațional de Cercetare și Informare privind Economia Publică, Socială și Cooperatistă (CIRIEC), p. 26. http://www.eesc.europa.eu/resources/docs/a_ces11042-2012_00_00_tra_etu_ro.pdf

¹²³ Mikami, K. Cooperatives, transferable shares, and a unified business law. *Annals of Public and Cooperative Economics*. CIRIEC, 2016, (87:3), p. 365-390. http://www.ciriec.ulg.ac.be/wp-content/uploads/2016/08/MIKAMI-2016-Annals_of_Public_and_Cooperative_Economics.pdf

contra, propun unificarea legislației pentru cooperative și societățile comerciale, astfel încât legea aplicabilă societăților comerciale să fie aplicabilă și societăților cooperative cu unele ajustări minore. Specialiștii în materie de legislație cooperatistă¹²⁴ consideră necesară existența legislației în domeniul cooperativelor din următoarele motive:

- o lege a cooperăției este necesară, în special în condițiile în care nu există suficiente premise pentru ca o politică în domeniul cooperativelor să funcționeze;
- prevederile legale sunt elemente fundamentale pentru noi abordări de dezvoltare, care se axează pe respectarea drepturilor omului, aceasta presupune că raportul juridic dintre cetățeni și stat se bazează pe acte normative aprobate de parlament;
- cooperarea internațională și agenții economici, ce operează la nivel global, utilizează legea continuu drept mijloc de informare și comunicare, legea este un punct de referință important;
- într-o societate complexă, în care controlul social nu mai poate fi bazat pe relații personale apropiate, reglementarea relațiilor sociale s-a dovedit a fi cel mai adecvat mijloc de reglementare a activităților agenților economici care nu interacționează personal unul cu altul. Prin definiție, aceasta este valabil mai ales în cazul în care relațiile economice nu sunt promovate doar de persoane fizice, dar, de asemenea, de persoane juridice. În scopul asigurării securității juridice, legea trebuie să stabilească criteriile de definire a acestor persoane, împuternicirile

¹²⁴ Hagen, H. Guidelines for Cooperative Legislation. Geneva: International Labour Office, 2005, p. 6-7.
<http://www.caledonia.org.uk/papers/guide-coop-legislation.pdf>

organelor de conducere a acestora și obligațiile/responsabilitatea lor pentru membrii sau acționarii individuali;

- legea este un mijloc adecvat și testat pentru a reprezenta și menține un echilibru dintre autonomia cooperativelor, pe de o parte, și puterea de stat, pe de altă parte;
- legea contribuie la stabilizarea sistemului politic;
- legile naționale sunt un mijloc necesar pentru a pune în aplicare dreptul internațional cooperatist.

Majoritatea specialiștilor în drept cooperatist converg spre oportunitatea unei legi generale în domeniul cooperativelor¹²⁵ din mai multe motive, pe care le consideram justificate. Suprareglementarea cooperativelor de multe ori devine o barieră în dezvoltarea lor, în diversificarea activităților, implementarea unor soluții inovative, atragerea investițiilor externe etc.

O analiză amplă a legislației în domeniul cooperativelor la nivel internațional, inclusiv european, se conține în studiile și Manualul internațional al legislației cooperatiste elaborat de Dante Cracogna, Antonio Fici, and Hagen Henry¹²⁶.

În ansamblul acțiunilor de dezvoltare și modernizare a cooperativelor în condițiile economiei de piață, cooperației de consum îi revin sarcini importante, generate de fenomenele social-economice

¹²⁵ Hagen, H. Guidelines for Cooperative Legislation. Geneva, International Labour Office, 2005, p. 15. <http://www.caledonia.org.uk/papers/guide-coop-legislation.pdf>

Cracogna D., Fici A., Henry, H. (Eds.) International Handbook of Cooperative Law. Springer -Verlag Berlin Heidelberg, 2013, p. 7. <https://link.springer.com/book/10.1007%2F978-3-642-30129-2>

¹²⁶ Cracogna D., Fici A., Henry H. (Eds.) International Handbook of Cooperative Law. Springer -Verlag Berlin Heidelberg, 2013. file:///C:/Users/utilizator4/Downloads/9783642301285-c1.pdf

și tendințele contemporane, precum și de nevoile de dezvoltare a economiei sociale. De menționat că contribuția cooperăției de consum la realizarea programelor naționale de dezvoltare social-economică este în creștere¹²⁷.

Un rol important în asigurarea funcționării eficiente și realizării misiunii cooperativelor revine reglementării acestora. Sub aspect juridic, *cooperativele* sunt, la fel ca și societățile comerciale, *persoanele juridice de drept privat*. Însă în cadrul acestei categorii ele ocupă un rol distinct. Astfel, deși se aseamănă sub mai multe aspecte cu societățile comerciale, cooperativele nu sunt identice cu acestea nici în general și nici în ceea ce privește reglementările speciale referitoare la cele două categorii de persoane juridice. Spre deosebire de societățile comerciale, care urmăresc scopul exclusiv de obținere a profitului, cooperativele există pentru a servi necesităților membrilor ce o dețin și o controlează. Deci, cooperativele sunt persoane juridice cu sau fără caracter economic, cu un profil de activitate propriu, specific.

Codul Civil al Republicii Moldova¹²⁸ definește cooperativa ca fiind o „asociație benevolă de persoane fizice și juridice, organizată pe principii corporative, în scopul favorizării și garantării, prin acțiunile comune ale membrilor săi, a intereselor economice și a altor interese

¹²⁷ Șavga L. Obiective de dezvoltare a cooperăției de consum prin optica politicilor europene. *Analele științifice ale UCCM*. Ch.: UCCM, 2011, 9 (1), p. 5.

Șavga L., Sitnicenco V., Șavga G. Dezvoltarea cooperăției de consum în contextul integrării în spațiul economic comunitar. *Creșterea economică în condițiile globalizării: dedicată aniversării a 70-a de la fondarea primelor instituții științifice*. Conf. intern. șt.-pract. din 13-14 octombrie 2016, Ed. a 11-a. Vol. I. Ch.: INCE, 2016, p. 58-63.

¹²⁸ Codul Civil al Republicii Moldova, nr. 1107-XV din 06.06.2002. *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*. Ch., 2002, nr. 82-86(661).

legale” (art.171 alin.(1). Definiția legală este foarte apropiată de definiția dată cooperativei de către Alianța Cooperatistă Internațională (ICA), potrivit căreia, precum s-a menționat mai sus, cooperativa este o asociație autonomă de persoane ce s-au asociat voluntar, în vederea satisfacerii necesităților economice, sociale și culturale și a aspirațiilor lor comune printr-o întreprindere deținută în comun și controlată democratic.

Legea cooperăției de consum¹²⁹ dispune în art. 1 că „cooperativa de consum este o asociație autonomă și independentă de persoane fizice, creată pe principiul liberului consimțământ, prin cooperarea de părți sociale ale membrilor săi, care desfășoară activități economice pentru satisfacerea intereselor acestora și a necesității lor de consum”.

Analizând legislația națională în domeniul cooperativelor de consum, se poate menționa că prevederile stabilite în Legea cooperăției de consum (1252/2000) corespund normelor clasice de constituire a cooperativelor (Tabelul 7).

Iar, în conformitate cu art. 4 al Legii cooperăției de consum, „organizația cooperatistă de consum este o *organizație neguvernamentală și necomercială*, care desfășoară activitate economică pentru satisfacerea necesităților și intereselor membrilor săi în conformitate cu legea și cu propriul statut”¹³⁰.

¹²⁹ Legea cooperăției de consum, nr. 1252-XIV din 28.09.2000. *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*. Ch., 2000, nr. 154-156(1156).

¹³⁰ Legea cooperăției de consum, nr.1252-XIV din 28.09.2000. *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*. Ch., 2000, nr. 154-156(1156), art. 4.

Principiile de constituire a cooperativei de consum

Criterii	Prevederi legale
Constituire	Asociere de persoane fizice (art. 1)
Tip de asociere	De persoane
Scopul asocierii	Necomercială - satisfacerea intereselor membrilor (art. 4)
Numărul de membri	Minimum 7 persoane (art. 20)
Luarea deciziilor	Un membru – un vot (art. 8)
Regimul juridic al proprietății	Privată (art. 89), însă ca formă de organizare este colectivă
Structura patrimoniului	Partea divizibilă Partea indivizibilă (art. 89)
Distribuirea profitului	Pentru dezvoltarea cooperativelor conform deciziei organelor de conducere ale acestora Membrii nu pot beneficia de recompensă (datorită caracterului necomercial al organizațiilor cooperative)
Beneficii	Satisfacerea necesităților membrilor
Coparticipare	Cota socială depusă
Limite de participare	Nu sunt

Sursa: elaborat în baza Legii cooperăției de consum (1252/2000).

Potrivit legii, sarcinile principale ale organizației cooperatiste de consum sunt:

- satisfacerea intereselor și necesităților membrilor cooperatori;
- crearea și dezvoltarea infrastructurii, extinderea cooperăției de consum;
- protecția consumatorului;
- exercitarea de influență asupra politicii de consum;
- alte sarcini, conform legislației și statutului ei.

De menționat că prin „organizație cooperatistă de consum” se înțeleg formele organizatorico-juridice de cooperativă de consum,

uniune teritorială și uniune centrală a cooperativelor de consum. În cadrul organizațiilor cooperatiste de consum se pot înființa întreprinderi cooperatiste - persoane juridice de drept privat cu caracter comercial pentru realizarea scopurilor și sarcinilor ei, care desfășoară activități conform legislației și propriului statut.

Abordând problematica modelului social-economic existent al sistemului cooperăției de consum și al subiecților acesteia în raport cu provocările economiei contemporane, se conturează unele *contradicții* și *carențe* în cadrul legal, care devin obstacole în dezvoltarea cooperăției de consum naționale. Acestea au fost analizate și expuse în studiile anterioare¹³¹.

Din definițiile de mai sus, dar și din observațiile făcute pe marginea reglementărilor legale în domeniu, se pot evidenția următoarele caractere juridice ale cooperativei de consum.

- *Posibilitatea asocierii libere și voluntare și a retragerii necondiționate*¹³². Cooperativele de consum se constituie pe baza liberului consimțământ și sunt deschise tuturor persoanelor, care sunt de acord să-și asume responsabilitățile calității de membru cooperativ, fără nici un fel de discriminare pe criterii de naționalitate, origine, religie, apartenență politică, origine socială sau sex. În baza aceluiași principiu, organizațiile cooperatiste de consum se pot asocia în uniune teritorială și/sau în uniune centrală și se pot retrage din ele în baza deciziei organului lor suprem de conducere.

¹³¹ Șavga L., Dandara L. Analysis of legislative framework of the consumer cooperatives' activity and visions of its improving. *Journal of Research on Trade, Management and Economic Development*, Ch.: UCCM, 2014, 1(2), p. 71-82.

¹³² Legea cooperăției de consum, nr.1252-XIV din 28.09.2000 *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*. Ch., 2000, nr. 154-156(1156), art. 6, 9.

- *Structura democratică a funcționării și colegialitatea*¹³³. Cooperativele de consum funcționează în mod democratic și sunt controlate de membrii cooperatori, care participă la stabilirea politicilor și adoptarea deciziilor în mod colegial, potrivit principiului „un membru – un vot”, iar conducerea aleasă este responsabilă în fața membrilor.
- *Participarea economică echitabilă a membrilor*¹³⁴. Fiecare membru al cooperativei de consum (organizației cooperatiste) contribuie în mod echitabil la constituirea capitalului social, participă activ la acțiunile acesteia.
- *Capitalul social variabil* care este susceptibil de creștere prin contribuțiile treptate făcute de membrii asociați (organizațiile cooperatiste) sau de diminuare prin returnarea integrală sau parțială a participațiilor¹³⁵.
- *Autonomia și independența cooperativei de consum*¹³⁶ în relațiile cu alte persoane fizice sau juridice, inclusiv cu autoritățile publice. Se interzice imixtiunea autorităților publice în activitatea economică, financiară și de altă natură a organizațiilor cooperatiste de consum.

Necesită menționat faptul că caracterul necomercial al activității cooperativei de consum, stabilit prin lege, în condițiile actuale devine o barieră în dinamizarea dezvoltării social-economice a cooperației de consum, accesul la piața de capital. Posibilitățile limitate ale

¹³³ Legea cooperației de consum, nr. 1252-XIV din 28.09.2000. *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*. Ch., 2000, nr. 154-156(1156), art. 47, 8.

¹³⁴ Legea cooperației de consum, nr. 1252-XIV din 28.09.2000. *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*. Ch., 2000, nr. 154-156(1156), art. 12.

¹³⁵ Legea cooperației de consum, nr. 1252-XIV din 28.09.2000. *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*. Ch., 2000, nr. 154-156(1156), art. 89, 90.

¹³⁶ Idem Legea cooperației de consum, nr. 1252-XIV din 28.09.2000. *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*. Ch., 2000, nr. 154-156(1156), art. 15.

cooperativelor la aceste piețe sunt menționate și în raportul grupului de lucru în domeniul cooperativelor „Fostering cooperatives' potential to generate smart growth & jobs”¹³⁷, în care se remarcă că cooperativele nu au sau au acces limitat la capitalul de risc, iar modalitatea existentă de formare a capitalului combinată cu reguli stricte de guvernare fac cooperativele mai puțin atractive pentru investitori financiari, ceea ce provoacă dificultăți în accesarea capitalului. Este imperativ ca cooperativele să exploreze forme alternative de finanțare, cum ar fi colectarea de fonduri prin mediul online (crowdfunding¹³⁸) sau crearea unor fonduri de capital specifice pentru a asigura finanțarea cooperativelor. Asemenea experiență a fost dezvoltată cu succes în unele țări din Uniunea Europeană, în particular Franța, Italia. Aceste fonduri au funcția de împrumuturi bancare și de finanțare a capitalului propriu. Totodată, grupul de lucru menționat încurajează organizațiile cooperatiste să creeze fonduri de dezvoltare cooperatistă la nivel național (după exemplul Spaniei, Italiei, Franței), care să se constituie din transferurile unei anumite cote din profitul net al fiecărei entități cooperatiste. Aceste fonduri pot fi folosite atât pentru dezvoltarea cooperativelor, cât și în scopul susținerii unor cursuri de formare pentru managerii și profesioniștii din cooperative.

¹³⁷ Report of the discussions of the Cooperative working group "Fostering cooperatives' potential to generate smart growth & jobs", March 2015.

file:///C:/Users/utilizator4/Downloads/REPORT%20dicussion%20cooperative%20working%20group-final_en%20(3).pdf

¹³⁸ *crowdfunding* – mod de finanțare a unor proiecte folosind resurse on-line (forumuri, platforme de socializare etc.) care substituie sistemul clasic de donație cu o metodologie de tip recompensă. Inițiatorii proiectului lansat creează o rețea ai cărei membri oferă bani în schimbul serviciilor sau produselor generate de proiect.

De menționat că organizațiile cooperatiste din mai multe state europene au găsit soluții proprii, utilizând inovativ formele de organizare cooperatistă prevăzute de legislație, prin constituirea filialelor bazate parțial sau exclusiv pe capital, prin crearea de fonduri comune de investiții.

În multe țări europene legislația cooperatistă este mult mai permisivă¹³⁹, ce îi conferă un grad înalt de flexibilitate și facilitează dezvoltarea cooperativelor, implicarea unui număr mare de părți interesate, inclusiv permiterea terților să participe la constituirea capitalului cooperativei („membri finanțatori”) etc.

În Belgia, spre exemplu, sunt în uz trei acte normative, care reglementează activitatea sectorului cooperativelor: Legea societăților cooperative cu răspundere limitată (1991), Legea societăților cooperative cu răspundere nelimitată (1999), Legea grupurilor de interes economic (1989). Principiul „un membru – un vot” nu este obligatoriu, deși el este urmat de 66% din cooperativele existente. În acord cu legislația menționată, întreprinderile nu sunt obligate să respecte principiile internaționale cooperatiste pentru a fi considerate cooperative. Caracteristica distinctivă a cooperativei din Belgia, în comparație cu alte forme de companii, este cota sa de capital variabilă¹⁴⁰. Mai mult decât atât, aceste structuri urmăresc și satisfac mai multe interese/scopuri: pentru cei care doresc să utilizeze această

¹³⁹ The power of cooperation. Cooperatives Europe key figures 2015. April 2016, p. 43. <https://coopseurope.coop/sites/default/files/The%20power%20of%20Cooperation%20-%20Cooperatives%20Europe%20key%20statistics%202015.pdf>

¹⁴⁰ Coates, A. Belgium . In: Cracogna D., Fici A., Henry H. (Eds.) International Handbook of Cooperative Law. Springer -Verlag Berlin Heidelberg, 2013. https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-642-30129-2_10#citeas

structură (cooperativa) pentru a asigura flexibilitate juridică, aceasta oferă posibilitatea de a aplica drepturi de vot multiple pentru diferite tipuri de parteneri cu drepturi diverse. Cei cu scopuri mai mult idealiste păstrează ideea clasică de cooperativă. Multe persoane din această țară aleg modelul cooperativelor de organizare a afacerilor, deoarece este un model destul de flexibil și convenabil, are reguli simple de obținere a calității de membru și de retragere din cooperativă. Prin urmare, din 26626 de întreprinderi cooperative, care sunt în prezent înregistrate în baza legislației belgiene, doar 534 sunt identificate de către Consiliul Național al Cooperativelor drept cooperative care respectă cele șapte principii cooperatiste. Legislația cooperatistă belgiană este flexibilă și facilitează libertatea fondatorilor. Cooperativele din Belgia acoperă un domeniu larg de activități economice (agricultura, sector bancar, locuințe, industrie, servicii, farmaceutică), iar performanța lor demonstrează eficiența utilizării abordărilor netradiționale.

În Danemarca, țară în care nu există o lege cooperatistă la nivel național, regula „un membru – un vot” nu este obligatorie, dar, în general, se respectă. În Polonia principiul „un membru – un vot” este aplicabil doar în cooperativele ale căror membri sunt persoane fizice, (conform legislației, cooperativele se pot constitui din 10 persoane fizice sau 3 persoane juridice). În Republica Slovacă repartizarea voturilor între membri depinde totalmente de contribuția membrilor și este proporțională participațiunii fiecăruia. În Suedia legislația permite utilizarea ambelor modalități de guvernare: „un membru – un vot” sau proporțional reprezentării.

Un studiu amplu al legislației în domeniul cooperativelor a fost realizat de Dante Cracogna, Antonio Fici, Hagen Henry în lucrarea *International Handbook of Cooperative Law*¹⁴¹, care conține o evaluare detaliată, din punct de vedere juridic, a cadrului internațional de reglementare a cooperativelor de diferite tipuri și care operează în cele mai variate domenii (dreptul internațional public al cooperativelor, reglementarea societății cooperative europene etc.), precum și o prezentare a legislației cooperatiste în diferite țări din lume (Austria, Belgia, Brazilia, Canada, China, Finlanda, Franța, Germania, Italia, Japonia, Marea Britanie, Olanda, Norvegia, Portugalia, Spania, SUA, Turcia ș.a.).

Autorii acestui studiu¹⁴² menționează referitor la guvernarea cooperativelor că cel de-al doilea principiu al ICA poate fi aplicat mai flexibil. Puterea de vot în cooperative poate să nu fie bazată exclusiv pe contribuția membrilor săi la formarea capitalului (membri-utilizatori). Indiscutabil, legislația cooperatistă, care permite cooperativelor să aibă membri-investitori (non-utilizatori), în mod echitabil, permite cooperativelor să le acorde acestora mai multe voturi în funcție de contribuția lor individuală la formarea capitalului cooperativei. Aceasta reprezintă o îndepărtare de la principiile democratice, dar își găsește justificare în intenția legislativă de a sigura cooperativele cu resurse financiare prin constituirea capitalului

¹⁴¹ Cracogna, D., Fici, A., Henry, H. *International Handbook of Cooperative Law*. Springer -Verlag Berlin Heidelberg, 2013.

https://books.google.md/books/about/International_Handbook_of_Cooperative_La.html?id=vy2_BAAAQBAJ&printsec=frontcover&source=kp_read_button&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false

¹⁴² Cracogna D., Fici A., Henry H. *International Handbook of Cooperative Law*. Springer -Verlag Berlin Heidelberg, 2013, p. 51-52.

într-un mod atractiv pentru investitori. Prevederile legale, precum cele menționate mai sus, pot fi considerate compatibile cu principiile democratice, numai dacă ele limitează numărul voturilor membrilor investitori în raport cu numărul total de voturi pentru a preveni ca aceste cooperative să fie controlate de această categorie de membri mai mult decât cealaltă categorie de membri, ce reprezintă membrii-utilizatori.

În același context, autorii susțin că în cadrul cooperativelor de nivel secundar (nivelul II) se solicită doar o manieră democratică de organizare, dar nu e obligatorie aplicarea metodei „un membru – un vot”. Cooperativele secundare (sau terțiare) se consideră cele constituite din cooperative primare, de nivelul I. Legislația cooperatistă, de regulă, face referință la numărul membrilor cooperativei, care este o manieră „democratică” de distribuire a voturilor în cooperative, precum cele secundare, a căror scop final este de a favoriza membrii entităților cooperative, dar nu entitățile în sine.

În scopul oferirii suportului organizațiilor cooperative în elaborarea și perfecționarea legislației în domeniu, au fost elaborate de către unul dintre experții recunoscuți în materie, Henry Hagen, *Linii directorii pentru legislația cooperativă*, care conțin pe lângă analiza legislației cooperatiste și a raționamentelor cooperativelor, un ABC al legii în domeniul cooperativelor. Acest Ghid oferă un suport teoretic și practic în proiectarea legislației cooperatiste (preambul, prevederi generale, constituirea cooperativelor, calitatea de membru, structurile de conducere, formarea capitalului și distribuția surplusului,

rambursarea capitalului, audit, încetarea activității, structuri cooperative simplificate, integrarea verticală și orizontală ș.a.)¹⁴³.

Într-un alt studiu recent¹⁴⁴, grupul de cercetare în domeniul legislației cooperatiste europene (SGECOL), care reunește savanți în materie din diferite țări europene, ce se focusează pe cercetări comparative a legislației cooperative în Europa, promovarea înțelegerii legislației cooperatiste în mediul juridic, academic, guvernamental la nivel național, european și internațional, a elaborat proiectul *principiilor legislației europene în domeniul cooperativelor*. Acest document este de un real folos pentru designul și perfecționarea legislației cooperatiste. Alte cercetări, la fel, conțin analize comparative ale legislației cooperative și propuneri de perfecționare a acesteia¹⁴⁵.

Un alt aspect important de reglementare a activității entităților cooperatiste vizează *procedura de constituire a cooperativelor de consum*. Acestea se pot constitui în raza teritorială a unei sau a mai multor localități. Codul Civil al Republicii Moldova stabilește un număr minim de membri pentru înființarea cooperativei – cinci persoane (art. 171 alin. (1), iar norma specială din Legea cooperăției de consum, conținută în art. 20, alin. (1), dispune numărul minim de 7 persoane fizice pentru constituirea unei cooperative. Legea nu prevede

¹⁴³ Hagen, H. Guidelines for cooperative legislation. International Labour Office. 3rd ed. rev. Geneva: ILO, 2012. <http://www.copac.coop/publications/2012-guide-coop-legislation3.pdf>

¹⁴⁴ Study Group on European Cooperative Law (SGECOL), Draft Principles of European Cooperative Law (draft PECOL), May 2015. <http://www.euricse.eu/wp-content/uploads/2015/04/PECOL-May-2015.pdf>

¹⁴⁵ Fici, A. Pan-European cooperative law: Where do we stand? *Euricse Working Paper*, 2013, no. 47:13. http://www.euricse.eu/sites/euricse.eu/files/db_uploads/documents/1358347724_n2285.pdf

Fici A. Cooperative Identity and the Law. *European Business Law Review*, 2013, vol. 24, issue 1, pp. 37-64.

limita maximă de membri, însă stabilește anumite efecte juridice în funcție de numărul membrilor (de exemplu, posibilitatea participării la adunările generale ale cooperativei de consum cu peste 300 de membri sau a cooperativei de consum care își desfășoară activitatea în mai multe localități, a reprezentanților aleși din sectoarele cooperatiste în baza normelor de reprezentare stabilite de consiliul de administrație).

O problemă legată de crearea cooperativei de consum este cea care vizează obligativitatea organizării unor adunări de constituire prevăzută în art. 20 din Legea cooperației de consum. În condițiile în care Codul Civil nu conține nici o dispoziție în acest sens, chiar, din contra, din formularea art. 172, alin. (4) s-ar putea concluziona că o asemenea adunare nu este necesară, rezultă că „tăcerea” Codului nu poate fi interpretată altfel decât în sensul validării soluției oferite de prevederile normei speciale din legea menționată.

Pornind de la importanța cooperativelor într-o economie modernă, experiența cooperatistă europeană demonstrează oportunitatea modificării prevederilor legale, în vederea reducerii numărului minim de persoane abilitate să formeze o cooperativă. În Finlanda, de exemplu, cooperativa se poate constitui dintr-o persoană, în Germania, Belgia, Italia, Suedia, Spania, Republica Cehă, Portugalia numărul minimal de membri, care pot forma o cooperativă, este de 3 persoane, în Malta, Lituania, România – 5 persoane¹⁴⁶.

Urmând experiența țărilor cu sector cooperativ performant, considerăm oportună excluderea reglementărilor speciale din alin. (1),

¹⁴⁶ The power of cooperation. Cooperatives Europe key figures 2015. April 2016
<https://coopseurope.coop/sites/default/files/The%20power%20of%20Cooperation%20-%20Cooperatives%20Europe%20key%20statistics%202015.pdf>

art. 20 din Legea cooperăției de consum, aplicându-se pentru cooperativele de consum prevederile generale ale Codul Civil, care stabilesc că cooperativa nu poate avea mai puțin de 5 membri (art. 171, alin. (2)).

Înregistrarea de stat a cooperativelor ca etapă finală a procesului de constituire a acestora, de asemenea, prezintă un aspect discutabil. Astfel, dobândirea de către cooperativă a personalității juridice se realizează, potrivit art. 53 din Codul Civil și art. 84, alin. (5) din Legea cooperăției de consum, prin înregistrarea de stat a acesteia. În conformitate cu art. 173 din Codul Civil, înregistrarea de stat a cooperativelor se efectuează în modul stabilit pentru societățile comerciale. Înregistrarea cooperativelor are loc la organele teritoriale ale înregistrării de stat în conformitate cu prevederile Legii cu privire la înregistrarea de stat a persoanelor juridice și întreprinzătorilor individuali¹⁴⁷. Dispozițiile acestei legi se completează cu dispozițiile art. 84 din Legea cooperăției de consum, care dispune că înregistrarea de stat a organizației cooperatiste de consum o efectuează organul înregistrării de stat în condițiile Legii cu privire la înregistrarea de stat a persoanelor juridice și întreprinzătorilor individuali (modificat prin legea 80/2017¹⁴⁸). Inițial însă a fost stabilit că înregistrarea se efectuează de către Ministerul Justiției, iar după înregistrare cooperativa de consum urma să fie înscrisă în Registrul organizațiilor

¹⁴⁷ Legea cu privire la înregistrarea de stat a persoanelor juridice și întreprinzătorilor individuali, nr. 220 din 19.20.2007. *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*. Ch., 2007, nr. 184-187.

¹⁴⁸ Lege pentru modificarea și completarea unor acte legislative, nr.80 din 05.05.2017. *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*. Ch., 2017, nr. 162-170.

necomerciale. De fapt, toate organizațiile cooperăției de consum au fost înregistrate de Camera Înregistrării de Stat.

De menționat, în acest context, că, datorită caracterului necomercial, organizațiile cooperatiste de consum nu pot beneficia de resurse financiare externe și nu pot avea acces la investiții, care se oferă agenților businessului mic și mijlociu. Cooperativele sunt considerate neeligibile (datorită caracterului necomercial stabilit prin lege) în raport cu IMM-urile în aplicarea la diferite proiecte de investiții, de dezvoltare, de suport financiar, deși Legea cooperăției de consum în art. 18, alin. (2) stabilește că organizațiile și întreprinderile cooperatiste sunt asimilate subiecților sectorului întreprinderilor mici și mijlocii.

Iminența schimbării statutului juridic al cooperativei de consum este dictată și de obiectivele activității acesteia. În conformitate cu prevederile art. 31 din Legea cooperăției de consum, în scopul realizării misiunii sale, cooperativele de consum pot desfășura următoarele activități:

- comerț cu amănuntul, cu ridicata și de consignație;
- alimentație publică;
- achiziționarea produselor agricole, a materiilor prime și a produselor de altă natură;
- producerea mărfurilor de larg consum;
- activitate investițională;
- activitatea de asigurare, activitatea hotelieră, turismul intern și extern, prestarea de alte servicii;

- exportul și importul de mărfuri, de produse și servicii, schimbul de mărfuri cu organizații cooperatiste, cu persoane fizice și juridice din străinătate;
- activitatea economică externă, promovarea parteneriatului economic cu organizații cooperatiste din străinătate;
- înființarea instituțiilor de învățământ, dezvoltarea și întreținerea lor;
- pregătirea de personal pentru cooperativa de consum, perfecționarea profesională a acestuia ș.a.

În art. 32, alin. (c) este prevăzut că „cooperativa de consum este în drept să desfășoare activitate de întreprinzător pentru realizarea scopurilor și sarcinilor proprii”.

Conform acestor prevederi, legea reiterează domeniile tradiționale de activitate economică a cooperației de consum. Aceste activități au preponderent caracter economic.

În cercetările în domeniul cooperativelor, la fel, se remarcă faptul, că ”cooperativele sunt *prea economic orientate* pentru a putea fi incluse în cadrul sectorului nonprofit și, totodată, *prea social orientate* pentru a putea fi considerate organizații economice care urmăresc obținerea de profituri¹⁴⁹. Precum s-a menționat mai sus, „cooperativele sunt privite ca un *model dual*, bazat pe o componentă economică și una socială. Aici poate fi găsită sursa de incompatibilitate între paradigma economică și raționalitatea

¹⁴⁹ Borzaga, C., Depedri, S., Ermanno, T. The Role of Cooperative and Social Enterprises: A Multifaceted Approach for an Economic Pluralism. *Euricse Working Papers*, 2009, no. 000/09.

Levi, Y., Davis, P. Cooperatives as the “enfants terribles” of economics: Some implications for the social economy. *The Journal of Socio-Economics*, 2008, (37), p. 2178–2188.

organizațională, care pretinde că este bazată pe coexistența celor două caracteristici, cea economică și cea socială”.

Precum s-a evidențiat în capitolele anterioare și conform cercetărilor savanților preocupați de problematica cooperativelor¹⁵⁰, „în cadrul economiei clasice, cooperativele joacă un rol ambiguu datorită faptului că nu există o delimitare clară în ceea ce privește orientarea acestora pentru-profit sau nonprofit. Caracteristica nonprofit a cooperativelor este bazată, în mod tradițional, pe indivizibilitatea rezervelor comune, pe procesul dezinteresat al dizolvării și pe proporționalitatea patronajului membrilor în privința distribuirii surplusurilor, cu condiția că acest criteriu să fie aprobat de adunarea generală. Distribuția surplusului este bazată pe criteriile de egalitate („un membru, un vot”) și proporționalitate (fiecărei persoane în funcție de participarea acesteia în activitatea organizației). Se poate concluziona că aceste organizații pot distribui o parte din veniturile lor într-un mod proporțional, fără a avea o legătură cu distribuția profitului în funcție de capitalul investit. În consecință, această distribuție a surplusului nu privează cooperativele de orientarea nonprofit a acestora, dar nici nu pot fi integrate într-un sistem pentru sau nonprofit. Prin prisma acestui fapt, *cooperativele pot fi considerate întreprinderi economice și organizații nonprofit în același timp*. Fiind bazate pe dualitatea socioeconomică, cooperativele sunt

¹⁵⁰ Levi, Y., Davis, P., Cooperatives as the “enfants terribles” of economics: Some implications for the social economy. *The Journal of Socio-Economics*, 2008, (37), p. 2178–2188.

Petrescu, C. Cooperația în România – actor al economiei sociale. *Calitatea vieții*, 2011, (4), p. 7.
<http://www.revistacalitateavietii.ro/2011/CV-4-2011/05.pdf>

văzute ca organizații „hibrid” prin combinarea elementelor de voluntariat și comerciale. Opțiunea de distribuire a surplusului nu privează, în mod necesar, cooperativele de natura lor nonprofit, deoarece aceasta se face în concordanță cu proporționalitatea patronajului membrilor, indiferent de tipul și cantitatea capitalului investit”

De aceea, susținem opinia cercetătorilor și a practicienilor din domeniul activității cooperatiste privind oportunitatea modificării statutului organizațiilor cooperatiste din necomercial în comercial, oportunitatea schimbării fiind determinată de crearea condițiilor adecvate pentru funcționarea sistemului cooperatist și asigurarea progresului acestuia în viitor.

În contextul celor expuse, menționăm faptul că, conform art. 48 (anterior 58) al Tratatului de la Roma din 1957, „prin societăți se înțeleg societățile constituite în conformitate cu dispozițiile legislației civile sau comerciale, inclusiv societățile cooperative și alte persoane juridice de drept public sau privat, cu excepția celor fără scop lucrativ”¹⁵¹.

Obiectivele dezvoltării social-economice a cooperației de consum pot fi atinse prin valorificarea eficientă a bazei tehnico-materiale, prin *perfecționarea relațiilor patrimoniale și a regimului juridic al proprietății cooperației de consum*, acestea fiind esențiale pentru evoluția în continuare a sistemului cooperatist. La fel, ca orice persoană juridică, cooperativa are un patrimoniu propriu, existența

¹⁵¹ Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene. *Jurnalul Oficial al Uniunii Europene*. C 326/49. 2012. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:12012E/TXT&from=EN>

acestui fiind o condiție sine qua non a existenței ei. Acest patrimoniu este destinat realizării obiectivelor social-economice prevăzute în actul său constitutiv. Una din cele mai importante componente ale patrimoniului cooperativei este capitalul social, care se constituie din părțile sociale subscrise de membrii cooperativei în conformitate cu statutul ei¹⁵². Codul Civil nu stabilește o limită minimală a capitalului social, dar nici o limită maximală a acestuia. Valoarea capitalului social este determinată de membrii cooperativei de consum, care sunt liberi să decidă atât în acest sens, cât și în privința aportului fiecăruia.

Legea cooperației de consum nu prevede reglementări exprese privind patrimoniul cooperativei de consum, referindu-se doar la bunurile din proprietatea acesteia. Astfel, în conformitate cu art. 89 al legii menționate, proprietatea cooperației de consum este privată și se compune dintr-o parte divizibilă și alta indivizibilă. În documentele interne este prevăzut că partea divizibilă constituie 49%, iar cea indivizibilă - 51%. Partea divizibilă a proprietății organizației cooperatiste de consum cuprinde părțile sociale depuse de membrii cooperatori sau de organizațiile cooperatiste asociate. Partea indivizibilă a proprietății cooperației de consum este înscrisă după organizațiile cooperatiste și cuprinde întreg patrimoniul acumulat pe parcursul activității acestora, fără partea divizibilă. Partea indivizibilă a proprietății nu poate fi însușită de membrii cooperatori sau de organizațiile cooperatiste asociate. Înstrăinarea bunurilor proprietății indivizibile înscrise după cooperativele de consum și uniunile

¹⁵² Codul Civil al Republicii Moldova, nr. 1107-XV din 06.06.2002. *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*. Ch., 2002, nr. 82-86(661), art. 174, alin. (1).

teritoriale poate avea loc doar cu consimțământul organizațiilor cooperatiste ierarhic superioare, iar contractele de înstrăinare ale proprietății cooperativa de consum, încheiate fără respectarea acestor prevederi, sunt considerate de legislație a fi nule de drept.

Conform unui concept, care s-a elaborat și promovat prin anii '95 în domeniul reformării relațiilor de proprietate, se propunea ca partea divizibilă (49%) să fie personificată și repartizată membrilor cooperatori¹⁵³. O asemenea abordare se propunea în toate statele ex-spățiului sovietic. Însă acest concept nu a fost implementat. Aceasta a avut, drept urmare, reducerea considerabilă a interesului membrilor pentru dezvoltarea entităților cooperative și a responsabilității managerilor pentru eficiența gestionării activității acestora. Problemele legate de patrimoniul și regimul juridic al proprietății cooperativa devin tot mai actuale, iar nesoluționarea lor va influența dezvoltarea sistemului cooperativa de consum în viitor.

Contradicții dintre prevederile legale se constată și în ceea ce vizează administrarea patrimoniului în cazul încetării activității cooperativei.

Potrivit Codului Civil, art. 174, alin. (4), patrimoniul rămas după lichidarea cooperativei se va repartiza între membrii acesteia în conformitate cu statutul ei. Iar, conform Legii cooperativa de consum, art. 105, alin. (8), bunurile rămase după executarea creanțelor și după restituirea părților sociale se transmit după cum urmează:

¹⁵³ Cooperativa de consum: trecut, prezent, viitor. Ch.: UCCM, 1999, p. 107.

Dubalari, P., Maleca, T. Căile sporirii eficienței utilizării proprietății și atragerii mijloacelor financiare în cooperativa de consum din Moldova. *Dezvoltarea cooperativa de consum: teorie și practică*. Conf. științ. Chișinău: UCCM, 1998, p. 4.

- 1) în cazul cooperativei de consum - uniunii teritoriale din care face parte;
- 2) în cazul uniunii teritoriale - uniunii centrale din care face parte;
- 3) în cazul uniunii centrale - organizațiilor cooperatiste de consum.

Un alt aspect important se referă la *participarea membrilor cooperatori la formarea patrimoniului cooperativei și răspunderea lor patrimonială*. În comparație cu alte tipuri de cooperative, unde membrii cooperatori pot efectua atât aporturi în bani (numerar), cât și cu alte bunuri, în cooperativa de consum sunt acceptate doar aporturi în numerar¹⁵⁴. Cuantumul unei părți sociale se stabilește la adunarea de constituire și poate fi modificat de organele de conducere ale organizației cooperatiste conform statutului. Membrii cooperatori și organizațiile cooperatiste asociate pot subscrie una sau mai multe părți sociale. Potrivit legislației, părțile sociale nu pot fi: cesionate, înstrăinate, constituite prin titluri negociabile și nici purtătoare de dobânzi, utilizate pentru plata datoriilor personale ale membrilor cooperatori și a datoriilor organizațiilor cooperatiste asociate față de organizația cooperatistă de consum sau față de terți.

Majorarea părților sociale poate fi dispusă doar pentru noii membri și pentru cei ce subscriu noi părți sociale după majorarea acestora. Membrii pot suplini părțile sociale până la noul cuantum.

În cazul retragerii din cooperativa de consum, membrului i se restituie părțile sociale din care se reține partea ce îi revine din paguba suportată de cooperativa de consum potrivit ultimului bilanț contabil

¹⁵⁴ Legea cooperăției de consum, nr. 1252-XIV din 28.09.2000. *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*. Ch., 2000, nr. 154-156(1156), art. 90, alin.(1).

aprobat de organul suprem de conducere al acesteia, iar în cazul excluderii din cooperativa de consum, membrul cooperatist, la cerere, poate beneficia de aceeași restituire și în aceleași condiții¹⁵⁵. Membrul cooperatist sau organizația cooperatistă asociată poate să-și retragă, la cerere, una sau mai multe părți sociale, rămânând cu același statut atâta timp, cât deține cel puțin o parte socială.

Potrivit principiului general de drept prevăzut în Codul Civil¹⁵⁶, persoana juridică răspunde pentru obligațiile sale cu tot patrimoniul ce îi aparține. La fel, în conformitate cu art. 94, alin. (1) din Legea cooperatistă de consum, pentru obligațiile sale organizația cooperatistă de consum poartă răspundere cu întreaga sa proprietate. Art. 171 alin. (3) din Codul Civil instituie principiul răspunderii limitate a membrilor cooperativei. Codul prevede că membrii cooperativei suportă riscul ce rezultă din activitatea acesteia în limita participațiilor deținute în patrimoniul ei, cu alte cuvinte, membrul răspunde cu valoarea participației (cotei) pe care s-a obligat să o depună potrivit statutului. Conform Legii cooperatistă de consum, membrii nu poartă răspundere pentru obligațiile organizației cooperatiste de consum decât în limitele părților sociale depuse. Totodată, este important de precizat că aceste dispoziții vin în contradicție cu cele ale art. 174, alin. (3) din Codul Civil, care instituie, de fapt, o răspundere subsidiară indirectă a membrilor cooperativei pentru rezultatele activității și datoriile acesteia prin

¹⁵⁵ Legea cooperatistă de consum, nr. 1252-XIV din 28.09.2000. *Monitorul Oficial al Republicii Moldova. Ch.*, 2000, nr. 154-156(1156), art. 28, alin. (4), art. 29, alin.(4).

¹⁵⁶ Codul Civil al Republicii Moldova, nr. 1107-XV din 06.06.2002. *Monitorul Oficial al Republicii Moldova. Ch.*, 2002, nr. 82-86(661), art. 68, alin.(1).

obligația prevăzută de a recupera pierderile cooperativei prin contribuții suplimentare personale. Potrivit aceluiași articol al Codului, membrii cooperativei poartă răspundere subsidiară solidară pentru obligațiile ei în limitele părții netransmise a contribuției suplimentare a fiecărui membru. Adițional, la aceasta este prevăzută posibilitatea includerii în statutul cooperativei a unor clauze, prin care să se reglementeze răspunderea individuală a membrilor cooperativei (art. 172, alin. (2), lit. b)¹⁵⁷. Legea cooperației de consum nu stipulează nimic în acest sens. În astfel de condiții, reieșind din faptul că aporturile sociale formează partea divizibilă a patrimoniului cooperativei de consum cu care aceasta duce răspundere pentru obligațiile sale și rezultând din interpretările prevederilor legislative menționate, de regulă, se dă prioritate dispozițiilor art. 171, alin. (3) din Codul Civil¹⁶⁸, care limitează răspunderea membrului unei cooperative la valoarea participației deținute în patrimoniul cooperativei.

Considerăm că reglementările legale privind răspunderea membrilor cooperativei urmează să fie suplinite în sensul instituirii răspunderii subsidiare solidare nelimitate a acestora similar răspunderii membrilor societății în nume colectiv¹⁵⁸, ceea ce ar răspunde prevederilor art. 174, alin. (3) din Codul Civil. Operarea acestor modificări în lege poate genera însă, pe de o parte, posibilitatea pierderii membrilor asociați, iar, pe de altă parte,

¹⁵⁷ Codul Civil al Republicii Moldova, nr. 1107-XV din 06.06.2002. *Monitorul Oficial al Republicii Moldova. Ch.*, 2002, nr. 82-86(661), art. 172, alin.(2), lit. b)

¹⁵⁸ Codul Civil al Republicii Moldova, nr. 1107-XV din 06.06.2002. *Monitorul Oficial al Republicii Moldova. Ch.*, 2002, nr. 82-86(661), art. 128.

reticența membrilor cooperatori angajați în sistem. Dar, în pofida acestui pericol, instituirea răspunderii solidare nelimitate a membrilor organizațiilor cooperatiste ar contribui la sporirea responsabilității membrilor, principialității în procesul luării deciziilor, eficienței controlului activității cooperativei de către membri.

În scopul promovării imaginii calității de membri ai cooperativei de consum, considerăm oportună implementarea unui sistem eficient de motivare materială și non-materială a membrilor pentru participare în activitatea cooperativei (plata dividendelor, aplicarea sistemului de bonusuri/reduceri, oferirea facilităților la angajare și de dezvoltare profesională, acordarea diferitor servicii etc.).

Posibilitatea *constituirii întreprinderilor cooperatiste* este un alt domeniu important de activitate al organizațiilor cooperatiste. În conformitate cu art. 93 din Legea cooperăției de consum, organizația cooperatistă de consum, exercitând dreptul de constituire a întreprinderilor cooperatiste, le transmite acestora, cu titlu de posesiune și folosință, proprietatea necesară activității lor, iar veniturile întreprinderilor cooperatiste sunt direcționate spre realizarea scopurilor statutare ale organizației cooperatiste.

Aceste prevederi legale sunt în contradicție directă cu principiile aplicabile subiectului de drept cu personalitate juridică¹⁵⁹. Mai mult ca atât, legislația în vigoare reglementează expres formele organizatorico-juridice ale subiecților care pot desfășura activități economice de întreprinzător. În asemenea condiții, se impune

¹⁵⁹ Șavga, L., Dandara, L. Analysis of legislative framework of the consumer cooperatives' activity and visions of its improving. *Journal of Research on Trade, Management and Economic Development*. 2014, 1(2), p. 79.

necesitatea perfecționării cadrului legislativ în domeniu, în sensul instituirii dreptului organizațiilor cooperatiste de a participa ca fondator la constituirea altor persoane juridice de drept privat cu scop lucrativ în forma organizatorico-juridică admisă de lege.

Cooperativa de consum, fiind o asociație autonomă ce reunește persoane în mod voluntar, având ca scop satisfacerea necesităților sociale, economice și culturale ale membrilor săi, dispune de un *mecanism democratic de gestiune și control* – sistemul organelor de conducere, constituit din: adunarea generală a membrilor cooperatori, consiliul de administrație, biroul executiv¹⁶⁰.

În baza principiului democratic, membrii participă în mod liber la alegerea organelor de conducere și de control ale organizației cooperatiste de consum, deținând dreptul unui singur vot în adunarea generală, indiferent de numărul părților sociale subscrise. Pentru adoptarea hotărârilor adunării generale este nevoie de cel puțin 2/3 din numărul membrilor sau reprezentanților acestora prezenți la adunare¹⁶¹.

În general, Legea cooperăției de consum stabilește un sistem excesiv de conducere în comparație cu alte acte legislative naționale și experiența internațională. Astfel, legea menționată prevede următoarele *organe supreme de conducere*:

- adunarea generală a membrilor cooperatori - în cazul cooperativei de consum;

¹⁶⁰ Legea cooperăției de consum. Nr. 1252-XIV din 28.09.2000. *Monitorul Oficial al Republicii Moldova. Ch.*, 2000, nr. 154-156(1156), art. 33, alin. (1).

¹⁶¹ Legea cooperăției de consum. Nr. 1252-XIV din 28.09.2000. *Monitorul Oficial al Republicii Moldova. Ch.*, 2000, nr. 154-156(1156), art. 35, alin. (3).

- conferința membrilor asociați - în cazul uniunii teritoriale;
- congresul cooperăției de consum - în cazul uniunii centrale.

În *calitate de organe de conducere și de control* în cadrul organizațiilor cooperatiste (cooperative, uniuni teritoriale, uniune centrală) sunt prevăzute (art. 33):

- adunarea generală a membrilor cooperatori;
- consiliul de administrație;
- biroul executiv;
- comisia de cenzori.

Consiliul de administrație al cooperativei de consum conduce activitatea acesteia în perioada dintre adunările generale și se întrunește ori de câte ori este necesar, dar cel puțin o dată în trei luni¹⁶². Legea de referință stipulează (art. 33, alin. (2)) că pentru cooperativa de consum cu până la 300 de membri inclusiv, atribuțiile consiliului de administrație pot fi exercitate de adunarea generală și de biroul executiv. Însă, precum confirmă practica activității cooperative, convocarea adunărilor generale ale cooperativelor cu un număr atât de mare de membri este extrem de dificil de realizat. Din această cauză, deseori acestea nu pot fi convocate în termenul stabilit, urmând să fie întrunite repetat, fapt ce influențează asupra procesului decizional.

Codul Civil (art. 175, alin. (2)) stabilește că organul suprem de conducere al cooperativei este adunarea generală a membrilor ei. În cooperativa cu peste 50 de membri poate fi creat un consiliu de observatori, care va exercita controlul asupra activității organelor ei

¹⁶² Legea cooperăției de consum. Nr. 1252-XIV din 28.09.2000. *Monitorul Oficial al Republicii Moldova. Ch.*, 2000, nr. 154-156(1156), art. 38, alin. (3).

executive. Membrii consiliului de observatori nu au dreptul să activeze în numele cooperativei. Organele executive ale cooperativei sunt consiliul de administrație și președintele cooperativei, care exercită administrarea curentă a cooperativei și se subordonează consiliului de observatori și adunării generale.

Analiza legislației țărilor Uniunii Europene¹⁶³ scoate în evidență faptul că în cadrul cooperativelor, de regulă, se instituie organe de conducere de două niveluri (Belgia, Polonia, Portugalia, Spania - assemblea generală, consiliul de directori; Bulgaria – assemblea generală, managerul; Cipru – assemblea anuală generală, comitetul executiv). În Franța cel mai răspândit sistem include un consiliu de conducere ales, un președinte și un director. În unele țări coexistă două sisteme de guvernare – de un nivel sau două niveluri de conducere (Finlanda). În Germania cooperativele trebuie să aibă un consiliu de conducere și unul de supervizare. În Italia sunt permise trei sisteme diferite (tradițional, pe un nivel sau pe două niveluri). În Republica Slovacă sunt obligatorii trei organe de conducere: assemblea generală, consiliul de directori (dacă cooperativa are mai puțin de 50 de membri, prin reglementări statutare se poate admite un singur director) și comitetul de control.

Problemele *organizării structurale* ale sistemului cooperativelor de consum din Republica Moldova reprezintă interes din punct de vedere al consolidării și dezvoltării acestui sistem per ansamblu.

¹⁶³ The power of cooperation. Cooperatives Europe key figures 2015. April 2016
<https://coopseurope.coop/sites/default/files/The%20power%20of%20Cooperation%20-%20Cooperatives%20Europe%20key%20statistics%202015.pdf>

Conform prevederilor art. 32 din Legea cooperăției de consum, cooperativele de consum se pot asocia în uniuni teritoriale și centrale. Actualmente, sistemul managerial pe întreaga verticală a cooperăției de consum este structurat pe trei niveluri:

- cooperativa de consum;
- uniune teritorială;
- uniune centrală a cooperativelor de consum.

Legea cooperăției de consum reglementează foarte detaliat ordinea de constituire și de funcționare a uniunilor.

Impulsionarea dezvoltării și eficientizarea activității cooperăției de consum în condițiile pieței concurențiale, în care procesul decizional devine un factor primordial al progresului, impune optimizarea sistemului managerial prin trecerea la structura organizatorică pe două niveluri: cooperativele de consum și uniunea centrală a acestora. Aceasta ar facilita procesul de luare a deciziilor și ar contribui la optimizarea tuturor cheltuielilor, în special a celor administrative.

Un alt element esențial, ce influențează eficiența activității cooperăției de consum, constituie *managementul organizațiilor și întreprinderilor cooperatiste*. În conformitate cu prevederile Legii cooperăției de consum (art. 25), membrii cooperatori participă în activitatea organelor de conducere și de control ale cooperativei de consum. Organele executive de conducere ale cooperativei de consum și uniunilor acestora la toate nivelurile sunt constituite din membrii cooperatori.

În scopul sporirii calității managementului întreprinderilor cooperatiste, gestionării resurselor acestora, ar putea fi angajat personal de conducere în baza contractului de răspundere fiduciară sau printr-o altă modalitate ce ar asigura responsabilitatea lor pentru rezultatele activității economico-financiare și o mai mare flexibilitate în angajarea personalului competent, similar societăților comerciale (de exemplu, Legea cu privire la societățile pe acțiuni, art. 70, prevede posibilitatea delegării împuternicirilor organului executiv al societății unei persoane juridice specializate denumită „organizație gestionară”).

Un aspect pe larg discutabil în prezent vizează posibilitatea emiterii și utilizării de către cooperative a titlurilor purtătoare de dobânzi ce ar contribui la atragerea investițiilor interne și externe în dezvoltarea cooperativelor, sporirea interesului membrilor și angajaților acesteia pentru o activitate eficientă și profitabilă. Un exemplu, în acest sens, constituie legislația cooperatistă din România¹⁶⁴, care prevede posibilitatea emiterii de către societatea cooperativă a obligațiunilor nominative (art. 62, 63) pentru o sumă care să nu depășească 33% din capitalul social subscris și vărsat, conform ultimei situații financiare anuale aprobate de adunarea generală. Aceste obligații pot fi rambursate la scadență de societatea cooperativă emitentă cu o dobândă anuală ce nu va depăși cu mai mult de 10% nivelul dobânzii stabilit de Banca Națională.

¹⁶⁴ Legea privind organizarea și funcționarea cooperativei, nr. 1 din 21.02. 2005. Republicată în 2014. *Monitorul Oficial al României*. Partea I, nr. 368 din 20 mai 2014. <http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/59553>

În studiile recente în domeniul cooperativelor¹⁶⁵ se menționează posibilitatea emiterii de acțiuni de către entitățile cooperatiste și că, în pofida practicilor stabilite și a anumitor factori de impediment, aceste acțiuni pot fi transferabile și tranzacționabile într-o piață deschisă, la fel ca acțiunile firmelor capitaliste. Acestea ar putea juca un rol important la creșterea capitalului societății cooperative și gestionarea eficientă a acesteia într-o economie de piață, precum și ar putea modifica dreptul de vot de la „un membru - un vot” la „o acțiune - un vot” în procesul decizional. Făcând anumite similitudini dintre societățile cooperative cu companiile bazate pe capital, autorul studiului consideră că legea aplicabilă companiilor comerciale poate fi aplicată și societăților cooperative, optând pentru un cadru juridic unic în domeniu.

În acest sens, menționăm că în unele țări, precum Republica Cehă, există și funcționează doar o singură lege pentru companiile comerciale și cooperative¹⁶⁶.

Obiectivele cooperativei de consum sunt tangente cu *funcțiile sociale ale statului*, realizarea acestora condiționând cheltuieli majore, pe care cooperația de consum le poate suporta doar fiind susținută de autoritățile publice, această practică fiind utilizată pe larg în țările europene, SUA și Japonia. În Turcia necesitatea promovării și susținerii cooperativelor de către autoritățile publice este stipulată în

¹⁶⁵ Mikami, K. Cooperatives, transferable shares, and a unified business law. *Annals of Public and Cooperative Economics*. CIRIEC, 2016, 87(3), p. 365-390. http://www.ciriec.ulg.ac.be/wp-content/uploads/2016/08/MIKAMI-2016-Annals_of_Public_and_Cooperative_Economics.pdf

¹⁶⁶ The power of cooperation. Cooperatives Europe key figures 2015. April 2016. <https://coopseurope.coop/sites/default/files/The%20power%20of%20Cooperation%20-%20Cooperatives%20Europe%20key%20statistics%202015.pdf>

constituția țării, fapt ce facilitează dezvoltarea multidimensională a acestui sector.

Legea cooperăției de consum prevede în art. 18 că organizațiile cooperatiste de consum și întreprinderile cooperatiste pot beneficia de înlesniri, scutiri și privilegii stabilite de autoritățile administrației publice de resort, iar instituțiile de învățământ, fondate de organizațiile cooperatiste de consum, beneficiază de aceleași drepturi și facilități ca și cele de stat. Legea stabilește că autoritățile administrației publice elaborează și implementează programe speciale de susținere a cooperăției de consum, creează organizațiilor cooperatiste de consum și întreprinderilor cooperatiste condiții pentru comercializarea, inclusiv exportul producției, asigură organizațiilor cooperatiste de consum și întreprinderilor cooperatiste asistență informațională și consultanță.

Cu toate acestea, sectorul cooperatist deseori se confruntă cu multiple bariere, precum:

- ignorarea, în frecvente cazuri, de către autoritățile locale a activității cooperativelor de consum, stabilirea unor taxe majore (în special de amplasare a obiectivelor comerciale), care conduc la sistarea activității unităților cooperatiste;
- bariere în procurarea terenurilor aferente, nerespectarea, în unele cazuri, a regimului juridic al terenurilor aferente obiectivelor cooperăției de consum de către autoritățile publice locale;
- condiții neechitabile de activitate în raport cu alți agenți economici sau antreprenori ce desfășoară activități similare (de exemplu, întreprinzătorii ce activează în bază de patentă) etc.

Astfel, deși Legea cooperăției de consum stipulează că statul sprijină cooperăția de consum (art. 15, alin. (2)), parteneriatul dintre cooperăția de consum și autoritățile publice în Republica Moldova nu este unul destul de eficient și urmează a fi consolidat, avându-se în vedere obiectivele social-economice și interesele de asigurare a bunăstării populației pe care le urmăresc.

În baza analizei cadrului legislativ național pot fi evidențiate următoarele *deficiențe în domeniul reglementării cooperativelor de consum* în Republica Moldova:

- legislația națională cu privire la cooperăția de consum este excesiv de restrictivă și nu asigură flexibilitate;
- Legea cooperăției de consum include reglementări foarte detaliate, fiind asemuită mai mult cu un statut, decât cu un act normativ organic, care reglementează un sector distins al economiei naționale;
- caracterul necomercial al organizațiilor cooperăției de consum în condițiile actuale limitează posibilitățile economice ale subiecților cooperăției de consum, lipsindu-i de facilitățile oferite întreprinderilor din sectorul businessului mic și mijlociu și plasându-i în condiții neechitabile în raport cu această categorie de concurenți și alți întreprinzători;
- ierarhia multinivelară în organizarea și managementul sistemului cooperatist și structurarea sistemului cooperăției de consum pe trei niveluri ierarhice (cooperative – uniuni teritoriale – uniunea centrală), raportate la un număr relativ mic de membri asociați, condiționează inerție în procesul decizional și cheltuieli suplimentare pentru administrare;

- lipsa motivației membrilor pentru dezvoltarea și consolidarea patrimoniului și sporirea eficienței activității organizației cooperatiste;
- aplicarea rigidă a principiilor cooperatiste ce nu dinamizează dezvoltarea sistemului cooperației de consum;
- limitarea categoriilor de membri ai cooperativelor (persoane fizice și juridice) doar la membrii-utilizatori de servicii ale cooperativelor;
- forma și modul tradițional de organizare a cooperativelor (în timp ce se dezvoltă și alte forme moderne de organizare a entităților cooperatiste) nu stimulează implementarea unor forme inovative și atragerea investițiilor;
- gradul prea înalt de reprezentanță pentru convocarea organelor de conducere a cooperativelor, ceea ce, în multe cazuri, duce la „întârzieri” în procesul decizional;
- deficiențe în reglementarea proprietății cooperației de consum și a regimului juridic al acesteia ș.a.

De menționat că alte forme de cooperative, de exemplu cooperativele de întreprinzător, constituite legal în țară, nu se confruntă cu asemenea deficiențe. Acest tip de cooperative funcționează în baza Legii privind cooperativele de întreprinzător¹⁶⁷. Potrivit legii menționate, art. 5, alin.(1), cooperativa este o organizație comercială (întreprindere) cu statut de persoană juridică, ai cărei membri sunt persoane juridice și/sau fizice, care practică activitate de întreprinzător. Scopul urmărit de acest gen de cooperative este de a contribui la obținerea profitului de către membrii săi (art. 5, alin. (2)).

¹⁶⁷ Legea privind cooperativele de întreprinzător, nr. 73 din 12.04.2001. *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*. Ch., 2001, nr. 49-50. <http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=311718&lang=1>

Un aspect important vizează faptul că cooperativa este obligată să livreze (presteze) cel puțin 50% din volumul total al producției (serviciilor) proprii membrilor săi și/sau să procure (să beneficieze) de la membrii săi cel puțin 50% din volumul total al producției procurate (serviciilor primite) de către cooperativă. Aceste cooperative pot desfășura activitate în diverse domenii, cu precădere în sfera de prelucrare, de prestări servicii, inclusiv cele de consultanță, de economii și împrumut ș.a.

Legislația stabilește (art. 5, alin. (5)) numărul minim de membri ce pot constitui o cooperativă de întreprinzător - 5 persoane juridice și/sau fizice.

Potrivit prevederilor normative, care reglementează acest tip de cooperative, în cadrul acestora pot exista 2 categorii de membri:

- *membru al cooperativei* - persoană juridică sau fizică care practică activitate de întreprinzător și deține cota ordinară și, după caz, cota preferențială;
- *membru asociat al cooperativei* - persoană juridică sau fizică care deține doar cota preferențială.

Potrivit acestei legi (art. 4), *cota ordinară* reprezintă cota care acordă membrului cooperativei, în relațiile lui cu cooperativa, drepturi patrimoniale și drepturi nepatrimoniale personale legate de cele patrimoniale, inclusiv *dreptul de vot* și care se compune din cota inițială, cotele suplimentare și cotele bonus. *Cota preferențială* este cea care, *fără a acorda deținătorului acesteia dreptul de vot*, îi acordă dreptul exclusiv la dividende și dreptul preferențial la patrimoniul liber de datorii, în cazul lichidării cooperativei. *Cota bonus* reprezintă

partea cotei ordinare, calculată fiecărui membru al cooperativei din profitul net al acesteia proporțional volumului lui efectiv de participare la relațiile economice cu cooperativa. *Dividendele* sunt plățile din profitul net al cooperativei, care se distribuie exclusiv deținătorilor cotelor preferențiale.

Acest tip de cooperative oferă deschidere pentru investiții în dezvoltarea cooperativei sub diferite forme. O anumită experiență din activitatea acestor entități poate fi transferată spre segmentul cooperativelor de consum.

Din cele expuse, se poate conchide că legislația moldovenească cu privire la cooperația de consum *este excesiv de restrictivă* și nu asigură flexibilitate. Practica țărilor europene demonstrează că mai funcțională este o lege cooperatistă generală, care oferă o libertate largă de constituire a cooperativelor.

Carta Europeană pentru întreprinderile mici (adoptată de Consiliul Afaceri Generale de la Lisabona la 13 iunie 2000 și aprobată de Consiliul European de la Feira din 19-20 iunie în același an)¹⁶⁸ recomandă elaborarea cadrului normativ favorabil activităților antreprenoriale, ceea ce presupune ca *legislația* să fie *mai mult permisibilă* decât restrictivă. În cadrul cooperativelor, gradul de flexibilitate nu trebuie să amenințe natura de întreprindere condusă de membri.

În baza deficiențelor evidențiate mai sus în reglementarea cooperativelor de consum din țară, analizei legislației europene în

¹⁶⁸ Carta europeană pentru întreprinderile mici.

<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/HTML/?uri=URISERV:n26002&from=RO>

domeniul cooperativelor, cercetărilor proprii¹⁶⁹ și în scopul eficientizării activității și asigurării funcționalității sistemului cooperativelor de consum în viitor, precum și pentru preîntâmpinarea amplificării efectelor crizei interne a sistemului, consecințele căreia ar avea un caracter ireversibil, următoarele *obiective* devin *prioritare*:

- aplicarea mai flexibilă a principiilor și formelor cooperatiste;
- utilizarea formei cooperatiste într-un mod inovativ.

Implementarea *ideilor inovative* în țara noastră deseori este *limitată* de frica de a nu pierde identitatea cooperatistă, aceasta constituind o adevărată barieră în dezvoltarea sectorului. Însă aceasta, în opinia noastră, nu constituie o amenințare, deoarece injectarea din exterior în capitalul social al cooperativei poate fi permisă fără ca acesta să devină „investiția principală” și dacă investitorii nu pot domina procesul decizional în detrimentul membrilor.

Prin reglementări poate fi stipulat că membrii pot deține voturi multiple sau că dreptul la vot poate fi în coraport cu contribuția adusă, în cazul acesta pot fi stabilite limite privind numărul maxim de voturi pe care o persoană sau o categorie de membri îl pot avea.

În cercetările din domeniu¹⁷⁰, la fel, se menționează posibilitatea unei asemenea abordări. La baza exercitării controlului de către membri în cadrul cooperativei trebuie să stea principiul „un om, un vot”, deoarece acest principiu face ca niciun membru să nu poată

¹⁶⁹ Șavga, L., Dandara, L. Analysis of legislative framework of the consumer cooperatives' activity and visions of its improving. *Journal of Research on Trade, Management and Economic Development*. 2014, 1(2), p. 71-82. file:///C:/Users/utilizator4/Downloads/8.L_SAVGA_L_DANDARA%20(1).pdf

¹⁷⁰ Petrescu, C. Cooperativele din România: actori ai dezvoltării socio-economice. Coord. C.Petrescu. Iași: Polirom, 2013, p. 25.

exercita controlul total și să nu poată dispune de activele cooperativei. Însă în cazul în care există membri investitori, dreptul lor de vot trebuie limitat, dacă este permis (în documente de constituire), astfel încât controlul să fie acordat membrilor utilizatori.

Comisia pentru servicii a favorizat o abordare prin care „îndepărtarea de la stricta interpretare a principiilor cooperatiste este oprită la un anumit plafon desemnat să asigure primatul individului asupra capitalului, în acest sens va fi permisă membrilor neutilizatori ai serviciilor cooperativei să aibă dreptul la vot, dar „cu un plafon maxim de 25% în orice adunare”¹⁷¹.

De menționat că și întreprinderile mici și mijlocii sunt în căutarea investitorilor și a mecanismelor de atragere a acestora, iar cadrul legal facilitează aceasta. Astfel, Legea cu privire la întreprinderile mici și mijlocii¹⁷² permite investitorilor-business angel¹⁷³ să investească propriul capital în întreprinderile mici și mijlocii prin achiziționarea sau subscrierea de acțiuni, sau de părți ale capitalului social al întreprinderii (art. 14, alin. 2)), în vederea realizării obiectivelor din domeniul de activitate al întreprinderii și planului de afaceri. Legea stabilește anumite restricții pentru păstrarea integrității IMM, inclusiv cea care prevede că acest tip de investitor nu poate deține, ca urmare a investiției, în nume propriu sau prin terțe persoane, mai mult de 49% din capitalul social al întreprinderii.

¹⁷¹ Cooperativele în Europa antreprenorială. Document de lucru al Comisiei pentru servicii, p. 24-25.

¹⁷² Legea cu privire la întreprinderile mici și mijlocii, nr. 179 din 21.07.2016. *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*. Ch., 2016, nr. 306-313. <http://lex.justice.md/md/366638/>

¹⁷³ *business angels*– persoane fizice și juridice care investesc propriul capital în dezvoltarea unei afaceri, având ca scop achiziționarea sau subscrierea de acțiuni sau de părți ale capitalului social al întreprinderii asistate.

Investitorul-business angel poate cesiona părțile sociale într-o întreprindere împreună cu investiția acordată acesteia unui alt investitor-business angel în condițiile legale stabilite.

În contextul celor expuse, *pentru a asigura funcționalitatea sistemului cooperatist și progresul ei* în viitor, a valorifica întregul potențial al acestuia, au devenit imperative următoarele acțiuni.

- *Perfecționarea cadrului legislativ existent în domeniu* (în primul rând, a Legii cooperăției de consum, 1252/2000), punându-se accentul pe tendințele inovatoare din practica cooperatistă internațională. Experiența internațională demonstrează că mai funcțională este o lege cooperatistă generală, care oferă o libertate largă de constituire și funcționare a cooperativelor. Republica Moldova a mers, precum s-a menționat mai sus, pe o altă cale, reglementările generale privind sectorul cooperatist sunt înglobate în Codul Civil, iar specificul cooperativelor este reglementat prin legi sectoriale. În asemenea condiții, o soluție ar putea fi *elaborarea și adoptarea unui nou act legislativ, care ar reglementa activitatea cooperăției de consum sau modificarea celui existent*, în care s-ar prevedea:
 - ✓ optimizarea sistemului de management pe întreaga verticală a cooperăției de consum: simplificarea procedurii decizionale, reducerea structurii ierarhice și trecerea la structura pe două niveluri ale sistemului cooperăției de consum;
 - ✓ reconsiderarea relațiilor patrimoniale în cadrul cooperăției de consum, inclusiv a regimului juridic al proprietății cooperatiste.

Suntem de părerea că dezvoltarea economică eficientă și stabilitatea organizațiilor cooperatiste de consum, din punct de vedere al reglementărilor raporturilor patrimoniale, poate fi asigurată prin

modificările de *lege ferenda* în ceea ce privește: crearea condițiilor legale facilitare pentru atragerea investițiilor externe și a celor interne (de la membrii cooperatori, angajați); înlăturarea limitelor în vederea exercitării de către organizațiile cooperatiste a dreptului de dispoziție asupra bunurilor din partea indivizibilă; personificarea proprietății și oferirea recompenselor membrilor din rezultatele activității economice ș.a. Nici o lege nu poate îngredi dreptul constituțional de posesie, de folosință și de dispunere a proprietății. Societatea se dezvoltă și membrii devin tot mai conștienți de drepturile pe care le conferă proprietatea.

Totodată, se remarcă că mecanismul de guvernare, instituit de legislația în vigoare în vederea gestiunii cooperativelor de consum, este complex, rigid, uneori având un impact nefast asupra procesului de luare a deciziilor. Într-un asemenea context, devine oportună necesitatea modificării cadrului legislativ în sensul:

- instituirii majorității simple pentru adoptarea deciziilor la adunările generale ale membrilor cooperatori;
- excluderii Consiliului de Administrație din sistemul organelor de conducere pentru cooperativele de consum cu număr mic de membri;
- extinderii perioadei de convocare a Consiliului de Administrație de la un trimestru la un semestru (periodicitatea stabilită prin lege e o dată în 3 luni).
- *Delimitarea funcțiilor economice și sociale* în activitatea organizațiilor cooperatiste (atribuirea cooperativelor, în calitatea lor de organizații ale membrilor cooperatori, a funcțiilor și responsabilităților sociale legate nemijlocit de grija, asistența membrilor, iar activitatea economică și responsabilitatea pentru eficiența ei - a delega întreprinderilor, pentru care ar putea fi angajat personal de conducere în baza contractului de

răspundere fiduciară sau printr-o altă modalitate care ar asigura o mai mare responsabilitate pentru rezultatele activității și flexibilitate în angajarea personalului competent).

- Crearea *condițiilor legale* pentru *atragera investițiilor externe* și a celor interne (de la membrii cooperatori, angajați) prin atragerea membrilor non-utilizatori (persoane fizice și juridice) cu potențial de investiții în activitatea cooperatistă. Această orientare este în consens cu recomandările conținute în studiile din domeniul legislației cooperatiste¹⁷⁴, potrivit cărora membrii cooperativei pot fi membri-cooperatori și membri non-cooperatori. Cei din urmă pot fi persoane fizice sau juridice (investitori, voluntari, autorități publice), care nu sunt angajate în tranzacții cooperatiste, dar care urmăresc obiectivele cooperativelor. Asemenea practici există în activitatea cooperatistă internațională. În raportul CIRIEC (Centrului de Cercetări și Informare în domeniul Economiei Publice, Sociale și Cooperative)¹⁷⁵ se menționează că o anumită categorie de „membri secundari” pot contribui la dezvoltarea cooperativei fără a fi membri-utilizatori ai activităților acesteia, precum investitori de capital sau foști membri care nu mai sunt utilizatori din anumite motive justificate (pensionare ș.a.). Unele autorități publice, la fel, ar putea fi membri cu contribuție la organizația cooperatistă.
- *Aplicarea mai flexibilă a principiilor de constituire și a tipurilor de cooperative* (acceptată, precum s-a menționat mai sus, în

¹⁷⁴ Draft Principles of European Cooperative Law (draft PECOL). Study Group on European Cooperative Law (SGECOL), May 2015, p. 19. <http://www.euricse.eu/wp-content/uploads/2015/04/PECOL-May-2015.pdf>

¹⁷⁵ Monzón, J., L., Chaves, R. The Social Economy in the European Union. Report drawn up for the European Economic and Social Committee by the International Centre of Research and Information on the Public, Social and Cooperative Economy (CIRIEC). 2012, p. 24. <http://www.eesc.europa.eu/resources/docs/qe-30-12-790-en-c.pdf>

practicile europene¹⁷⁶). În acest sens, ar putea fi reglementată constituirea cooperativelor de două niveluri (cu aplicarea unor elemente din practicile internaționale: cooperative de gradul I, întemeiate pe principiile clasice de către persoane fizice, și cooperative de gradul II, create de persoane juridice (cooperative de gradul I) și persoane fizice (în calitate de aceștia pot fi membri cooperatori, angajați, consumatorii, investitorii interni sau străini etc.). Aceștia din urmă pot participa cu contribuția lor la formarea capitalului cooperativei, stimulând pe această cale investițiile în sectorul cooperatist. Principiile de constituire, diferențele dintre aceste tipuri de cooperative, avantajele ce le pot oferi sunt prezentate în Tabelul 8.

Crearea cooperativelor de două niveluri este prevăzută de legislația cooperativă din Europa, în special de Statutul Societății Cooperative Europene¹⁷⁷, precum și de legislația națională din mai multe țări.

În România, de exemplu, Legea privind organizarea și funcționarea cooperației (1/2005)¹⁷⁸ stabilește că societățile cooperative pot fi constituite sub două forme:

¹⁷⁶ Cracogna, D., Fici, A., Henry, H. International Handbook of Cooperative Law. Springer -Verlag Berlin Heidelberg, 2013, p. 51-52.

https://books.google.md/books/about/International_Handbook_of_Cooperative_La.html?id=vy2_BAAAQBAJ&printsec=frontcover&source=kp_read_button&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false

Draft Principles of European Cooperative Law (draft PECOL). Study Group on European Cooperative Law (SGECOL). EURICSE, May 2015. <http://www.euricse.eu/wp-content/uploads/2015/04/PECOL-May-2015.pdf>

¹⁷⁷ The Statute for a European Cooperative Society (SCE). http://ec.europa.eu/growth/sectors/social-economy/cooperatives/european-cooperative-society_en

¹⁷⁸ Lege privind organizarea și funcționarea cooperației, nr. 1 din 21.02. 2005. Republicată în 2014. *Monitorul Oficial al României*. Partea I, nr. 368 din 20 mai 2014. <http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/59553>

Tabelul 8

Principii de constituire a cooperativelor de gradul I și II

criterii	Cooperative de gradul I	Cooperative de gradul II
Constituire	asociere de persoane fizice	<ul style="list-style-type: none"> • persoane fizice • persoane juridice (capital) și fizice
Tip asociere	de persoane	de capital
Luarea deciziilor	„un membru – un vot”	voturi multiple limitate (ponderate proporțional cu participarea la formarea capitalului)
Distribuția profitului	la decizia organelor de conducere	în raport cu cota de participațiune la crearea capitalului cooperativei
Beneficii	satisfacerea necesităților membrilor	<ul style="list-style-type: none"> • satisfacerea necesităților membrilor • recompensarea capitalului investit
Coparticipare	cota socială depusă	Stabilirea limitelor: <ul style="list-style-type: none"> • membrii nu pot deține mai mult de 1/3 sau de 20% din capitalul total • cooperativele de gradul I – dețin simpla majoritate (51%) sau 2/3 din capital (67%)
Numărul de membri	minimum 5 persoane	<ul style="list-style-type: none"> • minimum 3 membri • poate fi reglementat numărul maxim de membri
Limite de participațiune	nu sunt pentru membrii-utilizatori	pot fi stabilite pentru membrii non-utilizatori

- societatea cooperativă de gradul I, definită ca persoană juridică constituită de persoane fizice și înregistrată în conformitate cu prevederile legii;
- societatea cooperativă de gradul II, definită ca persoană juridică constituită din societăți cooperative de gradul I, în majoritate, și alte persoane fizice sau juridice.

În Grecia structura cooperativelor include atât asocierea persoanelor fizice în cooperativele de gradul întâi, cât și asocierea cooperativelor de gradul întâi, al doilea și al treilea¹⁷⁹. Cooperativele de gradul întâi sunt organizate la nivel de localități. Cooperativele de celelalte niveluri sunt instituite la nivel regional, național prin asocierea cooperativelor de nivelul inferior. Însă în anumite cazuri, în care aceasta este necesar și oportun, asociațiile cooperative creează societăți pe acțiuni sau cu răspundere limitată. În cadrul acestora, majoritatea capitalului aparține organizațiilor cooperative sau companiilor, ele operează în concordanță cu legile aferente statutului lor de societate pe acțiuni sau cu răspundere limitată. Un aspect specific vizează faptul că în această țară, drept formă a întreprinderii cooperative, sunt constituite cooperativele sociale cu răspundere limitată.

Adițional, menționăm că în raportul grupului de lucru în domeniul cooperativelor “Fostering cooperatives' potential to generate smart growth & jobs”¹⁸⁰ se accentuează necesitatea reformării

¹⁷⁹ Alexandrescu, F., Mihalache, F. Economia socială și cooperativele. Manual de intervenție. București: Editura Expert, 2011, p. 43-46, 49. http://proactiv-org.ro/files/economia_sociala_si_cooperativele.pdf

¹⁸⁰ Report of the discussions of the Cooperative working group "Fostering cooperatives' potential to generate smart growth & jobs". March 2015.

legislației cooperative naționale pentru a permite instituțiilor financiare nonbancare participarea și contribuția la dezvoltarea cooperativelor. Totodată, se remarcă că asemenea reforme trebuie să încurajeze capitalizarea cooperativelor prin ajustarea contribuțiilor, fără sau cu drept de vot limitat, asigurând, în același timp, un sistem specific de guvernare a cooperativelor.

Pornind de la experiența internațională, ar fi oportună pentru cooperăția de consum din Moldova identificarea soluțiilor proprii în ceea ce privește *utilizarea eficientă a formelor de organizare a activității cooperatiste* prin constituirea filialelor bazate parțial sau exclusiv pe capital, crearea unor fonduri de investiții, instituții financiare etc.

Perfecționarea cadrului legislativ de reglementare a cooperăției de consum, având în vedere propunerile expuse, va contribui la dezvoltarea și eficientizarea funcționării cooperăției de consum din țară, ajustarea la practicile europene în domeniu, la sporirea motivației membrilor cooperatori, a angajaților în dezvoltarea cooperativelor și la dinamizarea dezvoltării acestui sector socio-economic important al economiei naționale.

7.

Analiza SWOT a activității cooperăției de consum, demersuri în proiectarea dezvoltării strategice a acesteia

Un rol important în asigurarea dezvoltării continue a cooperăției de consum din țară revine planificării strategice a evoluției sectorului pe termen mediu și lung, care trebuie să se axeze pe implementarea unor politici evolutive în domeniu, avansarea modernizării sistemului, sprijinirea creșterii competitivității și a dezvoltării consecvente, eficiente și durabile a cooperativelor de consum în condițiile satisfacerii ample a necesităților membrilor săi, angajaților și populației deservite. În acest scop, pot fi utilizate diferite abordări moderne.

Dezvoltarea unei societăți bazate pe cunoaștere conduce la multiple provocări interdependente, dintre care: focalizarea pe cerințele pieței, inovarea continuă a proceselor, produselor, transferul de tehnologii moderne către mediul de afaceri, colaborarea internă și externă, competența profesională ș.a. Organizația bazată pe cunoaștere se caracterizează prin învățare continuă, performanță și conexiuni.

Implementarea mecanismelor economiei de piață au determinat și determină profunde schimbări pe toate dimensiunile unei comunități, inclusiv la nivelul organizațiilor. Dinamică schimbărilor produse solicită evaluarea mecanismelor de management din cadrul organizației (indiferent de dimensiunea, locația, profilul lor de activitate), identificarea și implementarea celor mai eficiente dintre ele

pentru a transforma organizațiile în sine, a îmbunătăți și eficientiza activitatea organizațiilor, a spori calitatea administrării lor.

Dezvoltarea în continuare a cooperăției de consum, integrarea activă în circuitul economic național și internațional, modernizarea și eficientizarea activității economice, diversificarea prestațiilor cooperatiste, dezvoltarea inovativă, incontestabil, depind, în mare măsură, de managementul acestui sistem pe întreaga sa verticală atât la micronivel, cât și la nivel regional și macronivel. Un rol esențial în proiectarea viitoarelor evoluții ale acestui sector revine analizei multispectrale ale activității acestuia, în special evaluării riscului și incertitudinii în procesele de fundamentare a strategiilor de dezvoltare economico-socială sustenabilă. În teoria managerială sunt expuse diverse metode și tehnici utilizate în managementul organizației bazate pe cunoștințe, care au cunoscut o dezvoltare accelerată în ultimii ani¹⁸¹.

Unul din cele mai cunoscute instrumente pentru verificarea și analiza poziției strategice de ansamblu a afacerii, precum și a mediului în care aceasta se desfășoară, este analiza SWOT. Analiza SWOT (Strengths Weaknesses Opportunities Threats, ceea ce în traducere înseamnă puncte tari, puncte slabe, oportunități, amenințări) este un instrument eficient utilizat în procesul de luare a deciziilor. Punctele

¹⁸¹ Verboncu, I. Improving organizational performances through effective management. *Journal of Research on Trade, Management and Economic Development*. 2015, 2(2), 7-21.

Verboncu, I. Modele de modernizare managerială – abordare comparativă. *Analele Universității "Constantin Brâncuși" din Târgu Jiu, Seria Economie*. 2010, (4), 9-15.

Crucescu, A. Sisteme, metode și tehnici de management. Note de curs. Volumul I. București: Editura Universitară, 2015, 134 p.

Burduș, E., Popa, I. Reproiectarea managementului organizației. București: ProUniversitaria, 2016, 374 p.

Nica, P. Managementul organizației - concepte și practici. Iași: Editura Sedcom Libris, 2014, 692 p.

tari (S) și punctele slabe (W) sunt factori interni, pe care organizația îi folosește ca măsuri de control. Oportunitățile (O) și amenințările (T) sunt factori externi, asupra cărora, în esență, întreprinderea nu poate avea nici un control (Figura 10). Scopul principal al acesteia este de a identifica strategiile care vor contribui la crea unui model specific de afaceri ce va alinia cel mai optim resursele și capacitățile unei organizații la cerințele mediului în care funcționează.

SWOT	Benefice realizării obiectivelor	Împiedică realizarea obiectivelor
Origine internă (atribute ale organizației)	<i>Strengths</i> S Puncte tari	<i>Weaknesses</i> W Puncte slabe
Origine externă (atribute ale mediului)	<i>Opportunities</i> O Oportunități	<i>Threats</i> T Amenințări

Figura 10.

Componentele analizei SWOT

Sursa: adaptat după

https://ro.wikipedia.org/wiki/Analiza_SWOT#/media/File:Analiza_SWOT.png

Analiza SWOT este o tehnică, ce poate fi utilizată pentru evaluarea unor produse, servicii sau organizații astfel, încât să fie posibilă luarea unei decizii corecte privind cea mai bună strategie de

dezvoltare. Această analiză reprezintă o modalitate eficientă de evaluare a stării generale a unei organizații pentru a elabora un plan (strategie) de dezvoltare, în care să se ia în considerare punctele tari ale acesteia, să se elimine punctele slabe, să se folosească oportunitățile apărute și care să permită contracararea eventualelor amenințări. Analiza SWOT oferă informații care ajută la sincronizarea resurselor și capacităților organizației cu mediul concurențial în care ea funcționează. Această analiză a devenit un instrument managerial eficient, care sprijină planificarea strategică a organizației.

Pentru proiectarea unei viziuni de ansamblu asupra dezvoltării cooperăției de consum, a fost efectuată analiza SWOT a sistemului, care a permis evaluarea factorilor de influență interni și externi și a scos în evidență punctele forte și cele slabe, precum și oportunitățile și amenințările pentru evoluția în continuare a cooperăției de consum.

Dintre *puncte tari* pot fi menționate următoarele:

- baza socială a sistemului cooperativelor de consum constituită din membrii cooperatori, asociați în baza liberului consimțământ și subscrierii la capitalul social al acestora;
- baza legală de funcționare a cooperăției de consum (națională și internațională);
- unitatea organizațională a sistemului cooperăției de consum,
- caracterul multidimensional (diversificat) al activităților economice (comerț, achiziționare-procesare, prestări servicii etc.);
- sistem managerial unitar bazat pe principii democratice și management participativ;

- imaginea formată de sistem social orientat;
- contribuție la implementarea unor programe naționale de dezvoltare;
- resurse umane cu experiență de activitate în sectorul cooperatist;
- piața de desfacere asigurată;
- experiență de activitate acumulată pe parcurs de decenii;
- relații interne constituite;
- infrastructură proprie (baza tehnico-materială);
- investiții în modernizarea infrastructurii;
- sistem educațional propriu reprezentat prin diferite niveluri de învățământ profesional;
- dispunere de potențial de cercetare;
- contribuție la dezvoltarea rurală;
- omniprezența cooperativelor în întreaga lume și susținerea mișcării cooperatiste la nivel mondial;
- sistemul cooperativelor de consum din țară este parte a sistemului cooperatist internațional;
- transferul de experiență și de bune practici internaționale către cooperația de consum națională.

În cadrul analizei SWOT, au fost identificate *punctele slabe* care au un impact nefast asupra activității sistemului cooperatist de consum. Acestea se referă la:

- imperfecțiunea cadrului legislativ-normativ privind cooperația de consum;
- diminuarea cointeresării membrilor-cooperatori în susținerea și dezvoltarea cooperativelor;

- mecanisme imperfecte de coparticipare a membrilor în activitatea economică și administrativă a cooperativelor și de responsabilizare a membrilor-cooperatori pentru activitatea acestora;
- anumite elemente ale structurii organizatorice sunt imperfecte și ineficiente;
- responsabilitatea diminuată a unor manageri și angajați ai entităților cooperatiste pentru rezultatele activității economico-financiare;
- baza tehnico-materială parțial învechită, neutilizată sau folosită ineficient;
- insuficiența de resurse financiare pentru implementarea unor programe ample de modernizare a infrastructurii, de re tehnologizare și de extindere a activității;
- neatractivitatea sistemului cooperației de consum pentru investiții externe datorită naturii și statutului juridic al subiecților economici din acest sector;
- diminuarea poziționării întreprinderilor și organizațiilor cooperatiste în piețele pe care operează;
- rentabilitatea scăzută a activității economice în unele domenii generată preponderent de caracterul social al prestațiilor cooperatiste în localitățile rurale;
- sistem motivațional imperfect;
- informarea insuficientă a populației referitor la beneficiile oferite de cooperația de consum.

În baza analizei mediului economic, a tendințelor pe piața internă, a necesităților pieței, a posibilităților de colaborare și a altor

aspecte au fost scoase în evidență următoarele *oportunități* de dezvoltare a cooperăției de consum, acestea vizează prioritar:

- perfecționarea legislației în vigoare, armonizarea la necesitățile interne și aquis-ul comunitar;
- susținerea de către structurile statale a activității cooperăției de consum, cooperarea sinergică cu autoritățile publice de toate nivelurile;
- creșterea credibilității partenerilor străini și a atractivității sectorului cooperativelor pentru investiții externe;
- consolidarea comunității de membri-cooperatori și recrutarea noilor membri;
- amplificarea proceselor integraționiste și asociative;
- optimizarea structurii și a managementului sistemului cooperatist;
- modernizarea infrastructurii cooperatiste;
- diversificarea domeniilor de activitate cooperatistă în funcție de necesitățile societății și bunele practici internaționale;
- penetrarea pe noi piețe interne și nișe de piață (urbană, regională, a produselor agroalimentare etc.) și pe piața externă,
- cooperarea cu alte domenii de activitate cooperatistă și tipuri de cooperative;
- implementarea sistemului informațional integrat în cadrul cooperăției de consum;
- adaptarea rapidă la mediul intern și extern în continuă schimbare;
- extinderea și diversificarea ofertei de bunuri și sporirea calității mărfurilor puse la dispoziția consumatorilor;
- extinderea posibilităților de atragere și valorificarea fondurilor de cumpărare ale consumatorilor;

- sporirea gradului de încredere, implementarea programelor de loialitate a consumatorilor.

Dintre *amenințările* care pot genera pericole și obstacole în evoluția cooperăției de consum și realizarea misiunii și a obiectivelor sale se remarcă:

- menținerea contradicțiilor dintre legislația cu privire la cooperăția de consum și alte acte legislative, inclusiv legislația civilă;
- diminuarea substanțială a pozițiilor pe segmentele pe activitate economică;
- reducerea interesului de asociere în cooperative de consum;
- mediu concurențial neechitabil pentru toți subiecții economici ce operează în piața internă, menținerea concurenței neloiale;
- subaprecierea sistemului cooperăției de consum de către autoritățile publice și a rolului pe care îl exercită întreprinderile și organizațiile cooperăției de consum în realizarea politicilor sociale ale statului, nesuținerea activităților cooperatiste cu caracter social în localitățile îndepărtate sau cu număr mic al populației;
- impactul proceselor de criză economico-financiară;
- tendințele demografice distructive în țară, migrația forței de muncă, a populației și a cererii;
- reducerea veniturilor și a capacității de cumpărare a populației deservite;
- modificarea structurii cheltuielilor de consum ale populației;
- discrepanțe dintre nivelul de calificare a personalului și competențele solicitate pentru activitate inovativă, eficientă în cooperăția de consum;

- nivel redus de atractivitate a cooperației de consum pentru înrolarea tinerilor în activitatea acesteia;
- posibilități financiare limitate;
- amplificarea proceselor de dezintegrare.

Rezultatele analizei SWOT au servit drept bază pentru identificarea priorităților și elaborarea orientărilor strategice de dezvoltare a cooperației de consum pe termen mediu. Importanța planificării strategice rezidă în caracteristicile oricărei strategii de dezvoltare: imagine asupra viitorului, creativitate, flexibilitate, acțiune proactivă, orientare spre schimbare, orientare spre un beneficiu sustenabil.

În baza analizei provocărilor cu care se confruntă cooperația de consum, analizei SWOT, se poate conchide că *prioritățile de dezvoltare a cooperației de consum* în condițiile actuale vizează, în primul rând:

- asigurarea cadrului legislativ-normativ adecvat funcționării eficiente a cooperației de consum;
- menținerea și consolidarea sistemului cooperației de consum;
- consolidarea comunității de membri-cooperatori;
- perfecționarea organizării interne a cooperației de consum;
- diversificarea și extinderea teritorială a activităților cooperației de consum;
- eficientizarea activităților economice promovate de entitățile cooperatiste;
- consolidarea avantajelor competitive ale sistemului;
- dezvoltarea potențialului profesional și intelectual al resurselor umane.

Conform Legii cooperăției de consum¹⁸², documentul de politici ce proiectează dezvoltarea strategică a cooperăției de consum este *strategia de dezvoltare a acesteia*, care se elaborează periodic, pentru un termen de patru ani și se aprobă de congresul cooperăției de consum.

Având în vedere importanța planificării strategice pentru asigurarea evoluției sustenabile a sistemului cooperatist, la solicitarea Uniunii Centrale a Cooperativelor de Consum din Republica Moldova, echipa de cercetare, condusă de autorul prezentei lucrări, a elaborat Strategia de dezvoltare a cooperăției de consum pentru perioada 2016-2019¹⁸³, care a fost aprobată de Congresul al XVI la 12 februarie 2016 și este în curs de implementare.

Pentru elaborarea Strategiei de dezvoltare a cooperăției de consum pentru perioada 2016-2019 (în continuare Strategia) au fost inițiate mai multe demersuri, dintre care:

- studiul documentelor relevante (rapoartelor) de evaluare a implementării Programelor Naționale de Dezvoltare și a progreselor înregistrate în domeniu;
- analiza implementării Programului de dezvoltare a cooperăției de consum pentru anii 2012-2015¹⁸⁴;
- analiza SWOT a activității cooperăției de consum, a provocărilor cu care se confruntă;

¹⁸² Legea cooperăției de consum nr. nr. 1252 – XIV din 28.09.2000. *Monitorul Oficial al Republicii Moldova. Ch.*, 2000, nr. 154-156.

¹⁸³ Strategia de dezvoltare a cooperăției de consum pentru perioada 2016-2019. Aprobata de Congresul al XVI la 12 februarie 2016. Ch.: Moldcoop, 2016.

¹⁸⁴ Programul de dezvoltare a cooperăției de consum pentru anii 2012-2015. Aprobata la Congresul al XV-lea al cooperăției de consum din Republica Moldova la 27 ianuarie 2012. Ch.: Moldcoop, 2012.

- analiza socio-economică a spațiului rural în care activează entitățile cooperăției de consum;
- cadrul normativ și strategic european de dezvoltare a cooperativelor de consum;
- documente strategice naționale de dezvoltare a Republicii Moldova până în 2020;
- date statistice, analize, rapoarte socio-economice;
- identificarea nevoilor interne cu care se confruntă sistemul cooperăției de consum, a necesităților și așteptărilor părților interesate (membri, angajați, alți beneficiari ai serviciilor cooperatiste, autorități ș.a.)¹⁸⁵;
- strategiile și programele locale (raionale, comunitare) de dezvoltare a cooperativelor de consum pentru anii 2016-2019,
- consultarea actorilor-cheie din domeniu (organizații și întreprinderi cooperatiste, membri cooperatori, cadre universitare, cercetători, fermieri, procesatori și agenți economici din spațiul rural, administrația publică locală).

Proiectarea acestui document strategic s-a axat pe următoarele principii:

- *participare și transparență* - au fost luate în considerare punctele de vedere și perspectivele diferiților actori de la nivel local, regional și național;

¹⁸⁵ Savga, L., Dandara, L. Analysis of legislative framework of the consumer co-operatives activity and visions of its improving. *Journal of Research on Trade, Management and Economic Development*. 2014, 1(2), p. 71-82.

Savga, L., Savga, G., Surugiu, T. Visions Concerning the Modernization of Consumer Co-Operation and the Increase of its Impact upon the Socio-Economic Development of the Republic of Moldova. *Review of International Comparative Management*. Bucharest, 2012, 13(3), p. 294-410.

Savga, L., Savga, G., Surugiu, T. Innovative Approach in the Development of the Consumer Co-operation in the Republic of Moldova. *Economy Transdisciplinarity Cognition. Bacau, UGB*, 2012, 15(2), p. 200-206.

Savga L., Sitnicenco V., Șavga G. Dezvoltarea cooperăției de consum în contextul integrării în spațiul economic comunitar. *Creșterea economică în condițiile globalizării*. Conferință dedicată aniversării a 70-a de la fondarea primelor instituții științifice. Conf. intern. șt.-pract. 13-14 octombrie 2016. Ed. 11-a. Vol. I. Ch.: INCE, 2016, p. 58-63.

- *complementaritate și corelare cu alte documente strategice* – pentru creșterea rezultativității funcționării sistemului cooperatist și a impactului aplicării Strategiei, aceasta trebuie să asigure sinergia cu alte documente strategice naționale, europene și internaționale;
- *adiționalitatea resurselor* - diversificarea resurselor financiare, atragerea de resurse externe pentru realizarea obiectivelor strategice propuse;
- *eficiență* - încurajarea colaborării în interiorul sistemului cooperatist și cu mediul extern, în vederea maximizării eficienței activității entităților cooperative, promovarea schimbului de experiență, utilizarea eficientă a infrastructurii.

Elaborarea Strategiei s-a bazat pe art. 74. lit. c) al Legii cooperăției de consum, nr. 1252 – XIV din 28 septembrie 2000¹⁸⁶, pe prioritățile de dezvoltare social-economică a Republicii Moldova, stabilite în Strategia Națională de Dezvoltare „Moldova 2020”, aprobată prin Legea nr.166 din 11.07.2012¹⁸⁷, pe prioritățile de integrare economică europeană, punctate în Acordul de Asociere Republica Moldova – Uniunea Europeană¹⁸⁸, ratificat de Parlamentul Republicii Moldova la 2 iulie 2014 (Legea nr.112 din 2 iulie 2014) și de Parlamentul European la 13 noiembrie 2014, pe Strategia „Europa 2020”, care susține creșterea inteligentă, durabilă și favorabilă

¹⁸⁶ Legea cooperăției de consum, nr. 1252 – XIV din 28.09.2000. *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*. Ch., 2000, nr. 154-156.

¹⁸⁷ Legea pentru aprobarea Strategiei naționale de dezvoltare „Moldova 2020”, nr. 166 din 11.07.2012. *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*. Ch., 2012, nr. 245-247. <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&id=345635>

¹⁸⁸ Association Agreement between the European Union and the European Atomic Energy Community and their Member States and the Republic of Moldova. *Official Journal of the European Union*, no. L 260/4 from 30.08.2014. http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv%3AOJ.L_.2014.260.01.0004.01.ENG

incluziunii¹⁸⁹, pe strategiile naționale sectoriale de dezvoltare economică, alte documente de politici, precum și pe principiile cooperatiste internaționale, Regulamentul (CE) nr. 1435/2003 al Consiliului European din 22 iulie 2003 privind statutul societății cooperative europene (SCE)¹⁹⁰, Rezoluția ONU din 18.12.2009¹⁹¹ privind rolul cooperativelor în dezvoltarea socială, Recomandările nr.193 ale Organizației Mondiale a Muncii privind promovarea cooperativelor¹⁹², adoptate de sesiunea 90 ILO la 20 iunie 2002, Comunicatul Comisiei Europene privind promovarea societăților cooperative¹⁹³, prioritățile de dezvoltare a cooperativelor pe plan internațional, promovate de Alianța Cooperatistă Internațională (ICA)¹⁹⁴, Cooperativele Europei (CoopsEurope - diviziunea Europeană a ICA)¹⁹⁵, asociațiile sectoriale internaționale pe domenii de activitate cooperatistă și alte documente relevante.

Strategia de dezvoltare a cooperăției de consum pentru perioada 2016-2019 a fost proiectată¹⁹⁶ în baza *abordărilor sistemice, complexe*

¹⁸⁹ EUROPE 2020. A strategy for smart, sustainable and inclusive growth. Communication from the European Commission. Brussels, 03.03.2010.
<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:2020:FIN:EN:PDF>

¹⁹⁰ Regulation (EC) no. 1435/2003 of the Council from 22.07.2003 on the Statute for a European Cooperative Society (SCE). *Official Journal of the European Union*, no. L 207 from 18.08.2003.
<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32003R1435>

¹⁹¹ Cooperatives in social development [on the report of the Third Committee, A/64/432]. Resolution UN adopted by the General Assembly on 18 December 2009 (A/RES/64/432).
http://dag.un.org/bitstream/handle/11176/147673/A_RES_64_136-EN.pdf?sequence=3&isAllowed=y

¹⁹² Recommendation concerning promotion of Cooperatives (No. 193). International Labour Organization, Geneva, 2002. http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_code:R193

¹⁹³ Communication from the Commission to the Council and the European Parliament, the European Economic and Social Committee and the Committee of Regions on the promotion of co-operative societies in Europe. Brussels, 23.02.2004. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52004DC0018>

¹⁹⁴ www.ica.coop

¹⁹⁵ www.coopseurope.coop

¹⁹⁶ Savga, L., Sitnicenco, V., Șavga, G. Proiectarea strategiei de dezvoltare a cooperativelor de consum prin prisma practicilor europene. *25 de ani de reforma economica in Republica Moldova: prin inovare si competitivitate spre progres economic*. Conf. șt. intern. 23-24 septembrie 2016. Vol. I. Ch.: ASEM, 2016, p. 247-253.

și problematice, ce a facilitat argumentarea unor soluții eficiente de dezvoltare a cooperăției de consum și de valorificare la maximum a potențialului ei în perspectivă. Totodată, în măsura în care a fost posibil, s-a optat pentru *planificarea strategică „bottom-up”* („de jos în sus”), care orientează spre identificarea resurselor neo-endogene și valorificarea acestora pentru a răspunde necesităților locale și a le orienta spre o dezvoltare sustenabilă.

Toate cele expuse mai sus au permis de a stabili cadrul instituțional pentru elaborarea unui document de viziune și identificarea direcțiilor strategice pentru dezvoltarea cooperăției de consum în continuare. Strategia de dezvoltare a cooperăției de consum din Republica Moldova, în perioada 2016-2019, are ca prioritate implementarea unor politici evolutive în domeniu, susținerea modernizării sistemului, sprijinirea creșterii competitivității și a dezvoltării consecvente, eficiente și durabile a cooperativelor de consum în condițiile satisfacerii necesităților multiaspectuale ale membrilor săi, angajaților și populației deservite.

Acest document de politici promovează și încurajează o dezvoltare durabilă a cooperăției de consum din Moldova prin prisma nevoii de a stabili un echilibru între dezvoltarea economică a sectorului cooperatist și impactul acestuia asupra evoluției economico-sociale a țării și este focusat pe procese integrative, de eficientizare și pe sinergia resurselor sistemului cooperatist.

8.

**Orientări și acțiuni strategice prioritare de dezvoltare a
cooperăției de consum**

Importanța și natura activității cooperăției de consum, misiunea acesteia, care constă în promovarea activităților economice în scopul satisfacerii necesităților și intereselor membrilor săi, sporirea contribuției la dezvoltarea localităților, prioritar a celor din mediul rural, la asigurarea dezvoltării sustenabile a pieței de consum, ocuparea forței de muncă implicate în activitatea cooperatistă, asigurarea securității consumului, precum și tendințele de dezvoltare a cooperativelor la nivel global, converg spre perspectiva sectorului cooperativelor de consum în dezvoltarea economico-socială a țării.

Pentru a răspunde provocărilor interne și externe, sistemul cooperăției de consum trebuie să adopte o poziție strategică față de astfel de provocări și oportunități și să se plaseze într-un proces de transformare continuă și de eficientizare a activității, asumându-și obligații ferme în ceea ce privește gestionarea durabilă a resurselor interne și de dezvoltare echilibrată. În acest context, sistemul cooperatist trebuie să valorifice la maximum tendințele favorabile, precum și propriile avantaje competitive. De asemenea, cooperativele trebuie să maximizeze oportunitățile și beneficiile pe care le pot obține prin implementarea programelor de dezvoltare, prin participarea pe piața internă și cea externă. Un rol important, în acest sens, revine elaborării și implementării documentelor de politici în domeniu care trebuie să ia în considerare provocările curente.

Documentul de referință, care punctează dezvoltarea cooperăției de consum până la finele acestui deceniu, constituie Strategia de dezvoltare a cooperăției de consum din Republica Moldova pentru perioada 2016-2019, elaborarea căreia a fost coordonată de autor. Strategia vizează valorificarea sustenabilă și inteligentă a potențialului cooperăției de consum pe toate dimensiunile acesteia (instituțională, infrastructurală, umană, financiară, informațională, managerială ș.a.), susține progresul în dezvoltarea economico-socială a acestui sistem și contribuția la dezvoltarea socio-economică a țării. Potrivit acesteia, *viziunea strategică* de evoluție a sistemului cooperatist se rezumă la dezvoltarea cooperăției de consum în calitate de sistem durabil și competitiv, rezistent la provocări interne și externe, care asigură bunăstarea membrilor săi, a populației deservite și beneficii angajaților săi.

În baza evaluării situației actuale în domeniul cooperăției de consum, analizei SWOT a activității acesteia, provocărilor interne și externe cu care se confruntă sectorul, a priorităților de dezvoltate a cooperativelor în contextul integrării în spațiul economic european și implementării celor mai bune practici internaționale în sfera de activitate cooperatistă, precum și în baza consultărilor cu factorii de decizie și comunitatea membrilor-cooperatori, cercetărilor proprii, au fost identificate următoarele *direcții strategice* de dezvoltare a cooperăției de consum:

- dezvoltarea cooperăției de consum în calitate de sistem unitar, puternic economic;

- consolidarea poziționării sistemului cooperatist de consum pe piața internă (rurală) și penetrarea pe alte piețe (urbană); sporirea competitivității sistemului cooperativelor de consum, creșterea economică a acestuia;
- amplificarea proceselor integraționiste și asociative în cooperarea de consum, extinderea acestor procese în aria internă și pe dimensiunea externă;
- cooperarea sinergică cu autorități publice, potențiali investitori, alte părți interesate;
- modernizarea și dezvoltarea inovativă a sistemului cooperatist,
- integrarea în circuitul economic internațional.

În consens cu aceste direcții, au fost formulate *obiectivele strategice* în domeniu pentru perioada 2016-2019, printre care:

- consolidarea comunității membrilor cooperatori;
- optimizarea activităților economice tradiționale promovare de cooperarea de consum și diversificarea prestațiilor cooperatiste;
- optimizarea structurii organizatorice și eficientizarea managementului sistemului cooperatist, implementarea unor modele inovative de organizare cooperatistă;
- asigurarea stabilității financiare, utilizarea eficientă și eficace a resurselor, asigurarea eficienței activității entităților cooperatiste;
- dezvoltarea potențialului intern și sporirea competitivității sistemului pe piața internă și externă;
- consolidarea relațiilor cu autoritățile publice;
- cooperarea internațională, valorificarea și dezvoltarea parteneriatelor externe.

Aceste obiective orientează spre o evoluție sustenabilă a sistemului prin valorificarea inteligentă și durabilă a potențialului intern, a resurselor, a forței de muncă și a capitalului, precum și spre o acțiune anticipativă și proactivă. Realizarea cu succes a acestor obiective necesită implicarea totală a membrilor, angajaților sistemului cooperatist, factorilor de decizie, partenerilor de afaceri. Totodată, un rol deosebit de important revine susținerii acțiunilor de dezvoltare de către autoritățile publice centrale și locale. Printre principalele activități, ce urmează a fi realizate și care vor impulsiona evoluția cooperăției de consum din țară, pot fi listate următoarele.

Consolidarea fundamentului social al cooperativelor și sporirea rolului membrilor cooperatori, a participării lor în dezvoltarea cooperatistă. Membrii cooperatori constituie axa de reper a cooperăției de consum, fundamentul existenței și funcționării acesteia, de aceea, evoluția acestui sistem trebuie să se fundamenteze pe consolidarea statutului de membru al cooperativei de consum, implementarea programelor de loialitate a membrilor și altor beneficiari ai serviciilor cooperatiste, informarea membrilor despre beneficiile oferite de cooperativele și întreprinderile cooperatiste, participarea în procesul decizional însoțită de creșterea responsabilității membrilor pentru rezultatele activității cooperativelor.

Consolidarea comunității membrilor cooperatori, creșterea numărului de membri necesită implementarea mecanismelor eficiente de cointeresare a acestora, motivarea pentru susținerea și dezvoltarea cooperăției la nivel local, stimularea investițiilor în dezvoltarea

cooperativelor, creșterea părților sociale subscrise. În acest sens, a devenit stringentă elaborarea unui sistem de motivare a membrilor. Un instrument eficient în motivarea participării active a membrilor în dezvoltarea cooperativelor și în managementul acestora ar constitui repartizarea unei părți din beneficiul obținut de către organizațiile cooperatiste către membrii lor proporțional cu valoarea capitalului subscris. Totodată, este oportună elaborarea și implementarea unor programe de oferire a beneficiilor membrilor-utilizatori ai serviciilor cooperativelor prin reducerea prețurilor la produse, oferirea unor servicii adiționale etc.

Pentru implementarea unor astfel de acțiuni este necesară elaborarea și punerea în aplicare a unui sistem informațional de evidența a membrilor cooperativelor și a mișcării lor.

Un rol important în sporirea numărului membrilor și a implicării lor în activitatea și managementul cooperativelor revine informării membrilor privind valorile cooperatiste, beneficiile ce le oferă sistemul cooperatist.

În scopul evaluării percepției imaginii și misiunii cooperativelor de către populație, a fost realizat un studiu (rezultatele sunt publicate¹⁹⁷), care a inclus chestionarea și interviuarea persoanelor din diferite regiuni ale țării. Eșantionul a inclus 350 de persoane. Rezultatele au constatat că doar 49% din respondenți cunosc sau au auzit ceva despre cooperația de consum. Totodată, studiul a arătat că cu cât persoana chestionată este mai tânără, cu atât are mai multe

¹⁹⁷ Șavga, L., Melinte, C. The experience and opportunity of implementation of research-based academic education at Trade Co-operative University of Moldova. *Journal of Research on Trade, Management and Economic Development*. 2014. 1(1), p. 7-16.

așteptări legate de implicarea cooperativelor în protecția mediului, susținerea producătorilor locali, modernizarea serviciilor prestate etc. Pe de altă parte, persoanele în vârstă, în special cei care sunt membri ai cooperativelor sau activează în acest sistem, consideră cooperativele avantajoase și apreciază sprijinul oferit membrilor.

Sondajul a permis de a concluziona că, în pofida creșterii anumitor indicatori economici, sistemul cooperației de consum din țară rămâne într-o relativă absență a imaginii, populația nu distinge caracterul specific al întreprinderilor cooperatiste bazate pe valori. Studiile efectuate au arătat, de asemenea, că în rândul clienților, precum și al membrilor cooperativelor de consum din țară, există înțelegerea rolului lor, însă, mai ales tinerii, așteaptă o modernizare, o anumită redefinire a misiunii și chiar a imaginii cooperației din Republica Moldova. Sistemul cooperativelor de consum are nevoie de mai multă vizibilitate, mai ales în ceea ce privește valorile sale, beneficiile oferite și responsabilitatea sa socială.

În acest context, este necesară o campanie amplă de informare a societății, un accent deosebit fiind pus pe informarea tinerilor, în special prin implementarea diferitor programe de educație formală, nonformală.

O altă axă de intervenție strategică prioritară vizează *optimizarea activităților economice tradiționale promovate de cooperația de consum și diversificarea prestațiilor cooperatiste.*

Puterea economică a cooperației de consum își are origine în principiile cooperatiste care pot fi respectate numai în condițiile

convergenței tuturor intereselor în cadrul sistemului. Responsabilitatea socială față de membrii cooperatori nu poate fi realizată fără a avea o bază economică puternică.

Un rol semnificativ, în acest sens, revine *modernizării activității de comerț și sporirii calității serviciilor comerciale*. Comerțul este domeniul tradițional de activitate economică și cu pondere dominantă în cifra de afaceri a cooperației de consum. Din acest motiv îmbunătățirea prestațiilor comerțului vizează prioritar integrarea și modernizarea sistemului comercial, diversificarea serviciilor comerciale, sporirea calității deservirii populației în baza implementării tehnicilor și metodelor moderne de comercializare a bunurilor. În acest scop, este oportună cartografierea și evaluarea unităților de comerț din cadrul cooperației de consum din punct de vedere al eficienței economice și sociale, al amplasării teritoriale, profilului de specializare, a rolului în dezvoltarea comunităților și elaborarea unui *concept de dezvoltare a sistemului comercial cooperatist*.

Stringentă a devenit și necesitatea creării *unui sistem unitar integrat comercial* în baza întreprinderilor și infrastructurii comerciale disponibile a sistemului cooperației de consum (comerț cu amănuntul și angro), care ar putea concura cu rețelele internaționale și naționale ce operează pe piața internă, ar contribui la o mai bună satisfacere a necesităților de consum ale populației din aria de activitate și la asigurarea eficienței funcționării sistemului comercial, în general. Un asemenea sistem comercial unitar trebuie să răspundă următoarelor principii:

- integritatea sistemului comercial, ce presupune o politică comercială unitară, sistem centralizat de achiziționare a mărfurilor, integrarea sistemelor logistic, informațional, financiar, precum și design și tehnologii comerciale unificate;
- implementarea programelor de loialitate (fidelitate) a cumpărătorilor (reducere a prețurilor, oferirea de bonusuri, cadouri, alte beneficii);
- oferirea spațiilor pentru comercializarea produselor fabricate de întreprinderile cooperatiste sau achiziționate, procesate sau condiționate în cadrul entităților cooperatiste;
- promovarea mărcii/mărcilor comerciale proprii (brand cooperatist) pentru produse/servicii;
- constituirea aparatului comercial modern cu integrarea eficientă a funcțiilor întreprinderilor și a activităților subscrise funcțiunii de vânzare, în special de marketing, promovare etc.

Pentru consolidarea imaginii și sporirea vizibilității cooperăției de consum ar fi oportună elaborarea și promovarea *mărcii/mărcilor comerciale proprii pentru produsele fabricate și/sau comercializate* prin intermediul rețelelor și unităților comerciale ale cooperăției de consum, înregistrarea proprietății intelectuale asupra acestora în modul stabilit legal.

Problemele legate de transport și logistică în cadrul activității de comerț afectează, în mod direct și indirect, competitivitatea sectorului. Instituirea unui *sistem unic de distribuție a mărfurilor* în cadrul cooperăției de consum cu un sistem logistic modern ar permite micșorarea costurilor de distribuție (transportare, administrative,

promovare etc.), iar, drept urmare, reducerea prețurilor la mărfurile de consum, optimizarea cheltuielilor, eficientizarea procesului decizional.

Totodată, este important să fie centralizată și funcția de achiziție a mărfurilor pentru întregul sistem comercial al cooperației de consum. Stabilirea și dezvoltarea relațiilor comerciale directe cu producătorii, furnizorii din țară și de peste hotare va permite obținerea beneficiilor de preț de la producători, asigurarea nivelului necesar de stocuri de mărfuri, reducerea cheltuielilor.

Un rol important în realizarea acestui deziderat revine întreprinderilor de comerț angro. Deși acțiunile în domeniul consolidării sistemului de distribuție a mărfurilor se desfășoară insistent pe parcursul ultimilor ani, iar întreprinderea de comerț angro Angrocoop din mun. Chișinău a reușit să asocieze și administrează 86 de magazine din diferite regiuni ale țării, acest proces încă decurge lent. Funcțiile de achiziționare și de distribuție a mărfurilor realizate de această întreprindere nu au încă o acoperire la nivel de sistem cooperatist, în general.

O atenție deosebită în promovarea serviciilor comerciale cooperatiste în continuare trebuie acordată extinderii implementării formatelor de magazine „CoopPrim” și „CoopPlus” (actualmente în cadrul cooperației de consum activează 115 magazine de aceste tipuri), elaborarea și implementarea noilor formate de unități de comerț, inclusiv pentru unitățile de comerț specializate în comercializarea anumitor mărfuri alimentare, nealimentare. Avantajele și beneficiile acestor tipuri de unități comerciale au fost expuse mai sus.

Cooperația de consum optează continuu pentru omniprezența prestațiilor sale în țară, în scopul satisfacerii nevoilor de consum ale populației. Strategia de dezvoltare a sectorului cooperatist prevede extinderea activității comerciale în localitățile în care prestațiile cooperației de consum sunt lipsă (în special în localitățile cu un număr mic al populației, localitățile îndepărtate), dar sunt vital necesare pentru satisfacerea nevoilor de consum ale populației. Pentru atingerea acestui obiectiv este oportună:

- cooperarea cu autoritățile publice locale, în vederea oferirii facilităților întreprinderilor comerciale cooperatiste ce operează în asemenea localități;
- utilizarea comerțului mobil pentru comercializarea mărfurilor de prima necesitate în localitățile greu accesibile și cu număr mic de locuitori.

În acest context, necesită menționat faptul că în unele documente de politici de dezvoltare, precum Strategia de dezvoltare a comerțului interior în Republica Moldova pentru anii 2014-2020, aprobată prin Hotărârea Guvernului nr. 948 din 25.11.2013¹⁹⁸, autoritățile publice reiterează obiectivele de dezvoltare a sectorului cooperativelor de consum și își exprima suportul în susținerea activității acestora, în particular „susținerea renovării cooperației de consum, ameliorarea activității ei de producere și achiziționare a surplusurilor de produse agricole” pentru stimularea ofertei interne de mărfuri. Însă aceste intenții urmează a fi puse în valoare prin acțiuni concrete.

¹⁹⁸ Hotărârea Guvernului nr. 948 din 25.11.2013 cu privire la aprobarea Strategiei de dezvoltare a comerțului interior în Republica Moldova pentru anii 2014-2020 și a Planului de acțiuni privind implementarea acesteia. *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*. Ch., 2013, nr. 284-289, p. 10.
<http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=350525>

O atenție deosebită urmează a fi acordată sporirii calității prestațiilor comerciale în rețeaua stabilă (fixă), care presupune prioritar:

- modernizarea infrastructurii, rețehnologizarea proceselor comerciale în cadrul unităților de comerț existente;
- aplicarea formelor și metodelor moderne de deservire, inclusiv a autoservirii, vânzărilor la comandă, vânzărilor în credit;
- cooperarea cu instituțiile financiare în scopul inițierii vânzării mărfurilor în baza creditelor de consum;
- modernizarea sistemului de evidență a mărfurilor și vânzărilor prin aplicarea pe larg a sistemului informațional bazat pe codul cu bare;
- implementarea sistemului de achitare cu carduri bancare pentru mărfurile cumpărate în unitățile cooperatiste.

O altă oportunitate de dezvoltare a comerțului cooperatist are în vedere penetrarea pe alte piețe de desfacere decât cea rurală, în care cooperația de consum operează tradițional, extinderea serviciilor comerciale oferite de cooperația de consum pe piața urbană (orașe, municipii), pe piața externă, pe alte piețe specializate.

În condițiile edificării unei societăți informaționale, aplicării pe larg a tehnologiilor informaționale și de comunicații moderne în mediul de afaceri, o atenție sporită necesită acordată implementării formelor și instrumentelor digitale de promovare a vânzărilor, inițierii și dezvoltării comerțului electronic în cadrul cooperației de consum (inclusiv prezentarea ofertei de mărfuri prin cataloagele electronice, implementarea modalității de plată prin sisteme electronice etc.).

Aceste acțiuni ar contribui la sporirea vizibilității cooperăției de consum pe plan internațional, precum și la impulsivarea comerțului exterior. Dinamizarea comerțului exterior se poate realiza prin:

- diversificarea produselor achiziționate și procesate în cadrul sistemului cooperatist, destinate pieței externe;
- instituirea unui sistem eficient de informare despre oferta de export a cooperăției de consum;
- instituirea parteneriatelor și extinderea relațiilor comerciale cu alte structuri cooperatiste de peste hotare în scopul distribuției produselor fabricate sau achiziționate și procesate de sistemul cooperatist din țară, precum și cu alți beneficiari;
- centralizarea exportului de produse prin întreprinderi specializate;
- dezvoltarea comerțului transfrontalier, inclusiv cu produse de origine cooperatistă.

Dezvoltarea sectorului de achiziționare a produselor agricole, de origine animalieră și de altă natură are o importanță strategică în dezvoltarea sistemului cooperatist. Obiectivul prioritar în acest domeniu este apropierea serviciilor de achiziționare de membrii cooperatori și populația deservită prin extinderea infrastructurii de colectare (fixă și mobilă) și asigurarea posibilităților de preluare a acestor produse de la populație în toate localitățile din țară. Acest sector este orientat, pe de o parte, spre ajutorarea membrilor cooperatori, a populației rurale, a fermierilor în vânzarea produselor agricole disponibile, iar, pe de altă parte, spre formarea resurselor pieței alimentare naționale din materia primă locală. Acest domeniu de activitate, la fel ca și cel comercial, vine în suport statului în

promovarea politicii sale sociale în mediul rural prin crearea noilor locuri de muncă, dezvoltarea infrastructurii rurale. Totodată, domeniul de achiziționare din cadrul cooperăției de consum contribuie la realizarea obiectivelor Strategiei de dezvoltare a agriculturii și mediului rural din Moldova în 2014-2020¹⁹⁹, de aceea, ar trebui să fie susținut de autorități.

Însă dezvoltarea acestui sector este împiedicată de insuficiența de mijloace financiare necesare pentru dezvoltarea bazei material-tehnice, dotarea cu utilaj și tehnologii moderne, posibilități limitate pentru asigurarea condițiilor speciale de păstrare pe termen lung a producției achiziționate, calitatea neconformă cu standardele a producției achiziționate, lipsa unui sistem unic de desfacere a producției achiziționate și procesate, concurența neloială pe piața produselor agroalimentare ș.a. Pentru relansarea acestui domeniu este necesară evaluarea potențialului de achiziționare a sistemului cooperăției de consum în funcție de: specializarea agricolă a regiunilor și raioanelor republicii, capacitățile întreprinderilor și organizațiilor cooperatiste, necesitățile de investiții și *elaborarea unui program de dezvoltare a sectorului pe termen lung*, atractiv pentru investiții interne și externe, cu implicarea părților interesate.

Lipsa de coordonare pe orizontală și verticală a lanțurilor de achiziționare în cadrul sistemului cooperăției de consum, dispersarea resurselor financiare, logistice, umane, precum și deficiențele de ordin

¹⁹⁹ Hotărârea Guvernului, nr. 409 din 04.06.2014 cu privire la aprobarea Strategiei naționale de dezvoltare agricolă și rurală pentru anii 2014-2020. *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*. Ch., 2014, nr. 152.
<http://lex.justice.md/md/353310/>

informațional constituie o cauză a competitivității scăzute a acestui sector și justifică necesitatea și oportunitatea *instituirii unei întreprinderi cooperatiste republicane specializate în achiziționare-procesare-comerț-export*.

În scopul stimulării activității de achiziționare, de promovare a produselor agricole autohtone în piața internă și externă este oportună și se solicită de mult timp de către autoritățile cooperatiste alocarea surselor financiare din fondul de subvenționare a producătorilor agricoli, cu destinație exclusiv pentru activități de achiziționare a acestor produse în cooperarea de consum, dotarea infrastructurii de achiziționare, păstrare, procesare a produselor agricole, de origine animalieră și de altă natură din sectorul agrar.

În același scop, se impune modificarea modalității de calculare a TVA la achiziționarea și comercializarea produselor agricole achiziționate de la agenții economici și persoane fizice neplătitoare de această taxă. Totodată, este oportună includerea organizațiilor, întreprinderilor cooperatiste de consum în lista beneficiarilor potențiali pentru obținerea subvențiilor (integral sau parțial) la creditele pe termen scurt preluate de entitățile cooperatiste, aceste surse fiind oferite în avans sau achitate pentru produsele achiziționate de la producătorii agricoli, populație.

Având în vedere oportunitățile pe care le oferă semnarea Acordului de Asociere Republica Moldova – Uniunea Europeană și a Acordului de Liber Schimb Aprofundat și Cuprinzător, proximitatea și dimensiunea pieței europene (cca 500 de milioane de consumatori),

capacitatea ei de absorbție a mărfurilor de consum și a produselor destinate industrializării, pe de o parte, și a standardelor europene, pe de altă parte, un obiectiv prioritar pentru dezvoltarea durabilă a sectorului de achiziționare-procesare a produselor agroalimentare reprezintă creșterea investițiilor în modernizarea lanțului agroalimentar, inclusiv conformarea cu cerințele UE privind siguranța alimentară și cerințele de calitate a produselor pentru consolidarea potențialului de export.

În această ordine de idei, multiple posibilități pentru penetrarea pe piețe externe oferă și acordurile de comerț liber cu țările CSI, CEFTA, cu Turcia (cca 380 de milioane de consumatori), precum și eventualele acorduri EFTA, cu China, Egipt.

Pentru a asigura evoluția în continuare a domeniului de **achiziționare**, eforturile entităților cooperatiste necesită să se axeze pe următoarele acțiuni prioritare:

- sporirea competitivității sectorului prin concentrarea pe produse agricole cu valoare adăugată înaltă;
- extinderea parteneriatelor cu producătorii agricoli (fermieri, producători individuali, populație) în vederea încheierii contractelor de achiziționare a producției agricole de lungă durată;
- dezvoltarea bazei material-tehnice a întreprinderilor/centrelor de achiziții, inovarea tehnico-tehnologică a acestora;
- reutilizarea și re tehnologizarea abatoarelor din cadrul cooperăției de consum;

- dezvoltarea infrastructurii de păstrare și de condiționare a produselor agricole și de altă natură achiziționate, inclusiv a frigiderelelor cu capacitate mare și medie;
- facilitarea accesului la piețele de capital a întreprinderilor cooperatiste, aplicarea la programe/proiecte de sprijin a investițiilor în sectorul agro-alimentar;
- integrarea entităților cooperatiste în lanțurile de aprovizionare prin stabilirea și dezvoltarea legăturilor acestora cu participanții implicați, inclusiv procesatori, comercianți, precum și facilitarea accesului acestora la locurile pe piață;
- distribuția producției achiziționate prin rețeaua comercială din cadrul sistemului cooperatist (la nivel local, dar și în alte cooperative, localități, regiuni), precum și în afara cooperăției de consum;
- explorarea oportunității de creare a rețelei de unități de comerț specializate în comercializarea produselor agricole și de altă natură achiziționate prin intermediul entităților cooperăției de consum atât în aria de activitate a cooperăției de consum, cât și în localitățile urbane;
- diversificarea produselor destinate pieței externe (semințe, plante medicinale, măcieș, carne, piei ș.a.) și extinderea exportului producției achiziționate,
- cooperarea cu autoritățile publice în vederea asigurării instituțiilor publice cu produse achiziționate, fabricate sau comercializate de întreprinderile cooperatiste.

Activitatea de achiziționare servește drept bază pentru ***dezvoltarea sectorului industrial***, care reprezintă o sursă importantă în formarea resurselor și ofertei de produse proprii ale cooperăției.

Industria cooperatistă este orientată prioritar spre fabricarea produselor de prima necesitate, inclusiv a pâinii și a produselor de panificație, de cofetărie-patiserie, pastelor făinoase, a mezelurilor, băuturilor ș.a.

Complexul industrial cooperatist dispune preponderent de întreprinderi mici și mijlocii, care însă sunt dispersate și se dezvoltă izolat, dispun de posibilități investiționale și de re tehnologizare limitate ce reduce considerabil competitivitatea lor.

Dezvoltarea sustenabilă a acestui sector în continuare impune necesitatea *identificării priorităților și domeniilor strategice de dezvoltare a industriei cooperatiste*, evaluarea și diagnosticarea economico-financiară a fiecărei întreprinderi din complexul industrial, evidențierea celor ce răspund obiectivelor strategice în domeniu, reprofilarea sau lichidarea celor neprofitabile (nerentabile) și fără perspectivă, înstrăinarea acestora și investirea surselor obținute în dezvoltarea infrastructurii de perspectivă, care va asigura activitatea eficientă a domeniului în cauză și o mai bună satisfacere a necesităților populației deservite.

Totodată, o altă condiție pentru dezvoltarea sectorului industrial, eficientizarea activității economice a acestuia, poate fi asigurată prin integrarea structurilor de producție (întreprinderi, secții) într-un *complex unitar* cu centralizarea anumitor funcții (proiectarea și elaborarea produselor noi, infrastructură informațională comună, sistem de distribuție comun etc.), care să funcționeze pe principii unitare și în baza unui program (concept) comun de dezvoltare.

Într-un mediu în continuă schimbare creșterea potențialului intern al sistemului cooperăției de consum și a competitivității acestuia poate fi asigurată prin amplificarea proceselor integraționiste pe întreg circuitul economic al mărfurilor. Într-un asemenea context, este oportună integrarea industriei cooperatiste cu sistemul de achiziții și cel comercial, crearea, în funcție de necesitate, a sistemelor logistice comune, ce ar permite reducerea cheltuielilor, drept urmare, a centralizării anumitor funcții (achiziționarea materiei prime, dezvoltarea de noi produse, distribuirea, promovarea, informarea etc.).

În scopul sporirii competitivității produselor și asigurării eficienței economice a activității întreprinderilor de producere, este vitală reutilizarea sectorului industrial, implementarea tehnologiilor de producere durabile. În acest sens, un rol deosebit de important revine atragerii surselor investiționale interne și externe pentru modernizarea bazei material-tehnice și a tehnologiilor de fabricare, care se poate realiza prin promovarea unei politici investiționale eficiente, participarea la concursuri de proiecte investiționale, cooperarea cu parteneri interni și externi în acest domeniu, valorificarea parteneriatelor public-privat ș.a.

Sporirea calității și competitivității producției fabricate de cooperăția de consum presupune, în primul rând, alinierea la cerințele europene în domeniul securității alimentare. Acest deziderat se poate realiza prin preluarea standardelor europene în domeniul siguranței produselor în cooperare cu autoritățile responsabile de aceasta, implementarea în întreprinderile de producere a sistemelor de calitate

în baza standardelor internaționale și certificarea externă a calității produselor, ce va facilita extinderea posibilităților de penetrare pe piețe externe și va contribui la sporirea calității consumului și a încrederii consumatorilor.

Cu toate că întreprinderile cooperatiste produc o gama variată de produse, acestea deseori se comercializează fără identificarea originii sale sau, rareori, unele din ele se comercializează sub o marcă comercială locală. Elaborarea și lansarea unei *mărci comerciale (brand) proprii pentru producția cooperatistă* și promovarea acesteia va spori vizibilitatea acestor produse pe plan intern și extern și încrederea consumatorilor.

Eficientizarea activității industriei cooperatiste reclamă optimizarea distribuției produselor fabricate, în acest domeniu au devenit stringente și se impun următoarele acțiuni:

- elaborarea și implementarea unei politici de marketing industrial la nivel de sistem cooperatist și întreprinderi de producere, consolidarea structurilor de marketing și logistică în acest domeniu;
- extinderea nișelor de piață în care sunt prezente produsele cooperatiste, colaborarea cu rețeaua de comerț a cooperației de consum și cu alte rețele comerciale pentru optimizarea cheltuielilor de logistică;
- promovarea unei politici agresive de distribuție și de promovare pe piața internă și externă a produselor fabricate în cooperația de consum;
- implementarea pe larg a tehnologiilor informaționale și comunicaționale, integrarea întreprinderilor de producere în

sistemul unic informațional al cooperăției de consum pentru o mai bună *informare* despre oferta de mărfuri, eficientizarea distribuției lor.

O altă dimensiune de dezvoltare strategică a cooperăției de consum vizează ***dezvoltarea și diversificarea serviciilor***, care prevede modernizarea infrastructurii în domeniu, extinderea serviciilor tradițional oferite de entitățile cooperatiste (de alimentație publică, de piață, educaționale și de cercetare ș.a.) și sporirea calității acestora.

Alimentația publică a devenit un domeniu tradițional al prestației de servicii cooperatiste, care este, de asemenea, un sector promițător în evoluția cooperăției de consum, avându-se în vedere obiectivul de sporire a calității vieții urmărite de entitățile cooperatiste. Dezvoltarea acestui domeniu trebuie să se axeze pe:

- optimizarea formatului întreprinderilor (structurilor) de alimentație publică, crearea rețelei/rețelelor, de asemenea, de întreprinderi cu un brand comun, elaborarea și implementarea conceptului de rețea de alimentație publică cooperatistă;
- reutilizarea și re tehnologizarea unităților de alimentație publică;
- sporirea calității produselor gătite în unitățile de alimentație publică, implementarea cerințelor standardelor internaționale în domeniu, a sistemului HACCP;
- extinderea fabricării produselor de cofetărie, culinare, semifabricate ș.a. de către unitățile de alimentație publică și distribuirea lor atât prin rețeaua comercială cooperatistă, cât și prin alte unități de comerț, instituții publice;
- implementarea programelor de loialitate a consumatorilor;

- cooperarea cu sistemul logistic comercial, în vederea aprovizionării centralizate a unităților de alimentației publice cu produse;
- integrarea unităților de alimentație publică cooperatiste în industria turistică (în tururi/trasee turistice);
- promovarea serviciilor de alimentație publică prin mediul electronic și alte surse media tradiționale;
- extinderea serviciilor oferite de unitățile de alimentație publică (livrare la comandă, deservirea diferitor manifestări în cadrul și în afara localurilor unităților, la domiciliu ș.a.);
- implementarea tehnologiilor moderne de preparare a produselor (pregătirea în văzul clienților, alegerea materiei prime de către consumatori ș.a.) și de deservire a clientelei (amenajarea locurilor de joacă pentru copii în cadrul sau în preajma unităților de alimentație publică, oferirea diferitor programe educaționale, de divertisment tinerilor, familiilor ș.a.)
- asigurarea cu personal cu performanțe profesionale a sectorului de alimentație publică.

Serviciile de piață reprezintă o altă sferă a prestațiilor de servicii de către entitățile cooperăției de consum. Destinația acestor servicii este, în primul rând, pentru comercializarea produselor agricole achiziționate de către entitățile cooperatiste de la populație, gospodării fermiere și oferirea locurilor/spațiilor pentru vânzarea producției proprii direct producătorilor agricoli și procesatorilor, precum și populației. Diversificarea și modernizarea serviciilor de piață, sporirea calității acestor servicii în viitor urmează să se axeze pe următoarele acțiuni:

- organizarea noilor piețe comerciale în localitățile rurale, în special în localitățile în care acestea sunt lipsă, dar sunt oportune,
- reutilizarea și modernizarea piețelor comerciale existente prin dotarea cu utilaj modern de măsurare, amenajarea pavilioanelor pentru comercializarea produselor alimentare conform cerințelor sanitare, amenajarea și dotarea laboratoarelor pentru controlul și certificarea calității producției de origine agricolă și animalieră.

Cooperația de consum și-a dezvoltat pe parcursul existenței sale un sistem educațional propriu, fiind, de fapt, unicul sistem privat în țară care dispune de un asemenea sistem. Serviciile educaționale au menirea de a asigura cu personal calificat unitățile economice ale cooperației de consum și a asigura dezvoltarea lui profesională continuă, de a promova inovația în cadrul sistemului cooperatist prin realizarea de cercetări științifice în probleme stringente ce vizează funcționarea și dezvoltarea în continuare a acestui sistem. De aceea, acțiunile strategice ce urmează a fi realizate în acest domeniu în următoarea perioadă se referă la:

- ajustarea arhitecturii, managementului și a organizării învățământului profesional (superior, profesional tehnic) la cerințele actuale în domeniu și prioritățile integrării în spațiul european al învățământului superior și profesional;
- actualizarea permanentă a ofertei educaționale și a conținuturilor educaționale în conformitate cu necesitățile cooperației de consum și ale pieței muncii;

- consolidarea capacității instituționale și a managementului instituțiilor de învățământ cooperatist, a structurilor interne de asigurare a calității;
- promovarea cercetărilor în domeniile activității cooperăției de consum pentru fundamentarea soluțiilor inovative de dezvoltare;
- diversificarea formelor de organizare a studiilor, inclusiv implementarea învățământului electronic;
- oferirea serviciilor de consultanță entităților cooperăției de consum și altor beneficiari;
- integrarea instituțiilor de învățământ într-un consorțiu educațional în scopul eficientizării utilizării resurselor, cooperării în materie de continuitate, calitate a formării profesionale;
- cooperarea cu entitățile cooperatiste, cu alți agenți economici, în scopul unei mai bune inserții a absolvenților în piața muncii;
- dezvoltarea profesională a angajaților din cooperăția de consum prin organizarea cursurilor, seminarelor de formare continuă;
- crearea clusterelor: instituții de învățământ - organizații, întreprinderi cooperatiste, mediu de afaceri pentru generarea de inovații și promovarea lor în economia reală;
- instituirea unui parteneriat eficient cu beneficiarii serviciilor educaționale (studenții, angajatori, mediu de afaceri);
- diversificarea surselor de finanțare a instituțiilor de învățământ;
- promovarea cercetărilor în domeniul dezvoltării cooperatiste, transferul de tehnologii moderne și inovații în sectorul cooperăției de consum.

Pe lângă serviciile tradiționale este oportună inițierea în viitor a prestării în cadrul sistemului cooperatist a unor servicii sociale, a serviciilor prestate antreprenorilor agricoli (de prelucrare a terenurilor agricole, de închiriere a utilajului, de depozitare a produselor agricole ș.a.), a serviciilor informaționale, poligrafice, de publicitate, de divertisment și altele.

Realizarea acțiunilor menționate privind dinamizarea și diversificarea activităților economice, promovate de sectorul cooperativelor de consum din țară, va impulsiona evoluția acestui segment important al sistemului economic național.

Totuși, vorbind în termeni de eficientizare și de optimizare a activităților economice tradiționale și având în vedere existența unor imobile neutilizabile, în special din cauza lipsei resurselor financiare, considerăm că, din punct de vedere prospectiv, este necesară o evaluare a infrastructurii (bazei tehnico-materiale) existente, determinarea sectoarelor/subsectoarelor prospective de dezvoltare, optimizarea infrastructurii cooperatiste în funcție de domeniile prioritare de dezvoltare în continuare a cooperăției de consum, înstrăinarea imobilului excesiv și reinvestirea surselor obținute în extinderea și dezvoltarea întreprinderilor și tehnologiilor de perspectivă, cu impact asupra prestației sociale și eficienței activității economice a entităților cooperatiste. O asemenea cale au urmat și alte sisteme cooperative din alte țări, spre exemplu, cooperăția de consum din Suedia, care, confruntându-se mai mulți ani în urmă cu o criză internă, și-a revăzut strategia de dezvoltare și a decis să se axeze doar

pe activitatea de comerț intern, a investit substanțial în consolidarea infrastructurii comerciale din sursele obținute din vânzarea bunurilor neutilizabile și devenite inutile. Grație unei politici comerciale bine fundamentate și eficiente, a devenit în prezent unul din cele mai puternice sectoare ce operează pe piața internă, deținând o pondere de cca 20% din vânzările cu amănuntul din această țară.

Optimizarea structurii organizatorice și eficientizarea managementului sistemului cooperatist, implementarea unor modele inovative de organizare cooperatistă presupune întâi de toate optimizarea organizării interne a sistemului cooperației de consum. Acțiunile în acest domeniu trebuie să se axeze pe procese integraționiste (pe verticală și orizontală) și asociative, indiferent de aria teritorială de acțiune și profilul de activitate economică (comerț cu amănuntul-comerț angro; achiziționare-procesare-păstrare-distribuție a produselor agricole ș.a.).

Pentru restructurarea organizațională sunt necesare câteva demersuri importante, printre care:

- diagnosticarea activității entităților economice cooperatiste din întreaga țară și luarea deciziilor referitoare la reorganizarea/lichidarea celor ce activează ineficient și nu sunt conforme legislației;
- reorganizarea/restructurarea cooperativelor ce operează pe aceeași piață prin fuziunea acestora sau prin alte forme de reorganizare, ce ar permite reducerea cheltuielilor legate de funcționarea lor, în special a celor administrative,

- susținerea organizațiilor cooperatiste puternice din punct de vedere economic și integrarea infrastructurii acestora într-un sistem unic economic;
- restructurarea întreprinderilor cooperatiste și integrarea lor în structuri specializate pe domenii de activitate cooperatistă (comerț, achiziționare, prestări servicii etc.) la nivel republican, regional.

Un factor motivant în eficientizarea activităților cooperatiste ar constitui implementarea unui sistem adecvat de reprezentare a organizațiilor cooperatiste în uniunea centrală, nu doar în funcție de numărul membrilor cooperatori, dar și având în vedere contribuția la dezvoltarea sistemului cooperativelor.

Pe lângă restructurarea organizațională, este oportună restructurarea managerială a sistemului prin optimizarea ierarhiei manageriale pe întreaga verticală a cooperăției de consum, precum și pe orizontală, prin:

- reducerea structurii ierarhice și trecerea la structura pe două niveluri (cooperative de consum – Uniune Centrală);
- optimizarea organelor de conducere ale organizațiilor cooperativiste, excluderea acelor niveluri ce împiedică procesul decizional;
- restructurarea internă managerială la nivel organizațional (cooperative, întreprinderi),
- implementarea conceptului cooperativelor de două niveluri.

Deși despre primul deziderat se discută de mai mult timp, realizarea lui însă se confruntă cu rezistență din partea unor organizații

cooperatiste, în cele mai frecvente cazuri, din motivul factorului uman. Optimizarea organelor de conducere a cooperativelor solicită, inițial, modificarea legislației în vigoare prin care acestea sunt reglementate. Iar cel din urmă obiectiv, restructurarea internă a entităților cooperatiste ineficiente, deși este recunoscută a fi foarte necesară și depinde doar de voința managementului acestora, se efectuează foarte anevoios din motive de natură subiectivă.

O atenție deosebită necesită atribuită managementului organizațional, sporirii performanțelor acestuia, care se poate realiza prin:

- administrarea eficientă a resurselor umane, mai ales prin formarea, recrutarea de personal calificat;
- o mai mare implicare a personalului în procesul decizional;
- optimizarea costurilor și eficientizarea activităților economice;
- aplicarea metodei bugetului de venituri și cheltuieli pe fiecare unitate economică și stabilirea profitului drept bază pentru retribuirea muncii și stimularea angajaților, astfel încât anume aceasta să mobilizeze întregul personal pentru implicare activă în acțiuni de rentabilizare a prestațiilor sale;
- identificarea oportunităților de dezvoltare accelerată, atragerea surselor interne și externe în acest sens;
- impunerea unor obiective de performanță strict determinate (cu indicatori măsurabili) și urmărirea atingerii acestora;
- aplicarea tehnologiilor informaționale și comunicaționale moderne, mai cu seamă pentru sporirea calității și eficientizarea prestațiilor, informarea membrilor cooperativelor.

Asigurarea stabilității financiare, utilizarea eficientă și eficace a resurselor, asigurarea eficienței activității entităților cooperatiste reprezintă un factor important pentru funcționarea sustenabilă a organizațiilor și întreprinderilor cooperatiste, implementarea proiectelor de modernizare și de extensiune a prestațiilor cooperatiste, de sporire a calității serviciilor oferite populației, recompensării membrilor cooperatori și a angajaților sistemului.

Precum s-a menționat mai sus, activitățile economice desfășurate de cooperația de consum au un pronunțat caracter social, ce derivă din misiunea cooperativelor de consum, aceasta le distinge de alte forme de activitate antreprenorială. Având drept scop prioritar satisfacerea necesităților membrilor săi, cooperativele activează preponderent pe piața rurală, inclusiv în localitățile îndepărtate și cu un număr mic de populație. Astfel, serviciile cooperatiste sunt orientate spre populația cu un nivel jos de venituri, inclusiv cele din activitatea salarială și cu capacitate redusă de cumpărare. Pe de altă parte, procesele demografice din țară, migrația populației, migrația cererii consumatorilor spre mediul urban limitează posibilitățile de creștere accelerată a veniturilor provenite din activitatea comercială.

În asemenea condiții, activitatea și stabilitatea economico-financiară a cooperației de consum este influențată nu doar de factori de natură internă, dar, mai cu seama, de cei externi.

Insuficiența resurselor financiare rămâne a fi o barieră importantă în dezvoltarea cooperației de consum, în special în localitățile unde activitățile cooperatiste sunt neprofitabile, dar sunt solicitate de populație prioritar pentru asigurarea cu produse de prima

necesitate. Deoarece misiunea socială este în responsabilitatea autorităților publice, pentru menținerea prestațiilor cooperatiste în asemenea localități și ameliorarea situației economice a entităților cooperatiste este stringentă susținerea din partea autorităților a astfel de activități cooperatiste, care poate fi realizată în diferite forme (subvenții, eliberarea de taxă de amplasare sau reducerea acesteia ș.a.).

Însă, în activitatea practică, deseori situația este inversă. Autoritățile publice locale, bazându-se pe prevederile Codului Fiscal²⁰⁰ (art. 289, lit. e), stabilesc și încasează taxe de amplasare pentru unitățile comerciale și/sau de prestări servicii ale cooperăției de consum, îndeosebi pentru cele amplasate în mediul rural, de cele mai multe ori, exagerate, fără a lua în considerare condițiile în care operează asemenea entități (astfel, dacă inițial taxa de amplasare a fost plafonată până la 3600 lei, apoi 5400 lei, în prezent nu există limită maximă de stabilire a acestei taxe locale, autoritățile locale având tendința de majorare a acesteia). Aceasta pune în deficiență desfășurarea activității comerciale în condițiile numărului mic de consumatori cu capacități reduse de cumpărare și, în cele din urmă, conduce la sistarea activității unităților de comerț, de prestări servicii amplasate în mediul rural. Remedierea acestei situații ar facilita prestarea de servicii comerciale în localitățile „nerentabile”.

Evoluția sectorului cooperativelor de consum depinde, în mare măsură, de valorificarea potențialului său intern, de acceptarea

²⁰⁰ Codul Fiscal al Republicii Moldova, nr.1163 din 24.04.1997. *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*. Ch., 2005, ediție specială.

schimbărilor, implementarea inovațiilor în activitate. Principalii factori interni, care pot contribui la eficientizarea activității economice a sistemului cooperăției de consum, sunt:

- dezvoltarea activităților economice, penetrarea pe noi piețe, diversificarea și extinderea serviciilor cooperatiste;
- modernizarea infrastructurii și rețehnologizarea în toate domeniile de activitate cooperatistă;
- instituirea serviciului de audit intern în cadrul organizațiilor și întreprinderilor cooperatiste ce ar preîntâmpina activitatea economică inefficientă a acestora;
- implementarea sistemelor eficiente de stimulare a angajaților, întreprinderilor în funcție de performanțele obținute;
- implementarea mecanismelor eficiente de monitorizare a rezultatelor activității economice și a acțiunilor de răspuns la rezultatele inefficiente și situațiile de destabilizare;
- implementarea unui sistem informațional integrat de evidență a rezultatelor economico-financiare la nivel de sistem cooperatist cu vizibilitate la nivel de fiecare agent economic din cadrul cooperăției de consum;
- perfecționarea și eficientizarea managementului activității economico-financiare pe întreaga verticală a sistemului cooperatist, aplicarea instrumentelor managementului financiar, managementului riscurilor în gestiunea economico-financiară a sistemului;
- implementarea instrumentelor eficiente de stimulare a managerilor, angajaților pentru performanțe în activitate;

- responsabilizarea managementului și angajaților întreprinderilor și organizațiilor cooperatiste, inclusiv cea materială, pentru gestionarea ineficientă a subiecților economici;
- cooperarea cu organizații de creditare, investiționale pentru finanțarea programelor de dezvoltare a cooperației de consum,
- crearea instituțiilor financiare proprii ale cooperației de consum.

Dezvoltarea durabilă a cooperației de consum necesită consolidarea potențialului de investiții. Resursele interne, datorită caracterului social al activităților economice cooperatiste, sunt insuficiente pentru realizarea programelor de investiții și de modernizare. În acest sens, acțiunile trebuie focusate pe:

- atragerea surselor financiare din exterior (împrumuturi, credite, depuneri etc.) de la diferiți terți, fără a pierde identitatea cooperatistă;
- atragerea resurselor bănești ale membrilor, angajaților sistemului cooperatist și ale populației din aria de activitate a cooperației de consum;
- aplicarea la proiecte de microfinanțare, de asistență tehnică, alte proiecte pentru dotarea cu echipament modern a întreprinderilor cooperatiste și implementarea tehnologiilor moderne;
- elaborarea și implementarea unui sistem eficient de motivație și recompensare a investițiilor în funcție de performanțele activității subiecților economici din cooperația de consum;
- accesarea fondurilor europene pentru dezvoltarea infrastructurii cooperatiste.

Dezvoltarea potențialului intern și sporirea competitivității sistemului pe piața internă și externă. În condițiile unui mediu social-

economic în permanentă schimbare, a creșterii competiției pe piața internă și externă, amplificării proceselor de globalizare economică, dezvoltării noii economii, inclusiv a celei digitale, pentru a face față acestor provocări, cooperarea de consum trebuie să se plaseze într-un proces de modernizare continuă, de implementare a inovațiilor, de dezvoltare a resurselor sale interne, de extindere a parteneriatelor cu părțile interesate (la nivel intern, național și internațional) și alți beneficiari.

Având în vedere complexitatea acestui obiectiv important, dezvoltarea infrastructurală trebuie să se axeze pe trei dimensiuni: extinderea infrastructurii cooperatiste, consolidarea bazei tehnico-materiale a sistemului cooperatist și re tehnologizarea activităților. În acest sens, este oportună:

- promovarea și susținerea integrării infrastructurale (pe domenii de activitate economică: servicii comerciale, achiziționare-procesare, servicii de alimentației publice ș.a.), concentrarea în rețele (la nivel local, regional, republican) pentru utilizarea și administrarea eficientă a resurselor și sporirea avantajelor competitive ale cooperăției de consum;
- crearea întreprinderilor specializate pe domenii cu un sistem de management comun și concentrarea nu doar a resurselor material-tehnice, dar și a celor financiare, umane și cu crearea unui sistem informațional unitar;
- elaborarea și înregistrarea mărcilor comerciale pentru diferite rețele instituite în cadrul cooperăției de consum, produse procesate și comercializate prin intermediul sistemului cooperatist;

- încurajarea creării unităților cooperatiste în localitățile unde acestea sunt solicitate pe principiul eficienței economice și susținerii de către autorități;
- dotarea unităților cooperatiste cu utilaj și tehnologii moderne, care să asigure calitatea produselor și a serviciilor prestate de cooperația de consum, precum și utilizarea eficientă a resurselor;
- susținerea implementării formelor mobile de activitate în localitățile care întâmpină deficiențe în deservirea populației (pentru comercializarea mărfurilor de prima necesitate, achiziționarea produselor agricole, prestarea altor servicii) ș.a.

Un factor cheie în asigurarea progresului cooperației de consum revine stimulării dezvoltării inovative a acestui sistem, bazate pe cunoaștere și flexibilizarea angajamentului sistemului cooperatist în implementarea soluțiilor inovative pe toate direcțiile de activitate.

Activitatea de cercetare-inovare-dezvoltare are o importanță deosebită în realizarea demersului de transformare a economiei naționale, inclusiv a economiei cooperației de consum într-o economie inteligentă, durabilă și favorabilă incluziunii. Anume această activitate poate contribui semnificativ la îmbunătățirea competitivității sistemului cooperatist și creșterea economică.

O soluție eficientă, în acest context, reprezintă implementarea conceptului de *Specializare Inteligentă (S3)*. Acest concept a fost înglobat și a devenit elementul-cheie al politicii de coeziune a Uniunii Europene, devenind un instrument eficient în realizarea strategiei europene pentru o creștere inteligentă, durabilă și favorabilă

incluziunii. Mai multe detalii despre această abordare a dezvoltării economice sunt expuse în publicațiile din domeniu²⁰¹.

În 2010 Comisia Europeană a adoptat Comunicatul către Parlamentul European și Consiliu ”Regional Policy contributing to smart growth in Europe 2020”²⁰², chemând statele membre să dezvolte Strategii de Specializare Inteligentă. Fiind incluse ca condiție ex-ante în cadrul politicii de coeziune pentru perioada 2014-2020, aceste strategii au devenit cerință fundamentală pentru accesarea fondurilor structurale.

O strategie de specializare inteligentă este diferită de una obișnuită de inovare prin faptul că²⁰³:

- baza sa teoretică nu ia în considerare numai aspectele tipice legate de cercetare și aptitudini, ci și *toate atuurile*, de exemplu, localizarea geografică, resursele naturale ș.a., precum și aspectele ce țin de cerere, nevoile societății, potențialii clienți, inovarea la nivelul sectorului public;
- specializarea inteligentă nu este o decizie de sus în jos, ci una elaborată și pusă în aplicare în cadrul unui proces dinamic de *descoperire antreprenorială*, care implică principalele părți interesate într-o formă de conducere prin colaborare;

²⁰¹ Savga, L. Dezvoltarea competitivității și creșterea economică a Republicii Moldova prin specializarea inteligentă. *Dezvoltarea relațiilor comerciale din perspectiva integrării economice a Republicii Moldova în circuitul economic internațional*. Conf. șt.- pract. intern. din 21-22 septembrie 2017. Ch.: UCCM: INCE, Vol. 1, 2017, p. 21-35.

Savga, L. Valorificarea potențialului de cercetare-dezvoltare-inovare din Republica Moldova prin specializarea inteligentă. În: *Creșterea economică în condițiile globalizării: modele de dezvoltare durabilă*. Conf. intern. șt.- pract. din 12-13 octombrie 2017, Ed. a 12-a. Vol. I. Ch.: INCE, 2017, p. 27-30.

²⁰² Regional Policy contributing to smart growth in Europe 2020. Communication From the Commission to The European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee. Brussels, 6.10.2010. http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/official/communic/smart_growth/comm2010_553_en.pdf

²⁰³ Panorama. Inforegio, 2012, no.44, p.8-9.

http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/panorama/pdf/mag44/mag44_ro.pdf

- aceasta are o *perspectivă globală* asupra potențialelor avantaje competitive și piețe, precum și un potențial de cooperare cu inovatorii dincolo de granițele geografice;
- aceasta se bazează pe identificarea *specializărilor cognitive*, celor mai adecvate pentru potențialul lor de inovare,
- aceasta nu pune accentul pe generarea de noi cunoștințe oriunde, ci recomandă stocarea cunoștințelor și tehnologiilor existente în vederea *inovării în toate formele posibile*, inclusiv cele organizaționale, de marketing, generate de utilizator și inovare socială;
- aceasta constă în stabilirea priorităților în perioade de resurse limitate și *orientarea investițiilor spre avantajele comparative* pentru a acumula *masă critică* și a excela astfel prin diferențierea țării sau regiunii respective de altele;
- specializarea inteligentă se bazează pe cooptarea tuturor *părților interesate (întreprinderi, centre de cercetare, universități, autorități, societatea civilă)*, care colaborează pentru a identifica cele mai promițătoare zone de specializare și *a resurselor* în jurul unei viziuni axate pe criteriul excelenței dezvoltării domeniului respectiv,
- specializarea inteligentă nu se referă la alegerea câștigătorilor în ceea ce privește sectorul sau tehnologia, ci la schimburi încrucișate între și în rândul sectoarelor și tehnologiilor.

Deosebit de importantă devine elaborarea și implementarea strategiei de specializare inteligentă în Republica Moldova, în contextul aspirațiilor de integrare europeană, precum și datorită faptului că conceptul de specializare inteligentă susține reorientarea

politicilor de cercetare-inovare-dezvoltare către acele activități de cercetare care oferă rezultate cu relevanță economică.

Astfel de strategie de specializare inteligentă în Republica Moldova urmează a fi elaborată până în 2020²⁰⁴. Sectorul cooperativelor trebuie să devină parte a acestui proces prin participarea la procesul de descoperire antreprenorială și prin contribuții la realizarea acestei strategii.

În condițiile *edificării societății informaționale și penetrării rapide a TIC* moderne în toate domeniile de activitate umană, în special în cea economică, o prioritate majoră pentru sporirea competitivității sistemului cooperației de consum pe plan intern și extern constituie implementarea instrumentelor de marketing digital (e-marketing) în activitatea cooperatistă pentru o mai bună vizibilitate și promovare a serviciilor. În acest scop, pot fi utilizate diferite instrumente de e-marketing, însă, în primul rând, trebuie instruit personalul în acest domeniu. Prezența în mediul electronic constituie un avantaj competitiv esențial și a devenit o necesitate stringentă pentru unitățile cooperației de consum.

Resursa cheie în asigurarea dezvoltării sustenabile a fiecărei întreprinderi și cooperative de consum constituie *resursele umane* implicate în activitatea acestora. Calitatea acestor resurse determină viteza cu care se va realiza schimbarea în sistem și se va obține performanța activității lui. Investiția în dezvoltarea acestor resurse va

²⁰⁴ Eastern Partnership – Focus in key priorities and deliverables. Joint Staff Working Document. Brussels, 15.12.2016
https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/near-eeas_joint_swd_2016467_0.pdf

asigura viabilitatea și succesul funcționării cooperăției de consum în viitor. Personalul ce activează în sistemul cooperăției de consum, deși se distinge prin fidelitate și are o mare experiență de activitate în domeniu, se caracterizează printr-un proces de „îmbătrânire”. Această tendință, precum și insuficiența acută de forță de muncă în mediul rural, impune stringent necesitatea elaborării *unui program de asigurare cu resurse umane competitive a cooperăției de consum* pe termen mediu și lung pentru asigurarea viabilității sistemului. Un asemenea program trebuie să se bazeze pe:

- tendințele de dezvoltare a cooperăției de consum în aspect teritorial și al domeniilor de activitate;
- prioritățile și obiectivele de dezvoltare socio-economică la nivel local, raional, național;
- determinarea necesarului în personal și în pregătirea cadrelor pentru cooperăția de consum pe perioade anumite;
- sporirea atractivității locurilor de muncă și atragerea tinerilor în activitatea întreprinderilor și a organizațiilor cooperatiste la toate nivelurile;
- implementarea unui sistem de dezvoltare profesională continuă a angajaților din unitățile cooperatiste și de instruire a managerilor;
- susținerea și stimularea policalificării, recalificării pentru extinderea competențelor profesionale ale angajaților sistemului;
- elaborarea și utilizarea unui sistem eficient de motivare, inclusiv materială, a personalului ce activează în cooperăția de consum, în funcție de performanțele obținute în activitate,

- dezvoltarea parteneriatelor dintre instituțiile de învățământ cooperatiste și cooperative, în vederea creării Centrelor de dezvoltare profesională.

Pentru promovarea unei politici consecvente în domeniul resurselor umane, cooperația de consum dispune de propriul sistem de instituții de învățământ, care integrează toate treptele de învățământ profesional (profesional tehnic, superior) și oferă programe de studii profesional-tehnice secundare, postsecundare; superioare de licență, de master, de doctorat; programe de formare continuă. Totodată, explorarea și punerea în valoare a întregului potențialul educațional al sistemului cooperativelor de consum se poate realiza prin organizarea parteneriatelor durabile dintre instituțiile de învățământ și organizațiile, întreprinderile cooperației de consum, care s-ar transforma în platforme eficiente de cooperare reciproc benefică: instituțiile de învățământ ar asigura pregătirea personalului calificat conform necesităților cooperativelor și ar promova cercetări la solicitarea acestora, iar entitățile cooperatiste ar oferi condiții pentru instruirea practică a studenților, elevilor, precum și ar susține inserția absolvenților în cadrul său.

Un rol aparte în cercetarea problemelor ce vizează dezvoltarea cooperației de consum și transferul inovațiilor către mediul cooperatist revine Universității Cooperatist-Comerciale din Moldova. În acest domeniu universitatea trebuie să-și intensifice activitățile prin consolidarea infrastructurii de cercetare, de expertizare și de consultanță în dezvoltarea activităților economice în baza solicitărilor

entităților cooperatiste și având suportul Uniunii Centrale a Cooperativelor de Consum din Republica Moldova.

În scopul *consolidării și eficientizării utilizării resurselor financiare*, ca factor important pentru dezvoltarea durabilă, stabilă și competitivă a cooperației de consum, se impun următoarele activități:

- valorificarea potențialului intern de creștere a resurselor financiare prin atragerea surselor financiare de la persoane fizice (membri, angajați, alte persoane terțe interesate) și de la cele juridice (parteneri, investitori etc.);
- elaborarea și implementarea instrumentelor eficiente de recompensare a depunerilor și investițiilor pentru sporirea interesului de a investi în dezvoltarea cooperativelor,
- optimizarea cheltuielilor comerciale, de producere, logistice, administrative;
- atragerea surselor externe prin proiecte de dezvoltare, asistență tehnică, fonduri, implementare a proiectelor comune de dezvoltare cu alți agenți economici, fonduri;
- crearea instituțiilor financiare în cadrul sistemului cooperatist și instituirea unui sistem eficient de creditare a entităților cooperatiste competitive și de recompensare a surselor financiare oferite.

E necesar de menționat și faptul că capacitățile investiționale limitate impun o presiune suplimentară asupra competitivității pe termen lung a sectorului cooperativelor de consum, de aceea, identificarea și implementarea măsurilor de creștere a atractivității investiționale a întreprinderilor cooperatiste, modificarea legislației

pentru a facilita acest proces au devenit prioritare, fapt ce necesită elaborarea unor mecanisme clare, legale în acest domeniu.

În era informațională, în care informația este recunoscută drept resursă importantă pentru creșterea productivității, diminuarea costurilor, maximizarea profiturilor, stabilirea relațiilor și comunicarea eficientă cu clienții și furnizorii adaptarea rapidă la schimbările din mediul economic, implementarea tehnologiilor informaționale și de comunicații moderne în activitatea cooperatizei de consum a devenit un factor prioritar în asigurarea progresului în acest domeniu. Eforturile din ultimii ani în această sferă au un caracter fragmentar, iar fluxurile informaționale sunt dispersate și nu servesc drept un instrument eficient în procesul decizional, nu asigură realizarea obiectivelor cooperatiste.

Dinamismul mediului economic extern, necesitățile interne ale sistemului cooperatist solicită imperativ elaborarea și implementarea unui *sistem informațional integrat corporativ* în cadrul cooperatizei de consum, care ar integra toate datele și fluxurile informaționale, toate componentele sistemului cooperatist și al managementului acestuia ce va facilita eficientizarea și transparența procesului de luare a deciziilor, optimizarea utilizării resurselor, eficientizarea activităților economice.

De aceea, un rol deosebit de important în dezvoltarea viitoare a cooperatizei de consum revine valorificării oportunităților ce le oferă utilizarea TIC moderne în activitatea economică și informarea beneficiarilor. În acest sens, au devenit stringente:

- extinderea activităților cooperatiste în spațiul virtual;
- implementarea cataloagelor electronice a mărfurilor și serviciilor oferite de entitățile cooperatiste, implementarea formelor electronice de tranzacționare și de vânzare a mărfurilor, a modelelor de comerț electronic B2C, B2B, B2A ș.a., aplicarea tehnicilor de plăți electronice;
- implementarea instrumentelor moderne de e-marketing (prin motoare de căutare, publicitate, marketing prin rețele de socializare, marketing viral, e-mail marketing etc.) ș.a.

Aceasta presupune dotarea întreprinderilor și organizațiilor cooperatiste cu echipament electronic ce ar permite automatizarea activităților lor, realizarea acțiunilor numite mai sus, precum și beneficierea de alte oportunități oferite de implementarea tehnologiilor informaționale și comunicaționale.

Necesitățile interne de schimbare, precum și aspirațiile de integrare europeană a Republicii Moldova determină necesitatea armonizării legislației naționale în domeniul cooperăției de consum cu aquis-ul comunitar în măsură să asigure o maximă proximitate cu legislația Uniunii Europene. Procesul de aliniere a legislației naționale referitoare la cooperăția de consum la cea comunitară este unul continuu, iar importanța acestuia în dezvoltarea sistemului cooperatist este una considerabilă. Aceasta impune stringent necesitatea evaluării multidimensionale a legislației cu privire la cooperăția de consum din țară, examinarea corespunderii și corelării cu alte acte legislative, inclusiv cu legislația civilă, examinarea experienței internaționale de

reglementare a activității cooperativelor și deciderea asupra celei mai optime forme și modalități de reglementare a activității cooperativelor.

Consolidarea relațiilor cu autoritățile publice. Având o misiune socială și realizând preponderent activități cu un pronunțat caracter social, cooperația de consum este permanent în serviciul societății, participă la dezvoltarea localităților, devenind un partener important și activ al statului, al autorităților locale în realizarea politicilor sale social-economice, în special în mediul rural. Pentru a-și menține prezența în asemenea localități și a asigura populația cu produse, în special de prima necesitate, cooperația de consum are nevoie de susținere din partea autorităților la toate nivelurile (de la cel central, până la cel local). Deși despre aceasta se vorbește de câțiva ani și au fost întreprinse anumite acțiuni și demersuri în domeniu, acest obiectiv rămâne actual. Compensarea parțială a cheltuielilor legate de implementarea proiectelor sociale în localități îndepărtate și cu număr mic al populației, susținerea acestor activități se poate valorifica, în primul rând, prin:

- alocarea de subvenții pentru activitățile economice realizate de cooperația de consum și orientate spre asigurarea cu produse de importanță vitală (producerea și livrarea pâinii către populație, asigurarea cu produse de prima necesitate în localitățile îndepărtate cu populație mică ș.a.) sau acoperirea unei părți a cheltuielilor de transportare a acestor produse;
- scutirea de taxe de amplasare, alte taxe locale, de impozite a entităților cooperatiste pentru unitățile din localitățile în care activitatea economică este neprofitabilă din cauza numărului

reducerea accesului populației la servicii, distanței mari de la furnizor la consumator, dificultăților de aprovizionare cu mărfuri;

- compensarea parțială a cheltuielilor legate de implementarea proiectelor sociale în anumite localități dezavantajate, din punct de vedere al aprovizionării cu mărfuri și deservirii;
- integrarea cooperăției de consum în realizarea proiectelor naționale prioritare și a programelor de stat de dezvoltare a localităților rurale, a sectorului agro-alimentar, a formării și dezvoltării profesionale etc.;
- includerea cooperăției de consum în proiecte de investiții, de asistență tehnică, alte proiecte;
- asigurarea competitivității loiale, a transparenței licitațiilor publice pentru achiziționarea bunurilor și serviciilor pentru instituțiile publice.

Susținerea acestor acțiuni ar fi un răspuns al autorităților din țară la apelul Organizației Națiunilor Unite,²⁰⁵ prin care această organizație a chemat guvernele să susțină și să dezvolte parteneriate cu mișcarea cooperatistă, să creeze condiții favorabile pentru dezvoltarea lor și condiții echitabile de activitate, să asigure facilități la impozitare, acces la servicii financiare și piețe.

În același timp, dezvoltarea parteneriatelor trebuie extinsă și pe dimensiunea cooperării cu alte tipuri și forme de cooperative (de producere, agricole, de întreprinzător ș.a.) pentru promovarea proiectelor de interes comun, modernizarea legislației, sporirea potențialului de promovare a intereselor comune, de protecție.

²⁰⁵ Cooperatives in social development. Resolution UN adopted by the General Assembly on 18 December 2009 (A/RES/64/432). http://dag.un.org/bitstream/handle/11176/147673/A_RES_64_136-EN.pdf?sequence=3&isAllowed=y

În scopul protecției organizațiilor și întreprinderilor cooperatiste în relațiile cu alte organizații, în special cele legate de preluarea creditelor, împrumuturilor, stabilirea relațiilor cu investitori privați, străini etc., este necesară instituirea unui mecanism eficient de asigurare a securității subiecților cooperației de consum care sunt parte în asemenea parteneriate.

Cooperarea internațională, valorificarea și dezvoltarea parteneriatelor externe. Un rol aparte în consolidarea relațiilor internaționale revine cooperării în cadrul Alianței Cooperatiste Internaționale și diviziunii regionale a acesteia - Cooperativele Europei. Uniunea Centrală a Cooperativelor de Consum din Moldova, fiind parte a comunității cu peste un miliard de membri cooperatori din întreaga lume, participă activ la proiectarea și realizarea programelor de dezvoltare a cooperativelor la nivel internațional și european, susținând și promovând mișcarea cooperatistă. Totodată, Moldcoop este membru al Ligii Uniunilor Cooperativelor de Consum din țările CSI, contribuind la realizarea proiectelor de schimb economic, promovarea valorilor cooperatiste. Însă potențialul de cooperare internațională este valorificat doar parțial, de aceea, un obiectiv important rămâne dezvoltarea parteneriatelor economice.

Fiind parte a sistemului mondial al cooperativelor, pentru cooperația de consum din țară este deosebit de importantă valorificarea oportunităților ce le oferă parteneriatele externe pe toate dimensiunile. În acest context, acțiunile de perspectivă urmează a fi focusate pe:

- studierea și implementarea bunelor practici internaționale de reglementare legislativ-normativă a activității cooperatiste, de diversificare a prestațiilor cooperatiste, de organizare a cooperativelor, de atragere a membrilor etc.;
- extinderea cooperării cu organizații cooperatiste de peste hotare în vederea desfășurării activităților economice comune, schimbului de mărfuri;
- promovarea exportului de produse achiziționate și procesate în sistemul cooperăției de consum din țară;
- beneficierea de avantajele ce le oferă semnarea Acordului de Liber Schimb Aprofundat și Cuprinzător ș.a.

Un promotor activ al valorilor cooperatiste și al proprietății intelectuale pe plan internațional este Universitatea Cooperatist-Comercială din Moldova, care dezvoltă parteneriate cu universități și centre de cercetare din peste 35 de țări. Semnarea Magna Charta Universitatum (semnată de peste 800 de universități prestigioase din întreaga lume), adeziunea la Asociația Internațională a Universităților, dezvoltarea programelor de mobilitate academică a studenților, cadrelor didactice, personalului administrativ deschide noi perspective în modernizarea procesului și a conținuturilor educaționale, implementarea noilor forme și metode de predare-învățare și de promovare a cercetării. În acest sens, universitatea poate deveni o platformă eficientă de transfer de soluții inovative de dezvoltare cooperatistă.

Prioritățile și acțiunile expuse se regăsesc în Strategia de dezvoltare a cooperăției de consum în perioada anilor 2016-2019. Se estimează că implementarea acesteia va avea un important impact

economic, dar și social. Impactul *economic* se va materializa în consolidarea potențialului economic al sistemului cooperatist, crearea condițiilor favorabile de activitate pentru agenții economici, perfecționarea cadrului legislativ în domeniu, sporirea investițiilor în dezvoltare. Impactul *social* va fi unul major, exprimat în îmbunătățirea nivelului de deservire a membrilor și altor categorii de beneficiari prin sporirea calității produselor și serviciilor oferite, a accesibilității serviciilor cooperatiste, protecția consumatorilor, creșterea aportului la dezvoltarea localităților și a comunității.

Realizarea obiectivelor și acțiunilor strategice menționate mai sus va dinamiza dezvoltarea cooperației de consum, ce va permite sporirea indicatorilor ce caracterizează activitatea economică și financiară. În perioada de acțiune a Strategiei menționate se estimează că vânzările cu amănuntul vor crește anual cu 3-5%, vânzările angro - cu 6-8%, achiziționarea produselor - cu 6-8%, a producerii de mărfuri - cu 4-6%, a prestării serviciilor cu plată - cu 3-5%, veniturile din vânzări se vor majora cu 3-5% și profitul net va crește cu 4-6%.

Implementarea Strategiei va contribui la atingerea următorilor indicatori de progres:

- creșterea cifrei de afaceri cu 3-5 % anual;
- sporirea veniturilor sistemului cooperatist în mediu cu 4-6 % anual;
- atragerea cel puțin a 250 de membri cooperatori noi anual, implementarea mecanismelor de cointeresare a acestora în dezvoltarea cooperației de consum la nivel local, regional și republican;

- majorarea retribuirii muncii angajaților ocupați în cooperăția de consum, asigurarea către anul 2019 a ponderii de 75 % din salariul mediu lunar pe țară;
- organizarea a 500 de locuri noi de muncă în perioada de acțiune a Strategiei.

Toate acestea vor facilita valorificarea sustenabilă și inteligentă a potențialului cooperăției de consum, asigurarea progresului acesteia pe toate dimensiunile de activitate, dezvoltarea localităților rurale, implementarea celor mai bune practici internaționale, în special europene, în activitatea cooperativelor, iar, pe această cale - la sporirea contribuției cooperăției de consum la realizarea politicilor socio-economice naționale și integrarea în spațiul economic comunitar.

Obiectivele și acțiunile de dezvoltare strategică a cooperăției de consum naționale, menționate mai sus, se înscriu în lista priorităților strategiilor naționale și sectoriale de dezvoltare, agenda ICA și recomandările Organizației Națiunilor Unite referitoare la susținerea dezvoltării cooperativelor²⁰⁶. Răspunsul autorităților din țară la acest apel prin acțiuni de suport oferit cooperativelor ar contribui la consolidarea acestui sector, sporirea calității vieții populației, în special a celei rurale, dezvoltarea socio-economică a republicii.

²⁰⁶ Cooperatives in social development. Resolution UN adopted by the General Assembly on 18 December 2009 (A/RES/64/432). http://dag.un.org/bitstream/handle/11176/147673/A_RES_64_136-EN.pdf?sequence=3&isAllowed=y

9. Educație, formare și informare în domeniul cooperativelor

În parcursul său european Republica Moldova și-a asumat adeziunea față de valorile comunitare și angajamentul de implementare a priorităților de dezvoltare, inclusiv a creșterii inteligente, durabile și favorabile incluziunii. Pentru a susține creșterea bazată pe inovare și calitate, este esențial să se investească în educație și formare. De aceea, *educația și formarea antreprenorială* pentru inițierea și dezvoltarea afacerilor sunt identificate în Planul de acțiuni Antreprenoriat 2020²⁰⁷ drept unul din trei domenii de intervenție imediată.

Apreciind rolul din ce în ce mai important al cooperativelor drept forță motrice în rerealizarea mai multor obiective comunitare în domenii, precum politica ocupării forței de muncă, integrarea socială, dezvoltarea regională și rurală, agricultura etc., Comisia Europeană în Comunicatul său „Cu privire la promovarea societăților cooperative în Europa”²⁰⁸ a punctat acțiuni de promovare a modelului de business cooperativ și de asigurare a înțelegerii corecte a importanței acestui sector. În acest document se menționează că cooperativele contribuie la crearea societății bazate pe cunoștințe. De aceea, printre principalele acțiuni de promovare a acestora au fost evidențiate *educația și instruirea*.

²⁰⁷ The Entrepreneurship 2020 Action Plan.

http://ec.europa.eu/growth/smes/promoting-entrepreneurship/action-plan_en

²⁰⁸ Communication from the Commission to the Council and the European Parliament, the European Economic and Social Committee and the Committee of Regions on the promotion of co-operative societies in Europe. Brussels, 23.02.2004. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52004DC0018>

În raportul Cooperative working group "Fostering cooperatives' potential to generate smart growth & jobs"²⁰⁹ se menționează că curricula pentru educația generală antreprenorială și formarea managerilor tind să se bazeze predominant pe modelul de business al companiilor tradiționale bazate pe capital. Câteva inițiative, care au fost puse în aplicare în sistemele naționale educaționale, au un caracter izolat și, prin urmare, nu sunt exploarate pe deplin. De aceea, nu este surprinzător că tinerii care doresc să inițieze o afacere nici măcar nu iau în considerare opțiunea de cooperative, chiar dacă modelul de business cooperativ este cel mai potrivit pentru proiectul lor. În acest sens, în document se remarcă că una din acțiuni ar trebui să se axeze pe ideea cum să educăm tinerii în domeniul cooperativelor, de asemenea, pe comunicarea mai bună a beneficiilor ce le oferă modelul de antreprenariat cooperativ.

Acest deziderat este actual și pentru Republica Moldova. Un aspect important, de care depinde dezvoltarea continuă a sectorului cooperativelor în țara noastră, vizează atractivitatea acestui sector, informarea societății despre beneficiile ce le oferă, educarea tinerilor în spiritul principiilor și valorilor cooperatiste, promovarea modelului de business cooperativ ca parte a economiei sociale, altfel spus, valorificarea celui de al cincilea principiu al Alianței Cooperatiste Internaționale (ICA) – *Educație, formare și informare*.

²⁰⁹ Report of the discussions of the Cooperative working group "Fostering cooperatives' potential to generate smart growth & jobs". March 2015.
file:///C:/Users/utilizator4/Downloads/REPORT%20dicussion%20cooperative%20working%20group-final_en%20(3).pdf

Cooperativele joacă un rol din ce în ce mai important în societate grație diversității activităților ce le desfășoară și caracterului lor profund social, precum și contribuției la creșterea inteligență prin promovarea de soluții inovative drept răspuns la necesitățile de schimbare. Dezvoltarea modelului de business cooperativ devine tot mai răspândit în întreaga lume. Dovadă elocventă a acestui fapt este numărul membrilor cooperativelor din lume, ce depășește un miliard de persoane, a angajaților acestora și beneficiile oferite membrilor și societății (argumente expuse în capitolul 1).

În Republica Moldova modelul de business cooperativ se dezvoltă mai lent în raport cu alte forme de activitate economică (antreprenorială). Cooperativelor le revin doar 2,3%²¹⁰ din numărul total al agenților economici înregistrați în țară. În ultimii ani (2012-2017, conform datelor la 1 ianuarie anii respectivi) se atestă tendința de micșorare a numărului de cooperative (cu 2,8%), în timp ce alte forme de antreprenoriat sunt în creștere (societățile cu răspundere limitată cu 26,1%).

O asemenea situație denotă interesul redus pentru organizarea activității economice prin cooperative. Una din cauzele principale este informarea insuficientă a societății despre modul de organizare a cooperativelor, beneficiile ce le oferă membrilor, angajaților și comunității, pregătirea profesională în inițierea și dezvoltarea modelului de afaceri cooperatist.

²¹⁰ Structura numărului de întreprinderi înregistrate în Republicii Moldova al 1 ianuarie 2017.
<http://www.cis.gov.md/statistica#a>

Rezoluția ONU din 18 decembrie 2009²¹¹ (art. 6, lit.d) accentuează, în mod special, importanța și necesitatea *sensibilizării opiniei publice* privind contribuția cooperativelor la crearea de locuri de muncă și dezvoltarea socio-economică, promovarea cercetărilor cuprinzătoare privind activitatea, ocuparea forței de muncă și impactul socio-economic al cooperativelor la nivel național și internațional și facilitarea elaborării politicilor naționale eficiente în acest domeniu.

În programele naționale de dezvoltare socio-economică a Republicii Moldova și cele sectoriale de dezvoltare (agricultură, industrie, servicii, etc.) nu se regăsește distinct sectorul cooperativelor, deopotrivă și sectorul economiei social orientate. Însă, chiar dacă se conțin unele acțiuni, acestea sunt secvențiale și au un caracter mai mult declarativ, nefiind urmate de acțiuni concrete de susținere a acestui sector.

Cu regret, la acest capitol țara noastră înscrie rămăneri în urmă. Recomandările Organizației Internaționale a Muncii (ILO)²¹² nr. 193 referitor la promovarea cooperativelor, în special art. 8(1) (t), care stabilește că *politicile naționale* ar trebui, în mod deosebit, să *promoveze educația și formarea în domeniul principiilor și practicilor cooperative* la toate nivelurile sistemelor naționale de educație și formare, precum și în întreaga societate, încă urmează a fi valorificat. Necesitatea includerii în curriculum a studierii identității, ideilor,

²¹¹ Cooperatives in social development. Resolution adopted by the General Assembly on 18 December 2009. (A/RES/64/432). http://dag.un.org/bitstream/handle/11176/147673/A_RES_64_136-EN.pdf?sequence=3&isAllowed=y

²¹² Recommendation concerning promotion of Cooperatives (No. 193). International Labour Organization, Geneva, 2002. http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_code:R193

tradițiilor cooperatiste este prevăzută și în strategia de dezvoltare a cooperativelor (Blueprint "Vision 2020"), aprobată de ICA.

Pentru ameliorarea situației create, sporirea interesului față de cooperative, extinderea comunității de membri, sporirea contribuției sectorului cooperativelor la dezvoltarea socio-economică și a comunității la nivel local și național, sunt necesare acțiuni stringente atât la nivel de politici naționale, sectoriale, cât și de programe și acțiuni concrete ale factorilor (entităților, instituțiilor) ce urmează să le implementeze.

În scopul analizei *gradului de informare a societății despre forma cooperativă de business*, atitudinile față de cooperative, intențiile de a iniția afaceri prin forma de cooperative, a fost realizat recent un sondaj al populației din republică, care a inclus tineri în vârstă de 18-35 de ani (75,4%), persoane cu vârsta 36-55 de ani (19,4%) și 56 de ani și peste (5,2%).

Dintre cei chestionați, 60,4% au fost studenți, 29,9% angajați (salariați), 9,7% - șomeri.

Întrebările formulate în chestionar au vizat 2 aspecte: cunoștințe (cunoaștere) despre cooperative și atitudinile (intențiile) privind inițierea afacerilor prin forma cooperativelor.

Referitor la primul aspect, fiind întrebați dacă le sunt cunoscute cooperativele ca formă de organizare a activității economice, 87,3% au menționat că cunosc despre existența cooperativelor, însă doar 45,5% cunosc despre beneficiile oferite de cooperative. Rezultatele sondajului pe grupe de vârstă sunt prezentate în Figura 11.

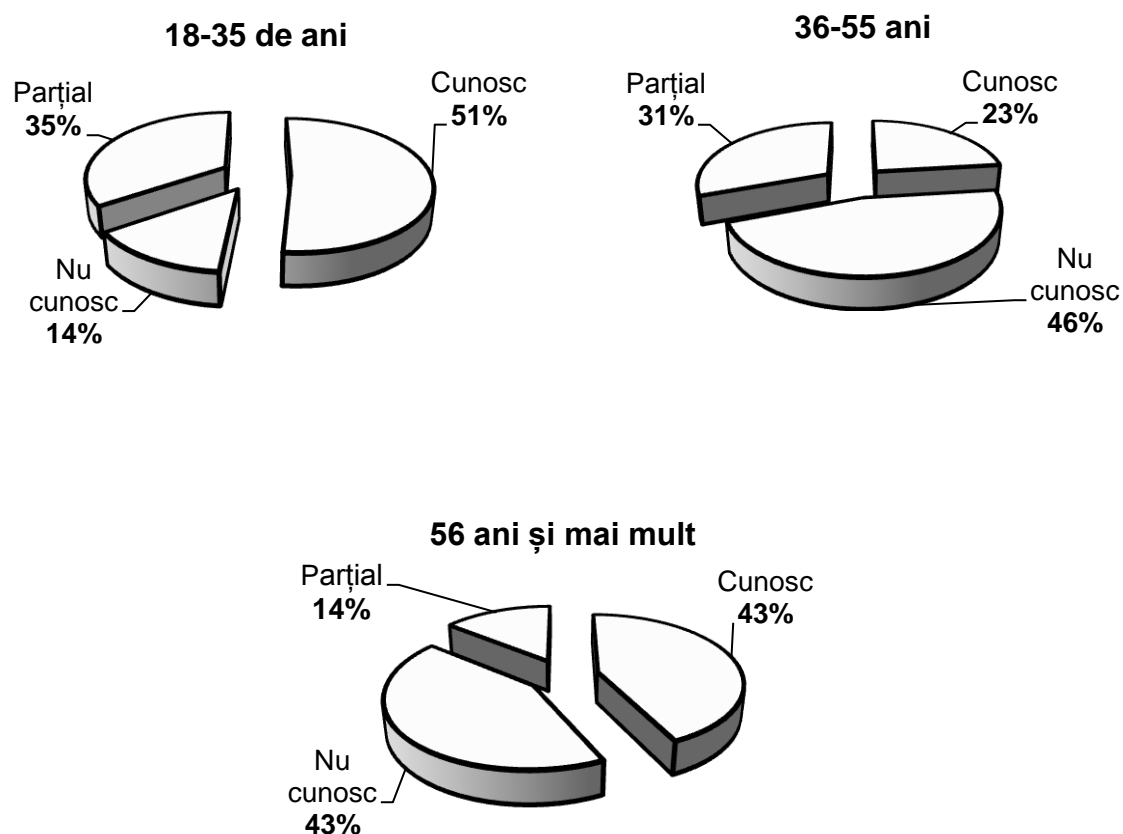

Figura 11.

Rezultatele chestionării privind cunoașterea beneficiilor oferite de cooperative

Jumătate dintre cei chestionați (50,1%) nu cunosc ce forme de cooperative există, care sunt particularitățile și avantajele lor. Pe categorii de vârstă răspunsurile s-au repartizat conform datelor din Figura 12. Alarmant este faptul că doar 30,8% din persoanele cu vârsta între 36-55 de ani, considerată cea mai activă economic, sunt familiarizate cu tipurile existente de cooperative.

Mai mult de o treime (38,8%) din persoanele chestionate nu cunosc cum se constituie o cooperativă. De menționat că ponderea celor care nu cunosc aceasta este mai mare în categoria vârstei de 36-55 de ani – 73,7% și 56 și mai mulți ani – 57,1% (Figura 13).

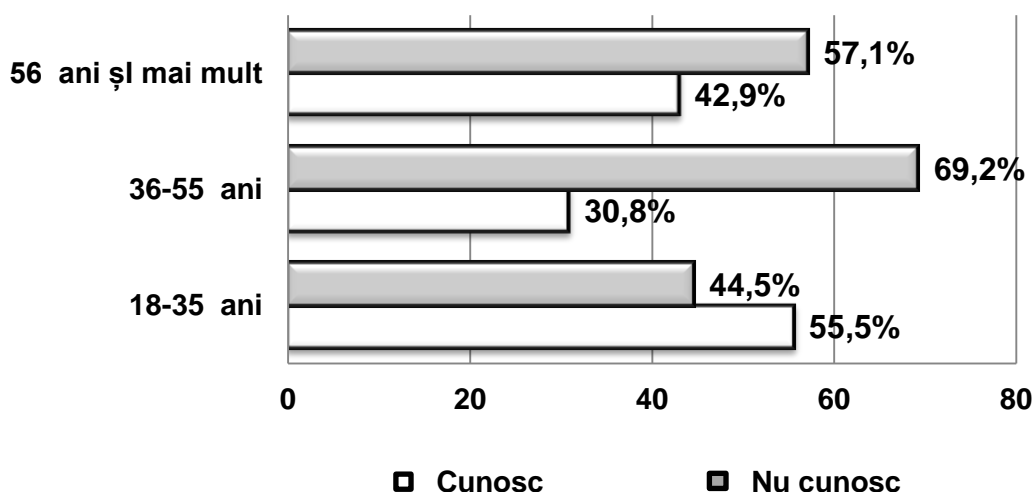

Figura 12.

Rezultatele chestionării privind cunoașterea tipologiei cooperativelor

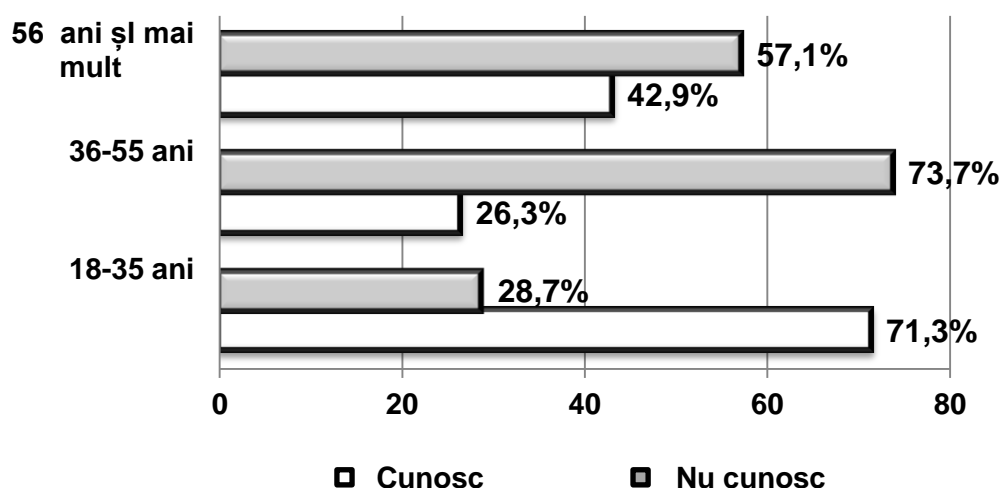

Figura 13.

Repartizarea răspunsurilor privind cunoașterea modului de constituire a cooperativelor

Referitor la cel de-al doilea aspect – *intențiile de a dezvolta afaceri prin intermediul cooperativelor*, răspunsurile respondenților au fost mai puțin optimiste. Astfel, doar 44,8% din cei chestionați ar opta pentru a iniția și a dezvolta afaceri prin cooperative (Figura 14).

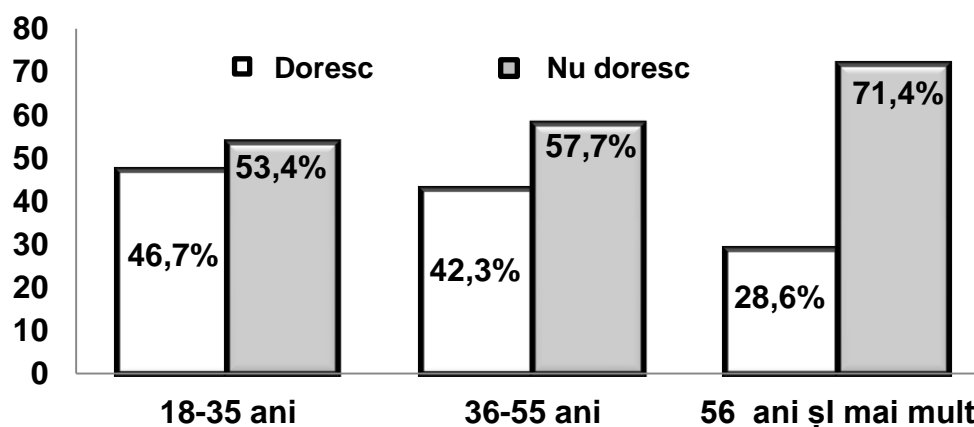

Figura 14.

Intențiile persoanelor chestionate de a iniția afaceri prin cooperative

Întrebați dacă ar dori să creeze o întreprindere, ce formă organizatorico-juridică ar prefera, majoritatea celor chestionați au optat pentru întreprinderi individuale (ÎI) – 55,2%, S.R.L. – 24,6% și doar 9,7% pentru cooperative. Atitudinile și intențiile respondenților pe grupe de vârstă au fost diferite (Figura 15).

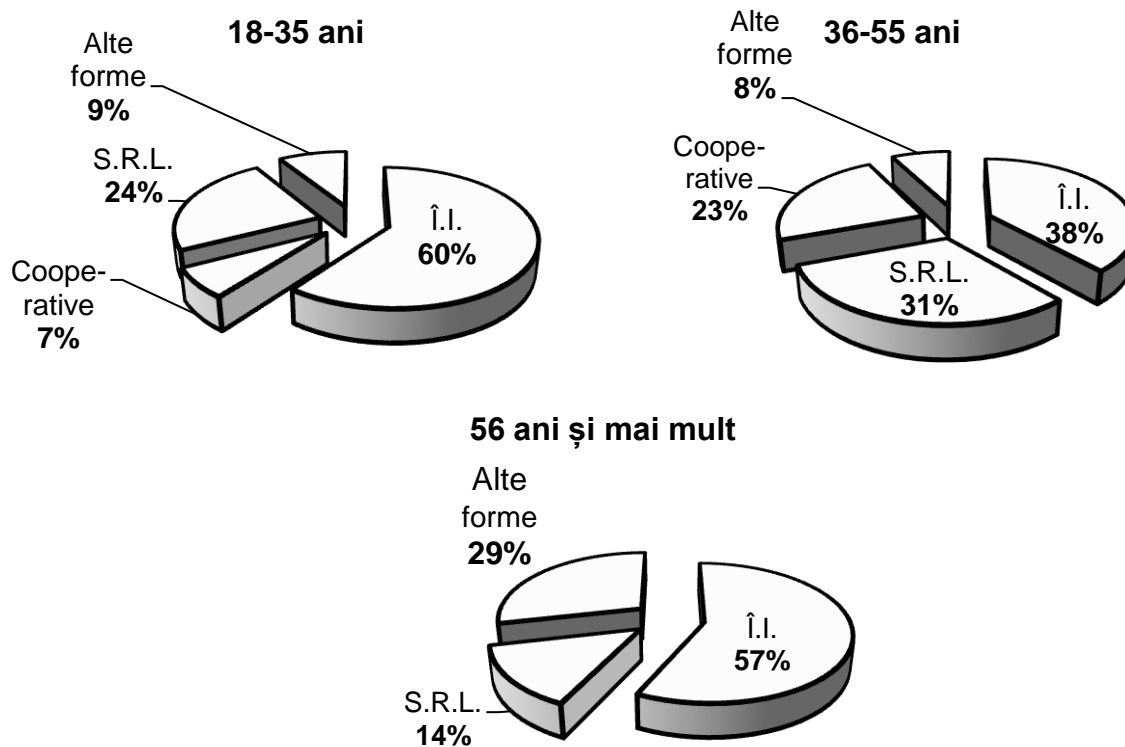

Figura 15.

Preferințele respondenților privind forma organizatorico-juridică

Totodată, majoritatea respondenților ar prefera să-și inițieze/dezvolte afaceri în domeniile comerțului – 45,5% (49,5% de vârsta 18-35 de ani) și doar 11,9% în agricultură, 11,9% în industrie, 26,9% în servicii.

Cu toate acestea, 78,4% din respondenți au manifestat interes pentru a cunoaște mai multe despre cooperative (78,2% din persoanele cu vârsta 18-35 de ani; 80,8% – 36-55 de ani și 71,4% – 56 de ani și mai mult).

Cele expuse confirmă existența deficiențelor în informarea societății și educarea tinerelor în spiritul valorilor cooperatiste și actualitatea deosebită a principiului internațional cooperatist – *educație, formare și informare* pentru Republica Moldova. Din acest motiv, un obiectiv prioritar pentru dezvoltarea în continuare a sectorului cooperativelor din țară devine valorificarea acestui principiu și sporirea atractivității cooperativelor, în special pentru tineri.

Odată cu creșterea importanței și extinderea cooperativelor sporește substanțial rolul *educației cooperatiste*, care trebuie să fie în atenția tuturor părților interesate și să fie susținută de autorități. Importanța acestui aspect este subliniată în raportul Cooperative working group "Fostering cooperatives' potential to generate smart growth & jobs"²¹³ (martie 2015), care recomandă efectuarea studiilor de cartografiere pentru identificarea programelor naționale, precum și

²¹³ Report of the discussions of the Cooperative working group "Fostering cooperatives' potential to generate smart growth & jobs". March 2015.
file:///C:/Users/utilizator4/Downloads/REPORT%20discussion%20cooperative%20working%20group-final_en%20(3).pdf

a bunelor practici în domeniul învățământului cooperativ la toate nivelurile educaționale. Un asemenea studiu ar trebuie să includă un exercițiu de banchmarking al instituțiilor ce oferă formare pentru membrii cooperativelor, angajați și manageri, precum și cu alte organizații similare din statele membre. Rezultatele acestei cartografieri ar trebui discutate cu ministerele naționale de educație pentru a susține recomandările propuse în urma acestui exercițiu.

Pornind de la aceste recomandări, în scopul evaluării situației în domeniul educației cooperatiste la nivel național, a fost efectuată o analiză comparativă a formării inițiale și continue în sferă activității cooperatiste și cea a activității de antreprenariat.

Analiza programelor de studii la diferite niveluri de învățământ și a conținutului lor, oferite de instituțiile de învățământ din țară, scoate în evidență faptul că promovarea educației în domeniul cooperativelor este extrem de limitată.

În acest context, necesită menționat faptul că Codul Educației (nr. 152 din 17.06.2014)²¹⁴, Cadrul Național al Calificărilor din Republica Moldova (elaborat în baza European Qualification Framework), Planul-cadru pentru elaborarea planurilor de învățământ nu conțin reglementări sau recomandări în domeniul promovării educației cooperatiste.

În acest context, este de remarcat faptul că în politicile naționale un rol important revine dezvoltării businessului mic și mijlociu (IMM) și, respectiv, a competențelor antreprenoriale, ce merită a fi apreciat

²¹⁴ Codul Educației al Republicii Moldova, no. 152 din 17.06.2014. *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*. Ch., 2014, nr. 319-324. <http://lex.justice.md/md/355156/>

benefic. În același timp, nu trebuie ignorată economia socială promovată prin cooperative și educația în această sferă.

Analiza conținuturilor educaționale în domeniile vizate constată că oferta programelor și a cursurilor pe segmentul formării și dezvoltării competențelor antreprenoriale în afaceri (Tabelul 9) este mult mai vastă decât cea în domeniul cooperativelor.

Tabelul 9

**Formarea profesională în domeniul antreprenoriatului
prin programe/cursuri oferite de instituțiile de învățământ**

Nivelurile de studii	Programe/cursuri	Statut
1	2	3
Învățământul primar, secundar (gimnazial), liceal	Disciplina „Educație economică și antreprenorială” ²¹⁵	Opțională
Învățământul profesional tehnic:		
<ul style="list-style-type: none"> secundar (școli profesionale) 	Disciplina „Bazele antreprenoriatului” (120 de ore)	Obligatorie (curriculum național, aprobat 2015 ²¹⁶)
<ul style="list-style-type: none"> postsecundar și postsecundar nonterțiar (centre de excelență, colegii) 	Disciplina „Bazele antreprenoriatului” (90 de ore)	Obligatorie (pentru majoritatea instituțiilor, în celelalte – opțională sau în cadrul disciplinelor economice)

²¹⁵ Curriculum Național. Planul-cadru pentru învățământul primar, gimnazial și liceal.
http://www.edu.gov.md/sites/default/files/plan-cadru_2016-17.pdf

²¹⁶ Plan-cadru pentru studii superioare (ciclul I – Licență, ciclul II – Master, studii integrate, ciclul III – Doctorat), aprobat prin hotărârea Colegiului Minitrului Educației din 22.10.2015.
http://mecc.gov.md/sites/default/files/ordinul_nr._1045_din_29.10.2015_plan-cadru_pentru_studii_superioare_ciclul_i_-_licenta_ciclul_ii_-_master_studii_integrate_ciclul_iii_-_doctorat.pdf

1	2	3
Învățământul superior		
Ciclul I –studii superioare de licență		
<ul style="list-style-type: none"> • profil economic 	<ul style="list-style-type: none"> • Specialitate distinctă – Business și administrare 	Nomenclatorul specialităților
	<ul style="list-style-type: none"> • Cursul „Bazele antreprenoriatului” 	Opțional (conform Planului –cadru)
	<ul style="list-style-type: none"> • Cursurile de specializare conțin module (compartimente / subiecte) axate pe dezvoltarea competențelor antreprenoriale 	La decizia instituțiilor
<ul style="list-style-type: none"> • profil non-economic 	Cursul „Bazele antreprenoriatului”	Opțional sau la libera alegere
Ciclul II - studii superioare de master	Programe diversificate axate pe dezvoltarea competențelor antreprenoriale	Aprobate de instituții
Ciclul III - studii superioare de doctorat	Multiple cercetări în domeniul susținerii și dezvoltării sectorului IMM	Nomenclatorul specialităților, programe de cercetare

Situația urmează să se schimbe în context cu *Legea cu privire la întreprinderile mici și mijlocii*²¹⁷ recent aprobată, ce pune un accent deosebit pe educația antreprenorială, menționându-se că „educația antreprenorială este orientată spre dezvoltarea spiritului

²¹⁷ Legea cu privire la întreprinderile mici și mijlocii, nr. 179 din 21.07.2016. *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*. Ch., 2016, nr. 306-313. <http://lex.justice.md/md/366638/>

antreprenorial, care este o competență fundamentală pentru învățare pe tot parcursul vieții și este obligatorie pentru includere în programele de studii și de formare profesională la toate nivelurile” (art. 16, alin. 1).

Astfel, autoritățile abilitate cu competențe în domeniul educației urmează să inițieze și să implementeze acțiuni de promovare a atitudinilor și comportamentelor proprii spiritului antreprenorial prin:

- a) introducerea educației antreprenoriale la toate nivelurile sistemului educațional, începînd cu învățămîntul primar;
- b) formarea inițială și continuă a profesorilor în domeniul educației antreprenoriale;
- c) includerea antreprenoriatului în orientarea profesională;
- d) oferirea de consiliere instituțiilor de învățămînt și profesorilor în vederea elaborării unor programe de formare profesională inițială și diseminare a experienței și practicilor de succes;
- e) integrarea educației antreprenoriale la toate nivelurile și în toate domeniile de formare profesională, inclusiv în cele din sferele noneconomice;
- f) punerea în legătură directă a formării practice în domenii de studiu cu obiectivele activității antreprenoriale ș.a.

Un rol important este atribuit parteneriatelor dintre autoritățile publice centrale abilitate cu competențe în domeniul educației, mediul de afaceri, asociațiile patronale, organizațiile obștești și instituțiile de formare profesională formală și nonformală, în vederea cartografierii competențelor solicitate de piața muncii și corelării ofertei de formare profesională cu necesitățile pieței, crearea de oportunități pentru educația antreprenorială.

În ceea ce privește educația în domeniul cooperativelor, necesită menționat faptul că, conform Legii cooperăției de consum²¹⁸, art. 31 alin. (1) lit. (i), art. 71 lit. (j), organizațiile cooperăției de consum pot constitui instituții de învățământ. Astfel, doar sistemul cooperăției de consum (Moldcoop) și-a format și dezvoltat propriul sistem de învățământ, care include toate treptele de învățământ profesional: superior (Universitatea Cooperatist-Comercială din Moldova, fondată în anul 1993), profesional tehnic (Colegiul Cooperatist din Moldova, fondat în anul 1944 și Școala cooperatistă din Soroca a Moldcoop, fondată în anul 1946).

În prezent, doar instituțiile de învățământ fondate de Moldcoop oferă cursuri specializate sau subiecte aprofundate în studiul activității cooperativelor, precum: istoria și teoria cooperăției de consum, economia cooperativelor de consum, contabilitatea cooperăției de consum ș.a. Însă aceste cursuri acoperă preponderent aria cooperativelor de consum. Totodată, studiul aprofundat al altor forme de cooperative (de producere, de întreprinzător ș.a.) în instituțiile de învățământ din țară este foarte limitat sau chiar ignorat. Astfel, educația în domeniul cooperativelor rămâne marginalizată.

La fel și programele de formare continuă în domeniul activității cooperativelor sunt oferite în exclusivitate de către instituțiile de învățământ ale cooperăției de consum, respectiv ele sunt axate anume pe acest tip de cooperative.

²¹⁸ Legea cooperăției de consum, no. 1252 din 28.09.2000. *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*. Ch., 2000, nr. 154-156. <http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=311563&lang=1>

Grupul de lucru al Comisiei Europene menționează în raportul său²¹⁹ faptul că gestionarea unei cooperative necesită aptitudini și competențe suplimentare specifice acestui model pentru a face față cerințelor controlului activității și structurii proprietății cooperativelor. De exemplu, structura participativă și democratică a cooperativelor solicită competențe specifice pentru asumarea responsabilității consiliului de conducere pentru asigurarea unei guvernări eficiente, însă deseori persoanele alese în organele de conducere nu au pregătirea și abilitățile necesare.

Având în vedere faptul că activitatea cooperativelor este parte a economiei sociale, iar educația în spiritul valorilor cooperatiste este secvențială, se poate conchide că educația tinerilor pentru promovarea economiei sociale este limitată în țară.

Cele expuse confirmă *necesitatea unor acțiuni stringente în domeniul promovării modelului de afaceri și a valorilor cooperatiste*. Acțiunile în acest domeniu, în opinia noastră, trebuie să fie axate, în primul rând, asupra:

- informării societății despre cooperative și beneficiile ce le oferă;
- extinderii și consolidării educației în domeniul cooperativelor;
- promovării și diversificării programelor de training în domeniul inițierii și dezvoltării modelului de business cooperatist (atât a angajaților și membrilor cooperativelor, cât și a persoanelor ce doresc inițierea afacerilor prin forma cooperativă sau intenționează să se încadreze în activitatea cooperativelor);

²¹⁹ Report of the discussions of the Cooperative working group "Fostering cooperatives' potential to generate smart growth & jobs". March 2015.
file:///C:/Users/utilizator4/Downloads/REPORT%20discussion%20cooperative%20working%20group-final_en%20(3).pdf

- dezvoltarea parteneriatelor dintre instituțiile de învățământ ce oferă programe de formare inițială și continuă în domeniul cooperativelor, pe de o parte, și cooperative sau uniuni, confederații ale acestora, pe de altă parte.

Având în vedere Recomandările Organizației Internaționale a Muncii nr. 193 privind promovarea cooperativelor²²⁰, ar fi oportună implementarea în Republica Moldova a unui Program de educare, formare și informare în domeniul cooperativelor. O componentă importantă a acestuia ar trebui să devină *Programul complex de educație cooperatistă*, integrat la toate nivelurile de învățământ, similar programului de educație antreprenorială sau combinat cu aceasta (Tabelul 10).

Tabelul 10

Propuneri privind programul complex de educație cooperatistă

Trepte de învățământ	Programe / cursuri	Statut recomandat	Obiective
1	2	3	4
Învățământ secundar (ciclul I – gimnazial, ciclul II – liceal)	Disciplina „Principiile și valorile cooperatiste (PVC)” sau introducere în disciplina „Educație economică și antreprenorială (EEA)” a subiectelor privind economia socială, inclusiv cooperativele	Obligatorie* (pentru aspecte ale PVC integrate în disciplina EEA) sau opțională (în cazul disciplinei PVC distincte)	Inițierea în domeniul mișcării cooperatiste

²²⁰ Recommendation concerning promotion of Cooperatives (No. 193). International Labour Organization, Geneva, 2002. http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_code:R193

1	2	3	4
Învățământ profesional tehnic			
<ul style="list-style-type: none"> • secundar (școli profesionale) 	Disciplină distinctă „Bazele activității cooperativelor (BAC)” sau compartiment similar integrat în disciplina „Bazele antreprenoriatului (BA)”	Obligatorie (pentru aspecte ale BAC integrate în disciplina BA) sau opțională (în cazul disciplinei BA distincte)	Familiarizarea cu fundamentele funcționării cooperativelor
<ul style="list-style-type: none"> • post-secundar și post-secundar nonterțiar (centre de excelență, colegii)** 	<ul style="list-style-type: none"> • Disciplina „Organizarea și activitatea cooperativelor” 	Obligatorie sau opțională în funcție de profilul programului de studii	Cunoștințe și dezvoltarea abilităților de promovare a antreprenoriatului social prin forma de cooperative
	<ul style="list-style-type: none"> • Module/teme axate pe studiul cooperativelor în cadrul cursurilor generale și de specialitate 	Obligatorii sau opționale în funcție de programul de studiu	
Învățământ superior Ciclul I – licență**			
<ul style="list-style-type: none"> • profil economic 	Unitatea de curs „Modelul de business cooperativ”	Opțională (în cazul disciplinei distincte) sau obligatorie (în cazul integrării în alte unități de curs)	Dezvoltarea competențelor de a promova afaceri prin modelul de business cooperatist
<ul style="list-style-type: none"> • profil non-economic 	Unitatea de curs „Modelul de business cooperativ”	Opțională	

1	2	3	4
Ciclul II – master			
<ul style="list-style-type: none"> Programe de formare profesională orientate spre domeniul de cooperative 	<ul style="list-style-type: none"> Programe de master de profesionalizare, specializate pe domenii distincte (tipuri, activitate cooperatistă) în acord cu necesitățile sectorului cooperativelor și ale pieței muncii Programe de master de cercetare distincte, conform necesităților cooperativelor și priorităților de cercetare în domeniu 	Obligatorii	Promovarea studiilor aprofundate în domeniul cooperativelor, dezvoltarea abilităților de generare și de implementare a soluțiilor inovative în această sferă
	Unități de curs de studiu aprofundat		
<ul style="list-style-type: none"> Alte programe (orientate spre un alt domeniu) 	Unități de curs / module / itemi specializate în studiul activității cooperativelor (în funcție de programul de master)	Opționale	
Ciclul III – doctorat	Cercetări în domeniul dezvoltării cooperativelor (teze de doctor aprobate de universități)	Opționale	Dinamizarea cercetării-dezvoltării-inovării în domeniul cooperativelor

* Se consideră oportună atribuirea statutului de disciplină obligatorie disciplinei „Educație economică și antreprenorială”.

** Instituțiile de învățământ ale cooperației de consum promovează programe/module/cursuri axate pe studii în domeniul cooperativelor de consum.

Propunerile de mai sus ar fi o soluție ideală pentru promovarea educației cooperatiste și răspund cerințelor internaționale în domeniu²²¹. Programul propus este unul real, dar de durată, iar realizarea lui necesită eforturi conjugate din partea tuturor părților interesate. Însă implementarea acestui program, la prima etapă, ar putea întâmpina anumite bariere.

De menționat că, în prezent, în Republica Moldova, formarea profesională la nivel de licență distinct în domeniul cooperativelor nu este posibilă din motiv că Nomenclatorul domeniilor de formare profesională și al specialităților pentru pregătirea cadrelor în instituțiile de învățământ superior, ciclul I²²² include doar specialitatea „Business și administrare”, iar Cadrul Național al Calificărilor din Republica Moldova, precum s-a menționat mai sus nu conține nici o referire la modelul de business cooperativ (discipline, competențe). La ciclul II, studii superioare de master, universitățile sunt libere în determinarea programelor de master și a conținutului lor.

Actualmente, precum confirmă practica, doar instituțiile fondate de sistemul cooperativelor de consum sunt interesate în promovarea unor programe specializate, axate pe dezvoltarea sectorului cooperatist. Dar aceasta este insuficient, având în vedere diversitatea cooperativelor.

În contextul celor expuse, considerăm că situația ar putea fi ameliorată prin cooperarea eforturilor câtorva universități din țară (cu

²²¹ Cooperatives in social development. Resolution adopted by the General Assembly on 18 December 2009. (A/RES/64/432) http://dag.un.org/bitstream/handle/11176/147673/A_RES_64_136-EN.pdf?sequence=3&isAllowed=y

²²² Legea cu privire la aprobarea Nomenclatorului domeniilor de formare profesională și al specialităților în învățământul superior, ciclul I, nr. 482 din 28.06.2017. *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*. Ch., 2017, nr. 216-228. <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=370821>

profil economic) pentru *elaborarea unor programe de studii co-operative interinstituționale*, după exemplul Co-operative Network Studies Program, instituit de zece universități din Finlanda (Co-operative Studies Program). Acestea ar putea fi oferite tuturor solicitanților din țară în trei forme: cu frecvență, după modelul mixt „blended learning system” (combinație a formei clasice și electronice de învățământ) și electronică (axată pe învățământul la distanță).

Un rol deosebit de important în promovarea calității studiilor în domeniul cooperativelor revine *aplicării metodelor moderne interactive de predare-învățare, focusării pe caracterul aplicativ al activităților didactice*, care apropie universitatea de mediul de afaceri. Dintre cele mai eficiente metode, în acest sens, considerăm următoarele: învățarea prin acțiune (numită ”learning by doing”), învățarea centrată pe probleme (denumită ”problem solving”), învățarea prin cooperare, învățarea prin proiecte și alte metode, care dezvoltă creativitatea, activitatea în echipă, abilitățile antreprenoriale, gândirea critică și constructivă.

În condițiile informatizării rapide a societății, *TIC* au devenit un instrument foarte puternic în *dezvoltarea tehnologiilor educaționale*. Dezvoltarea învățământului electronic, ca formă alternativă educației clasice, a devenit o necesitate. Acțiunile în acest domeniu ale Universității Cooperatist-Comerciale au început cu crearea și dezvoltarea platformei universitare de învățământ on-line prin intermediul Learning Management System (Moodle). În viitor, în Moldova, ar fi oportună *crearea unei rețele digitale interuniversitare*, în acest caz, cursurile axate pe studiile cooperatiste vor fi accesibile

pentru un număr mare de studenți. Totodată, aceasta ar facilita implementarea unor programe interinstituționale de studii în domeniul cooperativelor.

Un alt aspect important vizează *dezvoltarea abilităților aplicative ale studenților*. În acest scop, în cadrul universității menționate, se aplică un sistem combinat de practică de studii în instituție și practica de producere în cooperative. Recunoscând eficiența metodei „teaching by doing”, precum și experiența cooperativei de consum didactice (care a funcționat mult timp în cadrul Colegiului Cooperatist din Moldova), în prezent, în universitate, în proces de constituire este cooperativa studenților și angajaților instituției, care ar putea deveni o platformă eficientă de dezvoltare a competențelor practice ale studenților. În perspectivă universitatea intenționează să implementeze un proiect de dezvoltare a învățământului dual, care ar consolida parteneriatul instituției cu mediul de afaceri, în favoarea consolidării abilităților practice ale absolvenților, și ar oferi oportunități mai bune pentru inserția în piața muncii.

Totodată, pentru *promovarea ideilor de business cooperativ în rândul tinerilor*, susținerea intențiilor studenților de a crea cooperative în perioada studiilor, în cadrul universității se elaborează proiectul „Incubator al cooperativelor” cu scopul de a asista studenții-antreprenori în crearea și dezvoltarea afacerilor prin cooperative, astfel încât la finalizarea studiilor absolventul universității deja să aibă propria afacere.

Având în vedere că majoritatea studenților provin din mediul rural, iar după absolvire o parte din ei urmează să revină acasă, precum și faptul că în acest mediu una din cele mai eficiente forme de organizare a afacerilor este modelul de cooperative, considerăm că organizarea incubatorului cooperativelor ar stimula lansarea unor idei inovative de business cooperativ, dezvoltarea afacerilor în mediul rural, precum și a localităților rurale. Aceasta este actual pentru Republica Moldova, în care se atestă o tendință pronunțată de migrație a populației din localitățile rurale spre orașe, municipii și peste hotare.

În condițiile *internaționalizării învățământului*, internaționalizării activității cooperativelor, facilitării legislației în domeniu (Statute for a European Co-operative Society²²³), un factor important în dezvoltarea educației în sfera cooperativelor constituie cooperarea internațională în domeniu. Experiența Finlandei privind crearea și dezvoltarea Co-operative Network Studies ar putea fi extinsă la nivel internațional, cu implicarea și a altor universități ce promovează programe de studii în domeniu.

Totodată, în cadrul parteneriatelor interuniversitare internaționale ar putea fi promovate *programe de studii comune în domeniul cooperativelor*. Acestea ar putea fi realizate cu suportul programelor de mobilitate academică în cadrul ERASMUS+, ce ar facilita schimbul de studenți, cadre didactice, transferul de bune practici internaționale, dialogul intercultural. Această idee este susținută și în recomandările Grupului de lucru "Fostering

²²³ Statute for a European Cooperative Society (SCE).

<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=URISERV%3AI26018>

cooperatives' potential to generate smart growth & jobs"²²⁴, care sugerează utilizarea oportunităților programului "Erasmus for young entrepreneurs", lansat de Comisia Europeană, pentru valorificarea educației tinerilor în domeniul cooperativelor.

Într-o lume în continuă schimbare, concomitent cu educarea și atragerea tinerilor în activitatea cooperativelor, un rol important revine *dezvoltării profesionale continue a angajaților din sectorul cooperatist*. Universitatea Cooperatist-Comercială din Moldova oferă diferite programe de formare, acestea fiind axate pe problematica cooperăției de consum. În 2012 a fost creat Centrul de studii și resurse cooperatiste, care este deschis pentru studenți, membri cooperatori, angajați, precum și persoanelor interesate din afară.

Educația în domeniul mișcării cooperatiste implică dezvoltarea parteneriatelor dintre instituțiile de învățământ și mediul de afaceri. Pentru a consolida parteneriatul dintre universitate și cooperative, conducerea Moldcoop a inițiat crearea *Centrelor de dezvoltare profesională* în câteva raioane din republică, acestea având responsabilitatea de a promova diferite programe de pregătire și de dezvoltare profesională atât pentru angajații și membrii cooperatori, cât și pentru alte persoane, care nu au tangență cu activitatea cooperativelor. Aceste programe contribuie la dezvoltarea competențelor personalului antrenat în activitatea cooperatistă, iar, drept urmare, la sporirea performanțelor entităților cooperăției de consum, la atragerea de noi membri și angajați creativi și competitivi.

²²⁴ Report of the discussions of the Cooperative working group "Fostering cooperatives' potential to generate smart growth & jobs". March 2015.
file:///C:/Users/utilizator4/Downloads/REPORT%20dicussion%20cooperative%20working%20group-final_en%20(3).pdf

Un rol important revine instruirii managerilor cooperativelor. Însă asemenea programe sunt limitate. În Comunicatul Comisiei Europene cu privire la promovarea societăților cooperative²²⁵ se menționează că există totuși câteva exemple de module specifice pentru instruirea în domeniul managementului cooperativelor (inclusiv prin învățământul la distanță) și chiar pentru cursuri universitare dedicate antreprenorilor din cooperative. Din păcate, majoritatea acestor inițiative rămân izolate, dar ele ar putea fi utilizate în rețea în întreaga Europă.

În scopul *promovării valorilor cooperatiste în rândul tinerilor*, în *special al elevilor din învățământul general*, considerăm oportună organizarea „Școlilor de vară cooperatiste” cu scopul de a oferi diferite programe de studii, inclusiv curs de inițiere în domeniul cooperativelor, de a stimula ideile de afaceri ale tinerilor în această sferă.

O experiență similară a fost înregistrată în cadrul Universității Cooperatist-Comerciale din Moldova în 2012 - Anul Internațional al Cooperativelor. Universitatea în parteneriat cu Ambasada SUA a organizat o școală de iarnă cu genericul „Promovarea valorilor cooperatiste prin tineri” cu participarea elevilor din liceele din întreaga țară, în cadrul căreia a fost desfășurat concursul „Ce cunoaștem despre cooperative?” și unul al ideilor de afaceri în domeniul cooperativelor, câștigătorii concursurilor fiind ulterior înmatriculați la universitate.

²²⁵ Communication from the Commission to the Council and the European Parliament, the European Economic and Social Committee and the Committee of Regions on the promotion of co-operative societies in Europe. Brussels, 23.02.2004. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52004DC0018>

Recunoscând importanța consolidării potențialului educațional și inovativ al cooperativelor pentru creșterea inteligență și crearea locurilor de muncă, Grupul de lucru al Comisiei Europene, în raportul din martie 2015²²⁶, recomandă guvernelor includerea în curricula națională a formării tinerilor în domeniul cooperativelor pentru ca ei să fie bine informați privind alegerea modelului de organizare a afacerii. De asemenea, este important ca guvernele să ia măsuri pentru a sprijini studierea managementului cooperativelor în cadrul învățământului terțiar, ce va permite conectarea la nivel național și european a inițiativelor pentru programele de master, care, actualmente, sunt într-un număr mare și instituțional localizate.

Educația în domeniul cooperativelor trebuie abordată ca o investiție pe termen lung. Însă, cu regret, aceasta are un caracter secvențial, este marginalizată și este axată, de cele mai multe ori, pe scopuri pe termen scurt. Considerăm că provocarea în acest domeniu vizează nu doar dezvoltarea competențelor, dar, mai cu seamă, schimbarea atitudinilor tuturor părților interesate (co-operative, uniuni de cooperative, instituții de învățământ, autorități ș.a.) și cooperarea eforturilor lor pentru a transforma educația și formarea în domeniul cooperatist într-un factor al progresului sectorului cooperativelor din țară în multitudinea formelor sale și al dezvoltării economiei sociale.

²²⁶ Report of the discussions of the Cooperative working group "Fostering cooperatives' potential to generate smart growth & jobs". March 2015.
file:///C:/Users/utilizator4/Downloads/REPORT%20dicussion%20cooperative%20working%20group-final_en%20(3).pdf

Bibliografie**Acte legislative și normative**

1. Codul Civil al Republicii Moldova, nr. 1107-XV din 06.06.2002. *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*. Ch., 2002, nr. 82-86 (661).
2. Codul Educației al Republicii Moldova, nr. 152 din 17.06.2014. *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* [online]. Ch., 2014, nr. 319-324. Disponibil: <http://lex.justice.md/md/355156/>
3. Codul Fiscal al Republicii Moldova, nr. 1163-XIII din 24.04.1997. *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* [online]. Ch., 2007, ed. spec. Disponibil: <http://www.lex.md/fisc/codfiscaltxtro.htm>
4. Hotărârea Guvernului cu privire la aprobarea Strategiei de dezvoltare a comerțului interior în Republica Moldova pentru anii 2014-2020 și a Planului de acțiuni privind implementarea acesteia, nr. 948 din 25.11.2013. *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* [online]. Ch., 2013, 284-289. Disponibil: <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=350525>
5. Hotărârea Guvernului cu privire la aprobarea Strategiei naționale de dezvoltare agricolă și rurală pentru anii 2014-2020, nr. 409 din 04.06.2014. *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* [online]. Ch., 2014, nr. 152. Disponibil: <http://lex.justice.md/md/353310/>
6. Legea cooperăției de consum, nr.1252-XIV din 28.09.2000. *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* [online]. Ch., 2000, 154-156 (1156). Disponibil: <http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=311563&lang=1>
7. Legea cu privire la aprobarea Nomenclatorului domeniilor de formare profesională și al specialităților în învățământul superior, ciclul I, nr.482 din 28.06.2017. *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* [online]. Ch., 2017, nr.216-228. Disponibil: <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=370821>
8. Legea cu privire la înregistrarea de stat a persoanelor juridice și întreprinzătorilor individuali, nr. 220 din 19.20.2007. *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*. Ch., 2007, nr. 184-187.

9. Legea cu privire la întreprinderile mici și mijlocii, nr. 179 din 21.07.2016. *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* [online]. Ch., 2016, 306-313. Disponibil: <http://lex.justice.md/md/366638/>
10. Legea cu privire la patenta de întreprinzător, nr. 93-XIV din 15.07.1998. *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* [online]. Ch., 1998, 72-73 (485). Disponibil: <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&id=312890>
11. Legea cu privire la cooperăție, nr. 864-XII din 16.01.1992. *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*. Ch., 1992, nr.1/14.
12. Legea pentru aprobarea Strategiei naționale de dezvoltare „Moldova 2020”, nr. 166 din 11.07.2012. *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* [online]. Ch., 2012, nr. 245-247. Disponibil: <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&id=345635>
13. Legea pentru modificarea Legii nr.93-XIV din 15 iulie 1998 cu privire la patenta de întreprinzător, nr. 278 din 16.12.2016. *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* [online]. Ch., 2016, 472-477. Disponibil: <http://lex.justice.md/md/368092/>
14. Legea pentru modificarea și completarea unor acte legislative, nr. 208-XVI din 07.07.2006. *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*. Ch., 2006, nr. 126-130/607.
15. Legea pentru modificarea și completarea Legii nr. 93-XIV din 15 iulie 1998 cu privire la patenta de întreprinzător, nr. 121- XVI din 29.05.2008. *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* [online]. Ch., 2008, nr. 106.
16. Legea pentru modificarea și completarea unor acte legislative, nr.80 din 05.05.2017. *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* [online]. Ch., 2017, nr. 162-170.
17. Legea privind cooperativele de întreprinzător, nr. 73-XV din 12.04.2001. *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* [online]. Ch., 2001, nr. 49-50 (237). Disponibil: <http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=311718&lang=1>
18. Legea privind cooperativele de producție, nr.1007-XV din 25.04.2002. *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* [online]. Ch., 2002, nr.71-73 (575). Disponibil: http://lex.justice.md/document_rom.php?id=394B2ED9:AB0C08D5
19. Legea privind organizarea și funcționarea cooperăției, nr. 1 din 21.02.2005. *Monitorul Oficial al României* [online]. Partea I, nr.

368. 2014. București, 2014, 368(I). Disponibil:
<http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/59553>

Resurse în limba română

20. *Anuarul Statistic al Republicii Moldova*. Ch.: Statistica, 2010. 572 p. ISBN 978-9975-78-932-5.
21. *Anuarul Statistic al Republicii Moldova*. Ch.: Statistica, 2012. 560 p. ISBN 978-9975-78-932-5.
22. BURDUȘ, E., POPA, I. *Reproiectarea managementului organizației*. București: ProUniversitaria, 2016. 374 p. ISBN 978-606-26-0505-6.
23. *Cooperația de consum din Republica Moldova: trecut, prezent, viitor* /Dubalari P., Maleca T., Petrovici S., Șavga L., Dudnic A. Ch.: UCCM, 1999. 128 p. ISBN 9975-905-69-2.
24. *Cooperația de consum din Republica Moldova*. Ch.: Moldcoop, 1992. 62 p.
25. CRISAN, I. *Cooperația de consum. Evoluție, structuri, strategii de dezvoltare*. București: Editura Universitară, 2010. 264 p. ISBN: 978-606-591-020-1.
26. CRUCERU, D. *Istoria și doctrina cooperatistă în România*. București: Editura Artifex, 2005. 470 p. ISBN 978-973-7631-73-2.
27. CRUCESCU, A. *Sisteme, metode și tehnici de management: note de curs*. București: Editura Universitară, 2015, 2 vol. 134 p. ISBN 978-606-28-0167-0.
28. *Diagnosticul situației în comerțul interior și priorități de dezvoltare*. Coord. L. ȘAVGA. Ch.: UCCM, 2012. 104 p. ISBN 978-9975-4316-9-9.
29. DUBALARI, P., MALECA, T. Căile sporirii eficienței utilizării proprietății și atragerii mijloacelor financiare în cooperația de consum din Moldova. *Dezvoltarea cooperației de consum: teorie și practică*. Simpozion științific internațional 9-10 aprilie 1998. Ch.: UCCM, 1998, 3-5. ISBN 9975-905-68-4.
30. NICA, P. *Managementul organizației - concepte și practici*. Coord. Panaite Nica. Iași: Editura Sedcom Libris, 2014. 692 p. ISBN 978-973-670-058-3.

31. PETRESCU, C. *Cooperativele din România: actori ai dezvoltării socio-economice*. Coord. C. Petrescu. Iași: Polirom, 2013. 142 p. ISBN: 978-973-46-3791-1.
32. *Programul de dezvoltare a cooperației de consum pentru anii 2012-2015*. Ch.: Moldcoop, 2012. 24 p.
33. ȘAVGA L. *Managementul previzional al necesarului de resurse umane*. Ch.: ASEM, 1999. 330 p. ISBN 9975-75-035-4.
34. ȘAVGA L., SITNICENCO V., ȘAVGA G. Dezvoltarea cooperației de consum în contextul integrării în spațiul economic comunitar. *Creșterea economică în condițiile globalizării: dedicată aniversării a 70-a de la fondarea primelor instituții științifice*. Conf. intern. șt.-pract. din 13-14.11.2016, ed. a 11-a. 2016, vol. I, 58-63. ISBN 978-9975-4453-9-9.
35. ȘAVGA, L., MALECA, T., ȚURCANU, Gh., NICOLAESCU, M., JALENCU, M., ȘAVGA, G. *Concepția sistemului de management al calității în instituțiile de învățământ superior*. Ch.: ASEM, 2006. 313 p. ISBN 978-9975-75-105-6.
36. ȘAVGA, L. Dezvoltarea competitivității și creșterea economică a Republicii Moldova prin specializarea inteligentă. *Dezvoltarea relațiilor comerciale din perspectiva integrării economice a Republicii Moldova în circuitul economic internațional*. Conf. șt.-pract. intern. din 21-22 septembrie 2017. Ch.: UCCM: INCE, 2017, vol.1, 21-35. ISBN 978-9975-81-039-5; ISBN 978-9975-3171-5-3.
37. ȘAVGA, L. Obiective de dezvoltare a cooperației de consum prin optica politicilor europene în domeniu. *Analele Științifice ale Universității Cooperatist-Comerciale din Moldova*. Ch.: UCCM, 2011, 9(1), 3-10. ISSN 1857-1239.
38. ȘAVGA, L. Valorificarea potențialului de cercetare-dezvoltare-inovare din Republica Moldova prin specializarea inteligentă. *Creșterea economică în condițiile globalizării: modele de dezvoltare durabilă*. Conf. intern. șt.-pract. din 12-13 octombrie 2017, ed. a 12-a. Ch.: INCE, 2017, vol. I, 27-30. ISBN 978-9975-3171-1-5.
39. ȘAVGA, L., ȘAVGA, G., SURUGIU, T. *Introducere în e-comerț și e-business: suport de curs*. Ch.: UCCM, 2013. 316 p. ISBN 978-9975-114-56-1.

40. ȘAVGA, L., ȘERBAN, N. *Perfecționarea infrastructurii și eficientizarea funcționării comerțului din cadrul cooperăției de consum*. Ch.: UCCM, 2011. 220 p. ISBN 978-9975-4297-3-3.
41. SAVGA, L., SITNICENCO, V. *Organizarea și tehnologia comerțului*. Ch.: UCCM, 2016. 499 p. ISBN 978-9975-81-011-1.
42. ȘAVGA, L., SITNICENCO, V., ȘAVGA, G. *Proiectarea strategiei de dezvoltare a cooperativelor de consum prin prisma practicilor europene. 25 de ani de reformă economică în Republica Moldova: prin inovare și competitivitate spre progres economic*. Conf. intern. șt.-intern. din 23-24 septembrie 2016. Ch.: ASEM, 2016, vol. I, 247-253. ISBN 978-9975-75-837-6.
43. *Strategia de dezvoltare a cooperăției de consum din Republica Moldova în anii 2008-2011*. Ch.: Moldcoop, 2012. 26 p.
44. *Strategia de dezvoltare a cooperăției de consum din Republica Moldova în perioada 2016-2019*. Ch.: Moldcoop, 2016. 37 p.

Resurse în limba rusă

45. ШАВГА, Л. Образование, профессиональная подготовка и информация – приоритеты для развития кооперативов в Республике Молдова. *Глобальные вызовы современному обществу в XXI веке: новые возможности, перспективы развития, стратегия действий*. Материалы межд. науч.-практ. конф., посвященной 50-летию Карагандинского экономического университета Казпотребсоюза. Караганда: Карагандинский экономический университет Казпотребсоюза, 2016, 14-21. ISBN 978-601-235-157-6.
46. ШАВГА, Л., СИТНИЧЕНКО, В., ШАВГА, Г. Развитие потребительской кооперации Республики Молдова в контексте европейской интеграции. *Management of the 21st century: globalization challenges: collective monograph*. Poltava: Publisher House «Simon», 2017, 187-202. ISBN 978-966-2989-65-6.

Resurse în limbi străine

47. BORZAGA, C., DEPEDRI, S., ERMANNIO, T. *The Role of Cooperative and Social Enterprises: A Multifaceted Approach for an Economic Pluralism*. *Euricse Working Papers*. Italy: EURICSE, 2009, no. 000/09.

48. BORZAGA, C., GALERA, G. Innovating the provision of welfare services through collective action: the case of Italian social cooperatives. *International Review of Sociology*, 2016, 26(1), 31-47.
49. BORZAGA, C., TORTIA, E. Social Economy Organizations in the Theory of the Firm. *The Social Economy: Building Inclusive Economies*. Paris: OECD, 2007, 23–61. ISBN-13: 978-9264039889.
50. DEREK, J. C., KALMI, P. Economies of Scale versus Participation: A Co-operative Dilemma. *Promoting the understanding of cooperatives for a better world*. Venice: EURICSE, 2012.
51. FAJARDO-GARCIA, G., FICI, A., HENRY, H., HIEZ, D., MEIRA, D., MUENKER H-H., SNAITH, I. *The Principles of European Cooperative Law: Principles, Commentaries and National Reports*. Cambridge: Intersentia, 2017. 722 p. ISBN 9781780684277.
52. FERRI, G. Credit Cooperatives: Challenges and Opportunities in the New Global Scenario. *Promoting the understanding of cooperatives for a better world*. Venice: EURICSE, 2012.
53. HANSMANN, H. Firms are Cooperatives - and so are Governments. *Promoting the understanding of cooperatives for a better world*. Venice: EURICSE, 2012.
54. HUNCOVA, M. The Czech Co-operative Reality and Its Social Aspects. *Trends and Challenges for Co-operatives and Social Enterprises in Developed and Transition Countries*. Ed.31. Trento: Fondazione Cariplo, 2004, 211–228. ISBN 88-88224-19-4.
55. LAMBRU, M., PETRESCU, C. Trends and Challenges for Social Enterprises in Romania. *International Review of Social Research*. University of Bucharest, 2012, 2(2), 163-182.
56. MACPHERSON, I. What Differences Does a Century Make? Considering Some Crises in the International Cooperative Movement, 1900 and 2000. *EURICSE Working Paper*. Italy: EURICSE, 2011, no. 017/11.

57. MENARD, C. The Economics of Hybrid Organizations. *Journal of Institutional and Theoretical Economics*. JITE, 2004, 160 (3), 345-376.
58. MICHELE, G. Competition Rules and the Cooperative Firm. *Promoting the understanding of cooperatives for a better world*. Venice: EURICSE, 2012.
59. NOVKOVIC, S. Co-operative business: the role of co-operative principles and values. *Journal of Co-operative Studies*. 2006, vol. 39:1 (no. 116), 5–16.
60. *Principles into Practice: How charities and social enterprises communicate impact*. London, 2012. ISBN 978-0-9567860-1-2.
61. SĂULEAN, D. *Defining the Cooperative Sector in Romania*. Bucharest: FDSC, 1998.
62. ŞAVGA, L. Education, training and information – priorities for the development of co-operatives. *Co-operative studies in education curricula - New forms of learning and teaching*. 10th Rulescoop Meeting, Finland. Mikkeli: University of Helsinki, Ruralia Institute, 2017. 45-53.
63. ŞAVGA, L. Innovative approach in the development of the consumer co-operation from the Republic of Moldova: Abstract. *New opportunities for co-operatives*. Abstracts from ICA Global Research Conference, 24-27th August 2011, Finland. Mikkeli: University of Helsinki, Ruralia Institute, 2011, 121. ISBN 978-952-10-6492-0.
64. ŞAVGA, L. Strategic visions for sustainable development of the consumer Cooperatives. *150 років споживчій кооперації України: оцінюючи минуле, визначаємо майбутнє*. Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 13–14 грудня 2016. Львів: ЛТЕУ, 2016, 70-72. ISBN 978-617-602-189-6.
65. ŞAVGA, L., DANDARA L. Analysis of legislative framework of the consumer cooperatives' activity and visions of its improving. *Journal of Research on Trade, Management and Economic Development*. 2014, 1(2), 71-82. ISSN 2345-1424; ISSN 2345-1483.
66. ŞAVGA, L., MELINTE, C. The experience and opportunity of implementation of research-based academic education at Trade Co-operative University of Moldova. *Journal of Research on*

- Trade, Management and Economic Development*. 2014, 1(1), 7-16. ISSN 2345-1424.
67. ŞAVGA, L., MELINTE, C. The experience and the opportunity of implementation of the research-based academic education in Trade Co-operative University of Moldova: Abstract. *New opportunities for co-operatives*. Abstracts from ICA Global Research Conference, 24-27th August 2011. Finland. Mikkeli: University of Helsinki, Ruralia Institute, 2011, 122. ISBN 978-952-10-6492-0.
68. ŞAVGA, L., MELINTE, C., MORARU, S., RAIEVSCAIA, I. Redefining of the development policies of consumer cooperatives in Moldova under European priorities. *Contemporary Issues in Economy & Technology - CIET 2016*. International scientific and professional conference. Split, 2016, 84-99. ISBN 978-953-7220-25-9.
69. ŞAVGA, L., SITNICENCO, V., ŞAVGA, G. Strategic Priorities for Consumer Co-operatives' Development in the Republic of Moldova. *Contemporary Issues in Economy & Technology - CIET 2016*. International scientific and professional conference. Split, 2016, 121-132. ISBN 978-953-7220-25-9.
70. SAVGA, L., SITNICENCO, V., SAVGA, G. Consumer Co-operatives in the Republic of Moldova: Trends, Challenges and Strategic Guidelines of Development. *Journal of Research on Trade, Management and Economic Development*. 2016, 3(1), 7-30. ISSN 2345-1424.
71. VERBONCU, I. Improving organizational performances through effective management. *Journal of Research on Trade, Management and Economic Development*. 2015, 2(2), 7-21. ISSN 2345-1424.
72. ZAMAGNI, S., ZAMAGNI, V. *Cooperative Enterprise — Facing the Challenge of Globalization*. Cheltenham and Northampton: Edward Elgar, 2010. 103 p. ISBN-13: 978-1849803144.
73. ZEULI, K. The Evolution of the Cooperative Model. *Cooperatives and Local Development: Theory and Applications for the 21st Century*. London and Armonk, NY: M.E. Sharpe, 2004, 52–69.

Resurse electronice

74. Activitatea întreprinderilor mici și mijlocii în Republica Moldova în anul 2015 [online]. *Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova*. Disponibil:
<http://www.statistica.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=5258>
75. ALEXANDRESCU, F., MIHALACHE, F. *Economia socială și cooperativele: manual de intervenție* [online]. București, Editura Expert, 2011, 92 p. ISBN 978-973-618-83-9. Disponibil:
http://www.catalactica.org.ro/files/economia_sociala_si_cooperativele.pdf
http://proactiv-org.ro/files/economia_sociala_si_cooperativele.pdf
76. Annual Report. *Cooperatives Europe* [online]. Disponibil:
https://coopseurope.coop/sites/default/files/COOPERATIVESEUROPE_ANNUALREPORT_2016.pdf
77. *Antreprenoriatul social, o șansă pentru comunitățile de romi: raport* [online]. Cord. Valentin PEPENEL. Institutul de Economie Socială, 2011, 150 p. Disponibil:
http://www.ies.org.ro/library/files/raport_final_antreprenoriat_social_.pdf
78. *Anuarul Statistic al Republicii Moldova* [online]. Ch., 2016. 384p. ISBN 978-9975-53-418-5; ISBN 978-9975-53-766-7. Disponibil:
http://www.statistica.md/public/files/publicatii_electronice/Anuar_Statistic/2016/AS_2016.pdf
79. *Annual Report 2016* [online]. International Co-operative Alliance. 2017. Disponibil: <https://ica.coop/sites/default/files/publication-files/enannual-report2016final-681195095.pdf>
80. Association Agreement between the European Union and the European Atomic Energy Community and their Member States and the Republic of Moldova [online]. *EU*. 2014, L 260/4. Disponibil:
http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv%3AOJ.L_.2014.260.01.0004.01.ENG
81. BANASZAC, I., BECKMANN, V. New modes of governance of cooperative arrangements in agricultural markets: The case of polish producer groups. *RePEc* [online]. 2009. Disponibil:
https://ageconsearch.umn.edu/bitstream/53269/2/v13_53269.pdf
82. BERGE, S., CALDWELL, W. Consumer Food Co-operatives and Community Development. *Review of International Co-operation*. Brussels, 2014 [online].

- Disponibil: <https://ica.coop/sites/default/files/publication-files/internationalcoopreview2014-1160154256.pdf>
83. BIRCHALL, J., KETILSON, L., H. *Resilience of the cooperative business model in times of crisis*. International Labour Organization, Sustainable Enterprise Programme [online]. Geneva, ILO, 2009. ISBN 978-92-2-122409-9; ISBN 978-92-2-122410-5. ISSN 1999-2939; ISSN 1999-2947. Disponibil: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_emp/---emp_ent/documents/publication/wcms_108416.pdf
 84. *Blueprint for a co-operative decade* [online]. International Co-operative Alliance. January 2013. Disponibil: https://ica.coop/sites/default/files/media_items/ICA%20Blueprint%20-%20Final%20version%20issued%207%20Feb%202013.pdf
 85. BORZAGA, C., BODINI, R., CARINI, C., DEPEDRI, S., GALERA, G., SALVATORI, G. *Europe in Transition: The Role of Social Cooperatives and Social Enterprises*. *Euricse Working Papers* [online]. 2014, 69(14). ISSN 2281-8235. Disponibil: http://www.euricse.eu/wpcontent/uploads/2015/03/1405514708_n2553.pdf
 86. BORZAGA, C., GALERA, G. *Promoting the understanding of cooperatives for a better world*. [*Promovarea înțelegerii cooperativelor pentru o lume mai bună*]. 2012. Disponibil: <http://www.euricse.eu/wp-content/uploads/2015/03/promoting-the-understanting-of-cooperatives-for-a-better-world-full.pdf>
http://www.euricse.eu/wpcontent/uploads/2015/03/venice_romani_an.pdf
 87. BORZAGA, C., SPEAR, R. *Trends and challenges for co-operatives and social enterprises in developed and transition countries* [online]. Ed. 31. Trento: Fondazione Cariplo, 2004. ISBN 88-88224-19-4. Disponibil: http://emes.net/content/uploads/publications/trends_and_challenges.pdf
 88. BRAZDA, J., DELLINGER, M., RÖBL, D. (HG.). *Genossenschaften im Fokus einer neuen Wirtschaftspolitik: Intern. Conf. on Cooperative Studies* [online]. Wien, 2012. 1224 p. ISBN 978-3-643-50515-6. Disponibil: http://www.lit-verlag.de/ebook/505156/Genossenschaften_im_Fokus_Band4.pdf

89. Carta europeană pentru întreprinderile mici [online]. 2000. Disponibil:<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/HTML/?uri=URISERV:n26002&from=RO>
90. CHLOUPKOVÁ, J. European Cooperative Movement- Background and common denominators. *The Royal Veterinary and Agricultural University. Food and Resource Economic Institute. Unit of Economics Working papers* [online]. 2002, 4, 44 p. ISSN 1399-5154. Disponibil: <http://ageconsearch.umn.edu/bitstream/24204/1/ew020004.pdf>
91. Co-operation as Coordination Mechanism: consequences on the interpretation of the cooperative enterprise. Workshop, 4-5 December 2017. *EURICSE* [online]. Disponibil: <http://www.euricse.eu/6364/#more-6364>
92. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. *Entrepreneurship 2020 Action Plan* [online]. Brussels, 2013. Disponibil: http://ec.europa.eu/growth/smes/promoting-entrepreneurship/action-plan_en
93. Communication from the Commission to the Council and the European Parliament, the European Economic and Social Committee and the Committee of Regions *on the promotion of co-operative societies in Europe*. Brussels, 23.02.2004. [online]. Disponibil: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52004DC0018>
94. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. *Towards a Single Market Act. For a highly competitive social market economy* [online]. Brussels, 2010. Disponibil: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52010DC0608&from=RO>
95. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. *Regional Policy contributing to smart growth in Europe 2020*. Brussels, 6.10.2010. Disponibil: http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/official/communic/smart_growth/comm2010_553_en.pdf

96. Cooperative Responses to Global Challenges. *International Conference 21-23th March, 2012* [online]. Berlin. Humboldt-Universität zu Berlin, 2012. Disponibil: <https://www.agrar.hu-berlin.de/en/institut-en/departments/daoe/koopwiss-en/coopsyear/program/program21>
97. Cooperativele în Europa antreprenorială. Document de lucru al Comisiei pentru servicii. [online]. 76 p. Disponibil: <http://europa.eu.int/comm/enterprise/entrepreneurship/coop/consultation/index.htm>
<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52004DC0018>
98. Cooperatives and social economy. *Cooperatives* [online]. Disponibil: <http://www.caledonia.org.uk/cooperatives.htm>
99. Cooperatives and the Sustainable Development Goals: A Contribution to the Post-2015 Development Debate. *International Co-operative Alliance* [online]. ILO. Disponibil: <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/1247ilo.pdf>
100. Cooperatives [online]. Disponibil: https://ec.europa.eu/growth/sectors/social-economy/cooperatives_en
101. Co-operatives for Europe: Moving forward together [online]. Brussels, 2012. Disponibil: https://coopseurope.coop/sites/default/files/CoopsEurope_Brochure_HiResApril.pdf
102. Co-operatives in local and regional development. International ICA Research Conference, 25-28th June. Croatia, 2014. Disponibil: <http://ccr.ica.coop/en/international-co-operative-alliance-research-conference-pula-croatia-2014>
103. Cooperatives in social development [on the report of the Third Committee, A/64/432]. *Resolution UN adopted by the General Assembly on 18 December 2009* [online]. UN. 2010, 64/136. Disponibil: http://dag.un.org/bitstream/handle/11176/147673/A_RES_64_136-EN.pdf?sequence=3&isAllowed=y
104. CORCORAN, H., WILSON, D. *The Worker Co-operative Movements in Italy, Mondragon and France: Context, Success Factors and Lessons* [online]. Canada: University of Victoria. 2010. 38 p. Disponibil: <http://canadianworker.coop/wp->

- content/uploads/2012/06/CWCF_Research_Paper_International_16-6-2010_fn1.pdf
105. CRAGORNA, D., FICI, A., HENRY, H. *International Handbook of Cooperative Law* [online]. Springer -Verlag Berlin Heidelberg, 2013, 820 p. ISBN 978-3-642-30128-5; ISBN 978-3-642-30129-2; ISBN 978-3-662-50926-5. DOI 10.1007/978-3-642-30129-2. Disponibil:
https://books.google.md/books/about/International_Handbook_of_Cooperative_La.html?id=vy2_BAAAQBAJ&printsec=frontcover&source=kp_read_button&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false
106. Date statistice privind numărul deținătorilor de patente [online]. *Portalul Guvernamental al Datelor Deschise*. Guvernul Republicii Moldova. Disponibil:
<http://date.gov.md/ckan/dataset/5251-date-statistice-privind-numarul-detinatorilor-de-patente>
107. DEFOURNY, J., NYSSSENS, M. The EMES Approach of Social Enterprise in a Comparative Perspective. *Working Papers Series* [online]. Belgium. 2012, 12/03. ISSN 2467-0677. Disponibil:
http://www.emes.net/uploads/media/EMES-WP-12-03_Defourny-Nyssens.pdf
http://www.euricse.eu/wp-content/uploads/2015/03/1405514708_n2553.pdf
108. Developing Inclusive and Responsible Businesses: Co-operatives in Theory, Policy and Practice. ICA CCR Global Research Conference 2017. *International Co-operative Alliance* [online]. University of Stirling, Scotland, June 20-24, 2017. Disponibil:
http://ccr.ica.coop/sites/ccr.ica.coop/files/attachments/ICA%20CCR%20Global%20Research%20Conference%202017%20FIRST%20CALL_0.pdf?_ga=2.140965234.1996249965.1519025030-1114234655.1518438819
109. Directiva 2003/72/CE a Consiliului din 22.07.2003 de completare a statutului societății cooperative europene în legătură cu participarea lucrătorilor. *Jurnalul Oficial al Uniunii Europene* [online]. 2003, L 207/25. Disponibil: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=celex:32003L0072>
110. Draft Principles of European Cooperative Law (draft PECOL) [online]. *EURICSE*. 2015, 113 p. Disponibil:

- <http://www.euricse.eu/wp-content/uploads/2015/04/PECOL-May-2015.pdf>
111. Eastern Partnership – Focus in key priorities and deliverables. *Joint Staff Working Document* [online]. Brussels. 2016. Disponibil:
https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/near-eeas_joint_swd_2016467_0.pdf
112. Europe 2020. A strategy for smart, sustainable and inclusive growth [O strategie europeană pentru o creștere inteligentă, ecologică și favorabilă incluziunii]. Communication from the European Commission [online]. Brussels. 2010. Disponibil:
<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:2020:FIN:EN:PDF>
<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:52010DC2020&from=en>
113. Exploring the co-operative economy. *World co-operative Monitor* [online]. 2017. Disponibil:
http://old.ica.coop/sites/default/files/WCM_2016.pdf?_ga=1.211645532.853113102.1428575261
114. FECHER, F., Wafa Ben Sedrine-Lejeune. *Measuring the Economic Value of Cooperatives, Mutual Societies and Companies with social purposes in Belgium: A Satellite Account approach* [online]. CIRIEC. 2013, 11. ISSN 2070-8289. Disponibil: <http://www.ciriec.ulg.ac.be/wp-content/uploads/2015/08/WP13-11.pdf>
115. FICI, A. Cooperative Identity and the Law. *European Business Law Review* [online]. 2013, 24(1), 37-64. ISSN: 0959-6941. Disponibil:
<https://www.kluwerlawonline.com/abstract.php?area=Journals&id=EULR2013002>
116. FICI A. Pan-European cooperative law: Where do we stand? *Euricse Working Paper* [online]. 2013, no.47|13. ISSN 2281-8235. Disponibil:
http://www.euricse.eu/sites/euricse.eu/files/db_uploads/documents/1358347724_n2285.pdf
117. GALERA, G. The evolution of the co-operative form: an international perspective. *Trends and challenges for co-operatives and social enterprises in developed and transition countries.*

- [online]. Trento: Edizioni 31, 2004, 17-38. ISBN 88-88224-19-4. Disponibil:
http://emes.net/content/uploads/publications/trends_and_challenges.pdf
118. Global mutual and cooperative market infographic 2016 [online]. *ICMIF*. Disponibil:
<http://www.icmif.org/publications/infographics/global-mutual-and-cooperative-market-infographic-2016>
119. GOTZ, I. World Co-operative Monitor. Key Findings from the 2017 Edition. *Journal of Entrepreneurial and Organizational Diversity. GEOD* [online]. 2017, 6(2), 67-74. ISSN: 2281-8642. Disponibil: http://www.euricse.eu/wp-content/uploads/2018/02/05-Gotz_VF.pdf
120. HAGEN, H. *Guidelines for Cooperative Legislation* [online]. Geneva. ILO, 2005, 106 p. ISBN 92-2-117210-4. Disponibil: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_emp/---emp_ent/documents/publication/wcms_094045.pdf
121. HAGEN, H. *Guidelines for Cooperative Legislation* [online]. Geneva. ILO, 2012, 126 p. ISBN 978-92-2-126794-2; ISBN 978-92-2-126795-9. Disponibil: <http://www.copac.coop/publications/2012-guide-coop-legislation3.pdf>
122. HEISKANEN, J., HAGEN, H., HYTINKOSKI, P., KÖPPÄ, T. (EDS.) *New opportunities for co-operatives: New opportunities for people. Proceedings of the 2011 ICA Global research conference, 24–27 August 2011* [online]. Mikkeli: University of Helsinki Ruralia Institute. 2012, 27, 381 p. ISBN 978-952-10-6514-9; 978-952-10-6515-6. ISSN 1796-0649; 1796-0657. https://www.researchgate.net/profile/Maurizio_Carpita/publication/270541514_Feeling_satisfied_by_feeling_motivated_at_work_Empirical_evidence_in_the_Italian_social_services_sector/links/54acf1f20cf2479c2ee858c3/Feeling-satisfied-by-feeling-motivated-at-work-Empirical-evidence-in-the-Italian-social-services-sector.pdf
123. KALMI, P. The Disappearance of Co-operatives from Economics Textbooks. *Helsinki School of Economics. Working Papers, W-398* [online]. Helsinki, HSE Print, 2006. ISSN 1235-5674. ISBN 952-488-005-9. Disponibil:

- <https://pdfs.semanticscholar.org/5cac/5cd5e854593484b71c7606625073b1a47a4d.pdf>
124. Ketilson H. Understanding co-operatives through research. *Review of International Co-operation* [online]. 2012, 101 (1), 5-12. ISBN 978-92-9054-150-6. Disponibil: http://ccr.ica.coop/sites/ccr.ica.coop/files/media_items/International%20Review%20of%20Co-operation%202012%20volume%20101.pdf
125. LAMBRU, M., PETRESCU, C. Institutionalising Social Enterprises in Romania. *EMES-SOCENT Conference Selected Papers: 4th EMES International Research Conference on Social Enterprise* [online]. Liege: EMES. 2013, LG13-60. Disponibil: http://www.emes.net/uploads/media/Lambriu__Petrescu_ECSP-LG13-60.pdf
126. LAMBRU, M., PETRESCU, C. Surviving the crisis: Worker cooperatives in Romania. *Organization* [online]. 2014, 21(5), 730-745. ISSN: 1350-5084 online ISSN: 1461-7323. Disponibil: <http://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/1350508414537807>
127. LEVI, Y., DAVIS, P. Cooperatives as the "enfants terribles" of economics: Some implications for the social economy. *The Journal of Socio-Economics* [online]. Elsevier Inc. 2008, 37, 2178–2188. Disponibil: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S105353570800111X>
128. MANEA, M., D. The development of the cooperative sector within the European and Romanian area. *Network Intelligence Studies* [online]. Fundația Română pentru Inteligența Afacerii. 2013, I (1), 68-76. ISSN–L 2344 – 1712. Disponibil: http://seaopenresearch.eu/Journals/articles/NIS_1_8.pdf
129. Measuring Social Value. *Stanford Social Innovation Review*. Stanford, Eurodiaconia, 2010. 7p. Disponibil: https://eurodiaconia.org/wordpress/wp-content/uploads/2015/09/Briefing_-_Measuring_Social_Value.pdf
130. MIKAMI, K. Cooperatives, transferable shares, and a unified business law. *Annals of Public and Cooperative Economics* [online]. CIRIEC, 2016, 87(3), 365–390. ISSN 1467-8292. Disponibil: <http://www.ciriec.ulg.ac.be/wp-content/uploads/2016/>

- 08/MIKAMI-2016-Annals_of_Public_and_Cooperative_Economics.pdf
131. MONZÓN, J. L., CHAVES, R. *The Social Economy in the European Union [Economia socială în economia europeană]. Centre of Research and Information on the Public, Social and Cooperative Economy (CIRIEC)* [online]. Brussel, 2012, 116 p. ISBN 978-92-830-1965. Disponibil:
<http://www.eesc.europa.eu/resources/docs/qe-30-12-790-en-c.pdf>
http://www.eesc.europa.eu/resources/docs/a_ces11042-2012_00_00_tra_etu_ro.pdf
132. *New opportunities for co-operatives. ICA Global research conference 24–27th August 2011* [online]. Mikkeli: University of Helsinki Ruralia Institute. 2012, 27. ISBN 978-952-10-6514-9; 978-952-10-6515-6. ISSN 1796-0649; 1796-0657. Disponibil:
https://www.researchgate.net/profile/Maurizio_Carpita/publication/270541514_Feeling_satisfied_by_feeling_motivated_at_work_Empirical_evidence_in_the_Italian_social_services_sector/links/54acf1f20cf2479c2ee858c3/Feeling-satisfied-by-feeling-motivated-at-work-Empirical-evidence-in-the-Italian-social-services-sector.pdf
http://ccr.ica.coop/sites/ccr.ica.coop/files/media_items/International%20Review%20of%20Co-operation%202012%20volume%20101.pdf
133. *New strategies for co-operatives: Understanding and Managing Co-operative Creation. International ICA Research Conference, 24-27th May 2016*. University of Almeria, 2016. Disponibil:
<http://programme.exordo.com/ica2016almeria/>
134. NOVKOVIC, S. Defining the co-operative difference. *The Journal of Socio-Economics* [online]. ELSEVIER. 2008, (37), 2168-2177. ISSN 1053-5357. Disponibil:
<http://www.theholmteam.ca/Novkovic-coopDifference2008.pdf>
135. Panorama inforegio. *GROWTH Internal Market, Industry, Entrepreneurship and SMEs* [online]. UE. 2012, nr. 44. ISSN 1830-933X. Disponibil:
http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/panorama/pdf/mag44/mag44_ro.pdf
136. PARASCHIVESCU, A.-O., ŞAVGA, L. Quality Education. *Economy Transdisciplinarity Cognition* [online]. 2016, 19(2), 7-

13. ISSN 2067-5046; 2068-7389. Disponibil: http://www.ugb.ro/Downloads/Info%20Studenti/20162017/etc2016no2/03_Paraschivescu,_Savga.pdf
137. PETRESCU, C. Cooperația în România – actor al economiei sociale. *Calitatea vieții* [online]. 2011, (4), 409-430. ISSN 1018-0839; ISSN 1844-5292. Disponibil: <http://www.revistacalitateavietii.ro/2011/CV-4-2011/05.pdf>
138. POPESCU, G. Cooperative phenomenon in European context. *Agrarian economy and rural development - realities and perspectives for Romania* [online]. 2013 (4), 152-158. ISSN 2285-6803; ISSN-L 2285-6803. Disponibil: https://mpr.ub.uni-muenchen.de/53618/1/MPRA_paper_53618.pdf
139. *Promoting cooperatives: an information guide to ILO Recommendation No. 193* [online]. Geneva: ILO, 2014, 31-41. ISBN 978-92-2-128971-5; 978-92-2-128972-2. Disponibil: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_emp/---emp_ent/---coop/documents/publication/wcms_311447.pdf
140. *Propunere pentru un nou Consens european privind dezvoltarea. Lumea noastră, demnitatea noastră, viitorul nostru*. Comunicarea Comisiei către Parlamentul European, Consiliu, Comitetul Economic și Social European și Comitetul Regiunilor din 22.11.2016 [online]. Disponibil: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:52016DC0740&from=EN>
141. Recommendation concerning promotion of cooperatives, no. 193. *International Labour Organization* [online]. Geneva, ILO, 2002. Disponibil: http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_code:R193
142. Regulation (EC) no. 1435/2003 of the Council from 22.07.2003 on the Statute for a European Cooperative Society (SCE). [Regulamentul (CE) nr. 1435/2003 al Consiliului privind statutul societății cooperative europene (SCE) din 22 iulie 2003] [online]. *Official Journal of the European Union*, no. L 207 from 18.08.2003. Disponibil: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32003R1435>
<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:32003R1435&from=RO>

143. Report of the discussions of the Cooperative working group "Fostering cooperatives' potential to generate smart growth & jobs". March 2015[online]. Disponibil: <http://www.icdc.coop/blog/2015/06/628>
144. Rezoluția Parlamentului European din 19 februarie 2009 referitoare la economia socială [online]. 2009, 2250 (INI). Disponibil: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX:52009IP0062>
145. Rezoluția Parlamentului European din 2 iulie 2013 referitoare la contribuția cooperativelor la depășirea crizei (2012/2321(INI)) [online]. European Parliament. Strasbourg, 2013. Disponibil: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P7-TA-2013-0301+0+DOC+XML+V0//RO>
146. ROBB A., J., SMITH, J., T. WEBB, H., J. Co-operative Capital: What it is and Why Our World Needs It. *Financial Co-operative Approaches to Local Development through Sustainable Innovation. Intern.conference, 10-11 June* [online]. Trento, 2010. Disponibil: http://euricse.eu/sites/euricse.eu/files/db_uploads/documents/1281102442_n626.pdf
147. SAVGA, L., SAVGA, G., SURUGIU, T. Innovative Approach in the Development of the Consumer Co-operation in the Republic of Moldova. *Economy Transdisciplinarity Cognition* [online]. Bacau, UGB, Romania. 2012, 15(2), 200-206. ISSN 2068 -7389. Disponibil: http://www.ugb.ro/etc/etc2012no2/30_Savga,_Savga,_Surugiu_final.pdf
148. ȘAVGA, L., ȘAVGA, G., SURUGIU, T. Recent Trends and Strategic Focus of the Consumer Co-operatives in The Republic of Moldova. *Genossenschaften im Fokus einer neuen Wirtschaftspolitik* [online]. Intern. Conf. on Cooperative Studies, Wien, 2012. Teilband IV: Länderstudien. Hg.: J. Brazda, M. Dellinger, D. Rößl. Wien: LIT VERLAG, 2012,1367-1379. ISBN 978-3-643-50515-6. Disponibil: http://www.lit-verlag.de/ebook/505156/Genossenschaften_im_Fokus_Band4.pdf
149. ȘAVGA, L., ȘAVGA, G., SURUGIU, T. The Development of Home Trade and Consumer Co-operation from the Republic of

- Moldova through Innovation and Social Responsibility. *Economy Transdisciplinarity Cognition* [online]. Bacău, România: George Bacovia University Publishing House, 2012, 15 (1), 346-352. ISSN 2068 – 7389. Disponibil: <http://www.ugb.ro/etc/etc2012no1/45fa.pdf>
150. SAVGA, L., SAVGA, G., SURUGIU, T. Visions Concerning the Modernization of Consumer Co-operation and the Increase of its Impact upon the Socio-Economic Development of the Republic of Moldova. *Review of International Comparative Management* [online]. Bucharest, 2012, 13(3), 294-410. ISSN 1582-3458. Disponibil: <http://www.rmci.ase.ro/no13vol3/05.pdf>.
151. *The power of cooperation. Cooperatives Europe key figures 2015. April 2016* [online]. Brussels, 2016, 125 p. Disponibil: <https://coopseurope.coop/sites/default/files/The%20power%20of%20Cooperation%20-%20Cooperatives%20Europe%20key%20statistics%202015.pdf>
152. The Voice of Co-operative Banks. *The European Association of Co-operative Banks (EACB)*. [online]. Disponibil: <http://www.eacb.coop/en/european-association-of-co-operative-banks.html>
153. TORTIA, E., VALENTINOV, V., ILIOPOULOS, C. Agricultural cooperatives. *Journal of Entrepreneurial and Organizational Diversity. JEOD* [online]. 2013, 2(1), 23-36. ISSN 2281-8642. Disponibil: <http://www.euricse.eu/wp-content/uploads/2016/06/jeodtortiavalentinoviliopoulosagriclulturalcooperatives.pdf>
154. *Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development*. Resolution UN adopted by the General Assembly on 25 September 2015 [online]. Disponibil: http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/70/1&Lang=E
155. Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene. *Jurnalul Oficial al Uniunii Europene*. C 326/49 [online] 2012. 344 p. Disponibil: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:12012E/TXT&from=EN>
156. Venice 2012: New knowledge for the development of cooperatives. *EURICSE* [online]. 2012. Disponibil: <http://socialcapitalgateway.eu/en/news/venice-2012-new-knowledge-development-cooperatives>

157. VERBONCU, I. Modele de modernizare managerială – abordare comparativă. *Analele Universității “Constantin Brâncuși” din Târgu Jiu, Seria Economie* [online]. Târgu Jiu, România, 2010, vol. 2, 4(4), 9-15. ISSN 1844 – 7007. Disponibil: <http://www.utgjiu.ro/revista/?page=curent&nr=2010-04.II>
158. ZAMAGNI, S. Comparing capitalistic and cooperative firms on the ground of humanistic management. [online]. Disponibil: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.583.1481&rep=rep1&type=pdf>
159. ZAMAGNI, V. N. Interpreting the roles and economic importance of cooperative enterprises in a historical perspective. *Journal entrepreneurial and organizational diversity* [online]. EURICSE, 2012, 1(1), 21-36. ISSN 2281-8642. Disponibil: <http://www.euricse.eu/wp-content/uploads/2016/06/jeodzamagniinterpretingtherolesandeconomicimportanceofcooperativeenterprisesinahistoricalperspective.pdf>

Alte surse electronice

160. <http://www.cis.gov.md/>
161. <https://coopseurope.coop/>
162. <http://date.gov.md/ckan/dataset/5251-date-statistice-privind-numarul-detinatorilor-de-patente>
163. <http://eur-lex.europa.eu/homepage.html>
164. <http://www.euricse.eu/>
165. <https://ica.coop>
166. <http://monitor.coop/>
167. <https://monitorul.fisc.md/>
168. <http://socialcapitalgateway.eu/en>
169. <http://www.cooptrading.com>
170. <http://www.statistica.md>

Bun pentru tipar la 31.01.2018. Format A5, coli de tipar 33,5.

Tirajul 150 exemplare, comanda nr. 118/18

Editor: Universitatea Cooperatist-Comercială din Moldova,

MD 2001, mun. Chișinău, bd. Gagarin, 8